STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03721

MOTIVEN

Sholem Asch

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מאטיווען

פון

שלום אַש.

פערלאַג ב. שימין, וואַרשוי.

1910.

Типографія „Гацефира" Пинская 40

אינהאלט.

		זײַטע
1)	דרײַ בעלי־בתים	5
2)	אין דאָרף.	16
3)	די שטומע	21
4)	אַ גע־גט פאָר פאָלק	28
5)	קראָקוי	32
6)	בײַם ברעג פון דער װײַכסעל.	40
7)	אַ בערגעל ערד.	45
8)	אַ בית המדרש׳ל	49
9)	תשעה באָב	54
10)	בײַ אַ פרעמדען טײַך	60
11)	אַ משורר׳ל	66
12)	די ערשטע סדר־נאַכט	69
13)	אַ שמועס	77
14)	אונזער חברה׳לע	82
15)	חול־המועד	86
16)	שמחת תורה אין דער קצבי׳שער חברה	91
17)	אַ זווג	98
18)	דער גובערנאַטאָר קומט	102
19)	צװײַ אַלעען	108
20)	הקפות	116
21)	באַנקראָט	121
22)	דער ליגנער	130
23)	אַ פערשטעלטער חתן	138
24)	אַ יודישער נגיד	146
25)	די מאַמע מיט דער טאָכטער	155

דריי בעלי־בתים.

פריה=מאָרגען. דאָס געסעל האָט זיך געבאָדען אין דער זון. די לאָדען פון די הייזער האָבען זיך איינציגווייז אָנגעהויבען אויפצועפענען. דאָ און דאָרט האָט אָבגעקלונגען אין געסעל דאָס עכאָ פון זייערע אויפגעפראַלטע זייטלעך, וואָס האָבען זיך הויך אָן די ווענד אָנגעשלאָגען. זיי האָט אָבגעענטפערט דאָס גערויש פון דעם מילכיקער'ס וועגעלע, וואָס איז אַרויסגעפאָהרען פון זאַמדיגען וועג אויף דעם פריש=געברוקעוועטען געסעל. דער מילכיקער, דאָס פערדעל און דער וואָגען מיט די קאַנען זענען געווען פערהויכט אין אַ בלאָען טוי, ווי פריה=מאָרגענדיגע פלוימען, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז זיי פיהרען מיט זיך אין שטעדטעל אַריין דעם סוד פון די פעלדער און פון דער ערשט=אַוועקגעגאַנגענער נאַכט, וואָס זיי האָבען זי נאָך געמוזט אויפ'ן וועג בעגעגענען...

די אַרויסגעבויגענע קעפ, בערד און פאות פון די אויפגעעפענטע לופטשיקעס, האָבען קוקענדיג אויפ'ן שטאָדט=זייגער — ווי שפעט איז עס? — בעגעגענט די זון, און אַ פרעהליכער שטראַהל פון האָפנונג האָט די אָרימע, ווינטערדיגע ברוסט ערפילט. דאָרט, וואו מען האָט זיך פערשפעטיגט מיט די לאָדען אויפעפענען, איז זי אַליין אַריינגעדרונגען דורך די לעכער, וואָס זענען געווען אויסגעשניטען אין די לאָדען אין די געשטאַלטען פון הערצלעך, קעזלעך און האַלבע לבנות, און זי האָט געזוכט די שלאָפעדיגע אונטער די ווינטער=דעקען, אין וועלכע עס זענען געווען אָנגעפיהלט פעדער'ן פאַר קינדער'ס און קינד'ס=קינדער'ס אויסשטייער...

אומגעריכט און אָהן אַ חשבון ווי אַ קינד האָט די זון איהרע שטראַהלען פערשפרייט, נישט קוקענדיג אויף וואָס און ווען זיי פאַלען. די שטראַהלען זענען אַריינגעדרונגען אין בעהאַלטענע, פערשפאַרטע לעכער און רינשטאָקען, צולאָזען דעם רעשט פערשוואַרצטען אייז; עס האָבען זיך אויפגעעפענט די פערבאָרגענע

מיסט=קאַסטענס, וואָס דער פראָסט האָט זייער חרפּה צוגערעקט, און דאָס שטעדטעל האָט זיך געבאָדען אין זון און אין בלאָטע...

איבער דעם געסעל האָט זיך איבערגעצויגען אַ יונגער הימעל, ווייט, רייך, העכער און ברייטער פון מיר; אָבגעריסענע, פליסענדיגע וואָלקענדלעך האָבען זיך געבאָדען אין זיין טיפעניש, געוועבט זיך פון איהם און פערלאָרען זיך אין איהם, און אַזוי זיך אינאיינעם צוזאַמענגעגאָסען, אַז עס האָט זיך גערעכט, אַז די הימלען זענען צוזאַמענגעוועבט פון ציטערדיגע, צערטליכע מוזיק=טענער, וואָס זענען פערגליווערט געוואָרען אין דורכזיכטיגע רויך=וואָלקענדלעך. די לופט, ווי זי וואָלט זיך בעפרייט פון שווערען בליי, איז געוואָרען אַזוי קלאָר און דורכזיכטיג, אַז מען האָט געהערט און געזעהן די לייכטסטע, דינסטע וואָלקענדלעך רויך, וואָס זענען אַרויסגעגאַנגען פון די בוימער=וואָרצלען, שטעהענדיג אין געסעל פאַר די הייזלעך. די שוואַרצע צווייגען פון די בוימער, וואָס האָבען דאָ און דאָרט אין געסעל אַריינגעקוקט פון איבער די ווייס=אָבגעקאַלכטע פלויטען, האָבען געציטערט אין אַויר פאַר פרישקייט. די ערד אַרום דעם שטעדטעל האָט אַראָבגעוואָרפען פון זיך דעם ווייסען, ווינטערדיגען דעק, און אַזוי שוואַרץ און אַזוי יונג, האָט זי געוואַרט אויף עפּעס, ווי אַ חתן, וואָס וואַרט אויף די כּלה... דאָס אַלץ האָט אויסגעזעהן ווי אַ גרויסער פרייטאָג פון אַ גרויסען, גרויסען שבת, אַ שבת פון פריהלינג. די וועלט איז געווען אַזוי פריש און אַזוי יונג, דאָס עס האָט זיך גערעכט, אַז דער אונבעוואוסטער „מע“ פון דעם אונשולדיגען קאַלב, וואָס מרדכי קצב האָט געפיהרט אין שחט=הויז (דער איינציגער טעגליכער שטעדטילשער קרבן), איז אַ ברכה אויף דעם יונגען געבאָרענעם טאָג, וואָס קומט אויף דער וועלט...

דער ערשטער פון די בעלי=בתים, וואָס האָבען זיך אין געסעל געוויזען, איז געווען ר׳ נחום רויטהאָלץ.

עס איז קיין וואונדער נישט: ר׳ נחום רויטהאָלץ איז אַ יוד, וואָס ליעבט שעפּען „פרישע לופט“; און ווייל מאַיאָווע לופט איז אַ מחיה צו דער ברוסט, טהוט זיך אַ יוד ווי ר׳ נחום אָן דאָס פערגניגען: אַביסעל דורכשפּאַזירען זיך אין געסעל אין דער=פריה,

נאָכ'ן טהיי, צווישען „מַה טובו" און „קָרְבָּנות". פֿאַר וואָס דען נישט? אַ גאַנץ געזונדע זאַך, און עס קאָסט קיין געלד נישט.

און נישט אַזוי מחמת דער ברוסט אַליין נעהמט זיך אַ יוד צייַט צום שפּאַצירען אין געסעל (שוואַך איז ר' נחום פּונקט אַזוי אויפ'ן האַרץ, ווי אויף די ברוסט, און די „לעבער" איז אויך נישט אינגאַנצען אין אָרדנונג), נאָר הערהויפּט דערפֿאַר, וואָס ר' נחום האָט בְּטֶבַע ליעב „וויגאָדעס". אַ יודעל איז עס אַ רונדיגס, אַ פֿולס, מיט אַ רויטען קאַרק און אַ פֿול בייַכעל, וואָס די קאַפּאָטע, דאַכט זיך, וואַקסט ביי איהם מיט, ווי ביי אונזערע עלטערן פֿאַרצייַטען אין דער מדבר. אַ יוד, וואָס ווייסט זיין ווערט, און וויל זיך נישט אַליין „דוצען". האָט ער צו זאָגען, לְמָשָׁל, אַז מען זאָל איהם דערלאַנגען אַ גלאָז טהיי, וועט ער נישט זאָגען פָּשוט „מיר", נאָר מען זאָל „איהם" דערלאַנגען, בִּלְשוֹן נִסְתָּר. נחום איז זעהר ריהרעווודיג, האָט זיך אַ הֲנָאָה פֿון אַליין וויסען, אַ סך הערען, נאָר ריידען — אַ מכּה! רעדט ער שוין אַמאָל מיט זיין חסד, איז יעדעס וואָרט אָבגעוואויגען, אָבגעמאָסטען און געצעהלט: אַ וואָרט — אַ רענדעל. צום אָנבייַסען גיט ער זיך אַ זעץ אַנידער ביים טיש און שנייַדט זיך די שטיקלעך ברויט פֿון לעבעל, בעשמירט מיט פּוטער, דין, גאָר דיניטשקע; אַז עס זאָל נאָר האָבען דעם טַעם פֿון פּוטער. אַזוי פֿייַנינט ער דאָס פֿיינערהוט פּוטער, צוציהט עס אויף פֿופֿציג דינגע פֿעדעמלעך, אַז עס זאָל איהם גענוגען פֿאַר דאָס גאַנצע ברויט. דערנאָך שנייַדט ער זיך די שטיקלעך כסדר אין מויל אַריין, רוהיג, נישט געאייַלט, און טרינקט זיך צו צום עסען אַ גאַנצען טשייַניק טהיי, דערווייַזענדיג דערביי דעם קונץ אויסצוקומען נאָר מיט איין שטיקעל צוקער. ער האַפּט אַרונטער דאָס שטיקעל צוקער הינטער די צונג, אַז עס זאָל איהם נישט צוגעהן בְּשַׁעת'ן עסען, און גיט דערמיט אָנצוהערען מיט יעדען זופּ, אַז צוקער, ברידער, איז דאָ... אַזוי עסט ער זיך רוהיג, אַ ביסען ברויט, אַ זופּ טהיי, נישט צולאָזענדיג זיך ביים עסען קיין שום עַגְמַת־נֶפֶש, אַז ער זאָל נישט האָבען חָלִילָה בְּהִנָם אַרויסגעוואָרפֿען. נאָכ'ן אָנבייַסען לעהנט זיך ר' נחום צו אויף דער קאַנאַפּע אין עס־שטוב, נעהמט זיך צום שלאָף דעם „קיהישר" און לייענט זיך די מעשיות צום שלאָף, ביז דער שלאָף וועבט זיך נישט איבער זייַנע אויגען. דענסטמאָל רוהט דאָס

הײליגע ספר אויף זײַן ברוסט, און ר׳ נחום שלאָפֿט שוין רוהיג אײַן. בשעת׳ן שלאָף טאָר זיך קײנער פֿון די קינדער נישט װײַזען אויף די שװעל פֿון דער שטוב: דער טאַטע שלאָפֿט.

ער לעבט פֿון װײַב׳ס געװעלבעל. נעהע די שװאַרצע (זײַן װײַב) איז אַ גאַנצען טאָג אין געװעלב. װינטער פֿריהרט זי און װאַרימט איהרע פֿערשטײנערטע פֿינגער, פֿון װעלכע די הויט איז אָבגעקראָכען פֿון הערינג און זאַלץ, אַרום אַ טאָפּ גליהענדיגע קױהלען. ר׳ נחום געהט אַרײַן נאָכ׳ן שלאָף פֿאַר מיטאָג אין געװעלב עצות געבען. און אַז ער איז אין גוטען הומאָר, טהוט ער דעם װײַב דעם חסד, שפּרײַט אויס די הענד און גענעצט הויך אויפ׳ן קול. נעהע די שװאַרצע פֿרעהט זיך אין האַרצען, װאָס זי האָט אַזאַ אײדעלען מאַן. װאָרום נאָר אײדעלע מענשען שלאָפֿען פֿאַר מיטאָג און גענעצען נאָכ׳ן שלאָף...

שפּאַצירענדיג בנעימות׳דיג איבער׳ן געסעל, נעהמט נחום זיך דאָס שנופּטיכעל אַרויס און װיקעלט זיך דעם האַלז אַרום, אַז ער זאָל זיך חלילה נישט פֿערקיהלען. פּלוצלונג דערהערט זיך אַ געשרײ אין געסעל. ר׳ נחום דערשרעקט זיך, נאָר באַלד דערמאָהנט ער זיך, אַז דאָס שרײַט „אויף די צעהן" יאַדװיגע דעם „ציװילנעם סטראַזשניק׳ס" װײַב, װאָס דער מאַן שלאָגט זי אויס יעדען פֿריהמאָרגען. דאַן שפּײַט ער אויס דרײַ מאָל, אַז דער שרעק זאָל איהם נישט שאָדען און געהט זיך װײַטער, צעהלענדיג די טריט.

אין געסעל האָט זיך געװיזען דער צװײַטער בעל־הבית פֿון שטעדטעל, גאָספּאָדין איװאַן איװאַנאָװיטש. אַמאָל איז ער געװען אַ סטראַזשניק אין װאַרשױ. אויף דער עלטער, אַז ער איז געקומען צו געלד, האָט ער די שטעל אַװעקגעװאָרפֿען, האָט חתונה געהאַט מיט אַ דיקער פּױלישער יאַדװיגע און איז אַרויסגעפֿאָהרען אויף דער פּראָװינץ, געקויפֿט זיך אַ הײַזעל און לעבט זיך בשלום ושלוה. מיט די בעלי־בתים לעבט ער גוט, אַ פּאַן בראַט מיט יעדען. האָט ער עפּעס צו זאָגען, גיט ער באַלד אין טאַטען אַרײַן. נאָר די בעלי־בתים האָבען זיך שוין צוגעװאָהנט דערצו — עס איז בײַ איהם אַזאַ מין לשון. װײַטער האָט ער אַ טבע יעדען אין דערפֿריה אויסצושלאָגען דאָס װײַב, אײן גאָט אַלײן װײסט פֿאַר װאָס

און פּאָר װעגן. די געװאַלדען זענען דאַן ביז אונטער׳ן הימעל. נאָר עס װײַזט אויס, אַז זי האָט עס געדאַרפֿט. װאָרום װאָס מעהר גאָספּאָדין איװאַן איװאַנאָװיטש האָט זי געשלאָגען, איז יאַדװיגע געװאָרען אַלץ דיקער. דאָס פּנים איהר׳ס איז געװאָרען גלײַך, װי אַ געשװאָלענער, אָנגעבלאָזענער פּענכער, און װעלכען עס האָבען געטיקט צװײַ אויגען, װי צװײַ פּערעלעך... קײן קינדער האָבען זײַ נישט געהאַט, אָבער דערפֿאַר האָבען זײַ געהאָדעװעט אַ שען רעשטעל קעץ, הינד, פֿויגעל און אַזאַ מין װײַסע מײַז, װעלכע זײַ האָבען געהאַלטען אין אַ שטײַג. די װײַסע מײַז האָבען שטאַרק דערעסען ר׳ נחומ׳ן, זומער פֿאַר נאַכט, װען ר׳ נחום װיל זיך אָנטהון תּענוג, זעצט זיך אַנידער פֿאַר דער טהיר און הײסט זיך אַרויסגעבען דאָס „קלײן מיטאָג“, װאָס טהוט דער גוי? נעהמט זיך דער גוי די װײַסע מײַז אויף די קני און זעצט זיך אויך פֿאַר דער טהיר, פּונקט געגענאיבער ר׳ נחומ׳ן (להכעיס אַודאי) און ר׳ נחום מוז אויפֿהערען צו עסען. ער שפּײַט אוים און קרעכצט אָב:

װאָס זאָל מען טהון, אַז מען איז אין גלות!...

איװאַן איװאַנאָװיטש האָט געװאָלט װערען אוים שטראַזש־ניק און זײַן גלײַך מיט אַלע „ציװילנע“, און ער איז שוין טאַקע געװאָרען אַזאַ „ציװילנע“, אַז דערזעהענדיג פֿון דער־װײַטען דעם שטאָדט־סטראַזשניק, האָט ער זיך אויך געהאַפּט פֿאַר׳ן בעזעם און אָנגעהויבען אויסצוקעהרען דעם רינשטאָק מיט אַנדערע בעלי־בתּים צוגלײַך. ער האָט זיך אָבער קײנמאָל נישט געקאָנט בעפֿרײַען פֿון די בלאָע הויזען מיט די רויטע קאַנטען. צי ער האָט זײַ געהאַט נאָך פֿון די גוטע צײַטען, צי אַ געשמאַק שוין איז געװען בײַ איהם אַזעלכער, — אײן גאָט װײסט איהם. אויך די רעקלעך מיט די היטלעך זײַנע זענען געװען געשניטען אויף אַזאַ מין שניט, אַז חאָטש זײַ האָבען אויף זיך נישט געהאַט קײן שום בלעכעל, פֿונדעסטװעגען פֿלעגט יעדער „אָרענטליכער“ מענש, װאָס פֿלעגט װעלען זײַן אין „אָרדנונג“, פֿיהלען צו זײַ אַזאַ שװאַכקײט, אַז דערזעהענדיג זײַ, פֿלעגט ער נישט קאָנען אײַנ־האַלטען דעם יצר־הרע, ער זאָל נישט פֿריהער, דאָס היטעל אַראָבנעמען און גריסען: „גוט מאָרגען, פּאַניע נאַטשעלניקו!“

יעדען טאָג אין איין צייט איז דורכגעגאַנגען דורך דאָס געסעל דער אַלטער פּריץ מיט זיין הונד.

דעם אַלטען פּריץ, וואָס וואוינט איינער אַליין אין דעם געל-געפאַרבטען הייזעל מיט די שטענדיג פערמאַכטע לאָדען, אויפ'ן וועג קיין קראָשענוויץ, האָט דאָס געסעל נישט געקענט. דער פּריץ האָט זיך געהאַלטען פאַר זיך, מיט קיינעם האָט ער נישט געלעבט און איז תמיד געווען בעהאַלטען אין זיך. קיינער האָט נישט געוואוסט, פון וואַנען ער איז געקומען, און וואָס פאַר איינער דאָס איז. נאָר קודם כל איז עס אַ פּריץ, האָבען איהם דערפאַר אַלע אַ לאַנגע צייט געגריסט. ער אָבער האָט אויף די גריסען נישט אָבגעענטפערט. האָט מען איהם דערנאָך אויפגעהערט צו גריסען. צום סוף האָט זיך דאָס שטעדטיל צו איהם צוגעוועהנט: עפּעס דאָרט אַן אָבגעקומענער פּריץ! און מען האָט איהם אָנגעהויבען צו בענוצען אָנשטאָט אַ זייגער, ווארום ער האָט זיך אַזוי פּינקטליך, צו דער מינוט, יעדען טאָג געוויזען אין געסעל, אַז דאָס שטעדטיל האָט אָנגעהויבען צו צעהלען די שעה'ן לויט זיין ווייזען זיך: „אַ האַלב שעה פאַר'ן פּריץ'ס אָנקומען“... הינטער די אויגען האָט מען געלאַכט פון איהם. אַ נאָמען האָט מען איהם געגעבען: „דער מלך אביון“ און זיין הייזעל: דעם מלך אביונ'ס גיטער". נאָר טרעפענדיג זיך מיט איהם „סאָם נאַ סאַם“, האָט דאָך אַ יוד (כאָטש ער האָט גאַנץ גוט געוואוסט, אַז דער פּריץ איז אָרים) נישט געקאָנט זיך איינהאַלטען, אַז ער זאָל נישט פאַר איהם דאָס היטעל אַראָבנעהמען און בויגען זיך: פאָרט דאָך עפּעס אַ פּריץ. זיין האַלז און געמבע, וואָס די וואָרצלען פון די האָר זענען פון פיעל גאָלען זיך אַזוי פערהאַרטעוועט געוואָרען אין זיי, אַז זיי האָבען דעם איינדרוק געמאַכט פון אָבגעברענטע פעדער-וואָרצלען אויף אַ פעטער גאַנז, האָבען זיך תמיד גערייבען אָן שטייפען ווייס געפּרעסטען קאָלנער, אַז עס איז געווען אַ גרוים רחמנות צו צוקוקען. דאָס נישט צוטרעטענקייט צו איהם האָט בעשאַפען וועגען איהם פערשידענע לעגענדען; מען האָט געזאָגט, אַז ער האָט צו טהון מיט די נישט-גוטע, וועלכע בעזוכען איהם יעדע נאַכט צוועלף אַ זייגער. די אַלטע בעלי-בתים האָבען אָבער איהם גאַנץ גוט געקענט און געוואוסט, אַז דאָס איז דער אַלטער פּריץ פון „דאָבראָווקע“, וואָס האָט זי פערקויפט

דעם הײַנטיגען פּריץ, איז אַוועק דערנאָך אין די פרעמדע לענ־דער, נאָך אַ לאַנגער צײַט געקומען צוריק און זיך בעזעצט אונטער דער שטאָדט און געלעבט זיך אַלײן. ער זאָל האָבען מיטגעבראַכט מיט זיך, זאָגט מען, פון די װײַטע לענדער פופ־צעהן האָהר און פינף נעגעל פון זעהר אַ בערימטע זינגערין, װאָס דאָס זאָל האָבען פאַר אַמאָטאָרען זעהר אַ גרױסען װערט. יודען אָבער אַלס אַ פּראַקטיש פאָלק האָבען זיך אױף קײן האָהר און נעגעל נישט פערשטאַנען און געלד אױף דעם װאָלטען זײ נישט געבאָרגט...

די דרײַ בעלי־בתּים, יעדער מיט זײַן בעזונדער גאוה, האָ־בען שפּאַצירט יעדער פאַר זיך אין געסיל.

אָנקומענדיג צום „הױז" צו, האָבען זײ דערהערט אַ קלאַ־פערײַ פון העק אין אַלטע פערפױלטע באַלקעס. זײ האָבען זיך אָבגעשטעלט, אַרומגעקוקט און האָבען דערזעהן, אַרבײַטער שטעהען אױף דעם אַלטען דאַך פון „הױז", און זײערע שאַרפע העק טיקען זיך אין די אַלטע, פערפױלטע שינדלען, װעלכע זענען אַזױ צוזאַמענגעװאַקסען װי אַ שאַרבען פון אַ זקן. די בעלי־בתּים, װאָס האָבען ביז איצט מתרעם געװען אױף די פּאָליציי, װאָס זי לאָזט איבער אין געסעל אַלטע הײַזער, װעלכע קאָנען ברענגען אַן־אומגליק, האָבען זיך צוגעקוקט, װי זײער פערלאַנג װערט אױסגעפיהרט, און האָבען שטיל־געשװיגען. אין זײער בליק איז מעהר געװען שרעק און טרױעריגע ערװאַרטונג אײדער נײַ־גיעריגקײט.

װאָס איז דאָס אַזעלכעס דאָס „הױז"?

פון דורות־לאַנג איז געשטאַנען אַ „הױז" אין געסעל. אַני־אַלט, האַלב פערפױלט הױז פון אײן שטאָק, װאָס בשעת אַ װינד, האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס דאַך פון הױז שאָקעלט זיך אױך אינאײנעם מיט די צװײַגען און בלעטער פון די בױמער, װעלכע זענען געשטאַנען פאַר די הײַזלעך. גערופען האָט מען עס דאָס „הױז" סתם. צו קײנעם האָט עס נישט געהערט: די בעלי־בתּים האָבען נישט געװאָלט, װײַזט אױס בעצאָהלען פּאָדאַטקעס פאַר אַ הױז, װאָס ברענגט נישט אײַן, האָבען זײ זיך דערפאַר אָבגעזאָגט פון זײַן אײגענטום. און דאָס „הױז" איז געװאָרען צו אַ „הכנסת־אורחים"־שטיבעל פאַר די נאַקעטע יונגען, װאָס װאַלגע־

זיך אין געסעל אַרום, און אַ בעהעלטעניש פאַר גע׳גנב׳עטע זאַכען.
דער „ציווילנער געשטאָרבענער" מיט די שטענדיג-פערמאַכטע
לאָדען און מיט זיין פערפוילטען דאַך האָט אויסגעזעהן צווישען די
קליינע פרעהליכע הייזלעך אין געסעל, וואָס זייערע פענסטערלעך
האָבען זיך געבאָדען אין די גליהענדע זונען-שטראַהלען, ווי אַנ-
אַלטער זיידע מיט אַ פאָר שוואַרצע ברילען אויף דער נאָז. עס האָט
זיך געדאַכט, אַז די פאַרצייטיגע דורות האָבען איבערגעלאָזט
אַנ׳אָנדענקען נאָך זיך די היינטיגע קינדער דאָס „הויז". אַז עס זאָל
זיי זיין צו אַ „מעטע", ווען זיי וועלען זיך אין געסעל אין בעהעל-
טעניש שפּיעלען.

וואָרום דאָס „הויז" איז געשטאַנען אין געסעל נור פאַר די
חדר-קינדער וועגען. אַ שבת נאָכ׳ן עסען, אַ שטיינער, דער טאַטע
איז נאָך נישט אויפגעשטאַנען צום פּרק, די מאַמע שמועסט מיט
אַ שכנה פאַר דער טהיר, און די חדר-יונגלעך, אָנגעטהון אין די
שבת׳דיגע קאַפּאָטקעלעך, פערפלאָכטען אין די זונען-שטראַהלען
האָבען אַרומגערינגעלט דאָס „הויז" ווי די ווערעמלעך. ווער עס
האָט זיך אַרויפגעחאַפּט אויפ׳ן דאַך און לאַכט אַריבער צו די
„פלשתים", וואָס מען זעהט זיי פון יענער זייט טייך; ווער עס
שטעהט אויפ׳ן פּלויט און קוקט אין „שפּאַקטיוו". און דאָס „הויז",
דער זקן, האָט אַראָבגעוואָרפען פון זיך די חרפּה, שפּיעלט זיך
מיט די יונגלעך, שטיפּט מיט. אָט איז עס זיך נוקם אָן אַ קונדס
און גיט איהם אַ שטעק אַריין אַ נאָגעל אין די נייע, שבת׳דיגע
קאַפּאָטע; אָט רייסט עס איינעם די קלאַפּע אַראָב. די יונגלעך
געהען צוריק צו דער מאַמע מיט די פּאָלעס אין דער האַנד, נור
דעמסטמאָל זייט זיי נישט מקנא, חברים...

ביי-נאַכט איז דאָס גאַנצע געסעל איינגעטיקט פון קאָפּ ביז
צו די פיס אין שלאָף, די הייזלעך שטעהען איינגעטוליעט איינס
ביים צווייטען און זעהען אויס ווי שלאָפעדיגע היהנער, וואָס זיצען
אויף די אייער. נור דאָס „הויז" שטאַרט אַרויס ווי אַ אומגעלום-
פערטער גולם מיט זיין הויכען קאָפּ פון צווישען די אַנדערע
הייזלעך און שאָקעלט זיך איבער זיי, ווי עס וואָלט זיי דערצעהלט,
אָנגעזאָגט איין גאָט ווייסט וואָס, און זיין לאַנגער אונפאָרמדיגער
שאָטען שפּרייט זיך אויס איבער דער גאַס, קריכט אַריבער אויף
די נעגענאיבערדיגע הייזלעך. און זיי ביידע, דאָס „הויז" מיט׳ן

שאַטען, זעהען אױס װי צװײ פרעמדע אורחים פון א פרעמדער װעלט, װאָס קומען פון ערגיץ גאַנץ װײט און װאַנדערן ערגיץ גאַנץ װײט און האָבען זיך אָבגעשטעלט אין געסעל נאַכט האַלטען..

די בעלי־בתים זענען געשטאַנען און האָבען זיך צוגעקוקט, װי מען לײגט דאָס „הױז" אײן. נאָך יעדען קלאַפּ האָבען זיך געשאָטען פערפױלטע ברעטער, פערשימעלטע שינדלען, א װאָלקען שטױב האָט זיך געדרײבערט. די װענד האָבען זיך אַזױ געטרײסעלט, אַז עס האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס „הױז" זינקט אײן אונטער די הענט. פון אונטער'ן דאַך זענען אין גאַס אַראָבגעפאַלען פערפױלטע און פערשימעלטע ברעטער און ציגעל, בײנער, אַלטע „קאַלקעס", װעלכע האָבען געמוזט ליגען אױפ'ן דאַך נאָך פון יענער צײט אָן, װען אונזערע זײדעס האָבען אין גאַס אין פאַלענט געשפּיעלט. די בעלי־בתים האָבען געקוקט אױף די שפּיעלערײען, זענען טרױעריג געװאָרען און האָבען געשװיגען. ר' נחום האָט זיך געװאָלט עפּיס אָנרופען, ער האָט געקוקט אױפ'ן פריץ, דער האָט אַזױ געשװיגען, אַז דער יוד האָט מורא געהאַט דאָס מױל צו עפענען. דער „גאָספּאָדין" איז עפּיס נעהנטער געװען, דערפאַר האָט ר' נחום איהם גאַנץ שױן געגריסט מיט'ן היטעל און האָט געזאָגט:

— גוט מאָרגען דיר, פּאַניע נאַטשעלניקו!

דעם „גאָספּאָדין" האָט עס פערדראָסען, װאָס דער יוד האָט איהם גערופען „נאַטשאַלניק". האָט ער זיך האַלב ערנסט האַלב אױף געלעכטער געװענדעט צום יוד:

— דעם רינשטאָק פאַר דער טהיר האָסט דו שױן אױסגעקעהרט? — מיט קאַלך אױסגעשאָטען? הא? !

— װינאָװאַט — האָט ר' נחום געשטאַמעלט און אָבגערוקט זיך נעהנטער צום פריץ צו, איבערבעטענדיג דעם סטראַזשניק מעהר מיט'ן הוט אײדער מיט די ליפּען.

שפּעטער האָט ר' נחום אַלײן גערעדט צו זיך:

— נײַע בעלי־בתים, נײַע הײַזער.

קײנער האָט איהם נישט אָבגעענטפערט.

דערװײַל איז עפּיס געשעהן. די אַרבײטער, אָב'פּטר'ענדיג זיך מיט'ן דאַך, האָבען זיך גענומען צום בױדעם. זײ האָבען אַראָבגענומען די פיער באַלקענס, אױף װעלכע דאָס דאַך רוהט. פון די באַלקעס האָבען זיך אָנגעהױבען צו שיטען פערפױלטע ברעטער,

שמאַטעס און לאַטעס. די אַרבייטער האָבען מיט די פיס אויף דער גאַס אַראָבגעשאַרט אַלטע שמאַטעס, וואָס האָבען זיך אויפ׳ן בוידעם אַרומגעוואַלגערט, — שטיקער בלעך, ביינער פון אַ געפגר׳טער קאַץ, אָדער הונד; קעפ און פיסלעך פון געשאָכטענע היהנער. אַ גע׳גנב׳עט קאַלב=פעל פון נאָטע׳ס שפּייכלער. צווישען די אַראָבגעוואָרפענע שמאַטעס איז געבליבען ליגען צו די פיס פון די בעלי=בתים אַנ׳אַלט זעלנעריש היטעל.

עס איז געוועזען אַ הוסאַרסקע היטעל פון נאַפּאָלעאָנ׳ס צייטען.

עס קאָן זיין, אַז אַ זעלנער, זיך צוריקקעהרענדיג מיט נאַפּאָלעאָנ׳ען פון דער מלחמה פון יאָהר 1812, אַ פערוואונדעטער און אַ קראַנקער, האָט זיך בעהאַלטען פאַר די רוסען אויפ׳ן בוידעם. זיין קערפער האָבען די מייז שוין לאַנג אויפגעגעסען, נאָר דאָס היטעל, לעדער און אייזען, איז געוועזען נישט צו צוטרעטען פאַר די מייז׳ס מיילער. די בלעכען פון היטעל זענען געוועזען פערראָסט, און די קאַנטען זענען געוועזען בעדעקט מיט אַ געלען, פּייכטען שימעל. דאָס היטעל איז ווי אַ שטומער עדות געלעגען צו די פיס פון די בעלי=בתים, האָט אָן עפּיס דערמאָהנט און האָט דערצעהלט, אַז עס זענען געוועזען אַמאָל אַנדערע צייטען אַנדערע מענשען ...

און אַ געפיהל האָט אויפגעלעבט אין איין מינוט אין דריי פערשידענע הערצער: אַ געפיהל אַז דאָ שטאַרבט נישט קיין מענש, דאָ שטאַרבט אַ הויז, אַ געסעל און אפשר אַ וועלט. אַז עס זענען אַמאָל געוועזען אַנדערע צייטען, אַנ׳אַנדער געסעל, אַנדערע בעלי=בתים און אַנדערע הייזלעך. אַז דער יוד איז נישט דער יוד פון אַמאָל, אַז דער פּריץ איז נישט דער פּריץ פון אַמאָל, און אפילו דער סטראַזשניק איז שוין אויך נישט דער סטראַזשניק פון אַמאָל. ביי אַלעמען איז געקומען דער געדאַנק, אַז מען מוז זיך אָנגרייטען צו לעבען אין אַנ׳אַנדער געסעל צווישען אַנדערע מענשען ...

און טרויעריג איז זיי געוואָרען איבער דעם, וואָס שטאַרבט אָב און וואָס וועט שוין קיינמאָל נישט צוריקקומען.

דער פּריץ האָט אַרויסגענומען דאָס טאַבאַק=פּושקעלע און דערמיט מכבד געוועזען דעם יודען. דער סטראַזשניק איז אויך צוגעקומען און האָט אויך די פינגער אַריינגעשטעקט.

דער יוד, האַלטענדיג דעם שמעק־טאַבאַק צווישען די צוויי פינגער, האָט זיך אָבגערופען צום פריץ:

— טאַק, טאַק, פאַניע שלאַכטשיצו!

דער פריץ האָט זיך אויסגעניסט און האָט איהם אָבגעענטפערט:

— טאַק, טאַק, פאַניע זשידושע!

דער סטראַזשניק, האַלטענדיג איין האַנד אין דער הויזען־קעשענע און מיט דער צווייטער די וואָנצע דרעהענדיג, האָט זיי אָבגעענטפערט:

— טאַק, טאַק שלאַכטשיצו; טאַק, טאַק, פאַניע זשידושע.

אין דארף.

און קענסט דו די פעלדער אין וואהלין? שעה'ן לאנג קאנסטו פאהרען, איינגעטאפיעט צווישען הויכע זאנגען. קיין הייזעל, קיין ביימעל וועט זיך דיר אין די אויגען נישט ווארפען, נאר א פאליע ביימען בעוואקסען מיט תבואה, איין אונענדליכע חוואליע וואסער גיט זיך אלאז ארויף אין דער הויך — באלד גיעסט זיך א צווייטע פאליע הויכע, פולע זאנגען אויף די ווייארסטען לאנג ארויב אין טאל. פון טאל זעהסט דו א שנור וועגעל ציהט זיך אוועק און פערבלאנזשעט זיך ערגעץ אין א וואלד אריין, שעה'ן לאנג געה איך צווישען די זאנגען — און די פעלדער ציהען זיך פאר מיינע אויגען אוועק און איך בעגעגען נישט קיין לעבעדיגען נפש. אזוי, אז עס דאכט זיך מיר, אז איך איינער אליין לעב ערגעץ אין א בעוואקסענע וויסטע...

דאך געגען פארנאכט ווייזען זיך ארויס פון מיטען די זאנגען איינציגע רויטע דעכער; איך קום אן אויפ'ן וועג, וואס פיהרט לינקס אין דארף אריין. אויף די פעלדער, ביי'ם וועג, וואלגערן זיך פגרים פון פערד ארום, א סקעלעט פון א פערד'ס א קאפ קוקט ערנסט, תמ'וואטע, אזוי ווי עס וואלט וועלען פערציילען פון אמאליגען לעבעדיגען פערד. באלד אבער קום איך אן, ביי'ם „ערב דארף". דער ערשטער מענש, וואס איך בעגעגען אויפ'ן וועג איז א יוד, אנ'אלטער, מיט א שיטערע, לאנגע, ווייסע בארד -- שטעהט זיך אונטער א בוים און דאווענט מנחה; דאס פעקעל, וואס ער האט ערשט געהאט אבגעלייגט פון זיין רוקען, ליגט איהם צו פוסען און ער שטעהט זיך איינער אליין, עס געהט איהם גאר נישט אן קיינער, און ער דאווענט מנחה. — —

און ארום און ארום איז גאט'ס וועלט שטיל און ערנסט געוועזען, ווי זי וואלט זיך וועלען איינהארכען צו דעם יוד'ס מנחה.

און עפעס אזוי „מנחה'דיג" איז די גאנצע וועלט געוועזען.

די זון איז אונטערגעגאנגען אבער איהר ווייסט ווי אזוי.

א פייערדיגער געגליווערטער ים האט זיך ערנסט פון הימעל אראבגעקייקעלט און איז פערפאלען געווארען, ווייט אוועק אויף יענער זייט וואלד. פון דעם וואלד האבען ארויסגעשטארט איניגע הויכע ביימער, און פון דער ווייטענס האט זיך געדאכט, אז די ביימער שטייגען אויף און גרייכען אין פייעריגען ים אריין — און פון צווישען איין בוים און דעם צווייטען, קוקט גאט׳ס איין אויג ארויס ...

א לאנגער שמאלער וועג פון ביידע זייטען מיט קליינע הייזלעך בעשטעלט. פענסטערלעך קוקען ארויס פון צווישען צווייגען און בלעטער; פאר דער טהיר אויף די טרעפלעך זיצען די „בעל־הבית׳טעס און שמועסען צווישען זיך. איינע, מיט א רויט טיכעל אויפ׳ן קאפ, שטעהט און קוקט ווייט אין פעלד אריין; פערשטעלענדיג זיך מיט דער האנד פאר די זון, קוקט זי וועמען אויס אין פעלד. און אין וועג, אין זאמד, שפיעלען זיך קינדערלעך קליינע — איינגעברודיגטע, און פון פעלד אהיים, דארטען פון דעם רויט־ליכטיגען ים, לאזט זיך איבער׳ן וועג א גאלאפ — א סטאדע אויסגעמישט: פויערישע שעפסען, מיט די נארישע תמ׳וואטע אויגען, ציגען, קיה און פערד צוזאמען, און זייערע פאסטוכער, די קינדער מיט די בייטשלעך, יונגלעך מיט בארפיסע פיס, אין די טאטעס וועסטען, הענדעס פענדעס אין איין גאלאפ, אזוי אז עס האט זיך געדאכט, אז דאס אלעס איז איין סטאדע. אלץ איז אויסגעמישט און לעבט אין איינעם, שעפעלעך מיט מענשליכע קינדער, ציגען, חזירים מיט הינד — אלץ לעבט אין שלום. יעדערער טהוט דאס וואס ער דארף צו טהון, און מען „בילדעט די געזעלשאפט". די חברה האבען מיך געגעבען א נעם אריין אין מיטען, און איך בין צווישען זיי פערטרונקען געווארען ... פאר יעדען הויז איז געשטאנען די „בעל־הבית׳טע" און האט אבגעשיידט איהר סטאדע, איהרע צוויי דריי שעפעלעך מיט די ציגען און חזירים, און האט זיי אריינגענומען אין איהר הויף אריין. טייל געהען מיט גוטען, עס הייסט, געהען זיך פלוצלונג ארויס פון די סטאדע און לאזען זיך אין הויף אריין; א טייל אבער, גרויסע קונדסים, לאזען זיך נאך די סטאדע, און די „בעל־הבית׳טעס" לויפען זיי נאך, זיי אבצושניידען פון די איבריגע און אריינברענגען אין הויף.

פאר א קליין הייזעל, וואס די שוועל פון די טהיר איז

באלד שוין אזוי הויך ווי דאס פענסטער, איז געשטאנען א הויכע, דארע יודענע אין א „וויס טיכעל" איינגעהילט דעם קאפ – און זי האט אויך אבגעווארט איהר טשערעדע. נור איהר טשערעדע – איין ארימע, מאגערע קוה, איז זיך געגאנגען אן א זייט, פאמעליך מיט רוהיגע טריט, אזוי ווי זי וואלט פערשטאנען, מיין שרה׳טע, אז זי איז א יודישע בהמה, און פאר א יודישע בהמה פאסט נישט צו לויפען. און אזוי ווי איהר „בעל הבית", איז זי מיט דרך ארץ אריין אין הויפעל, און אויסגעשטעלט איהר איטער פאר די יודענע מיט דעם קריגעל, וואס איז געקומען אבנעהמען פון די קוה דאס איהריגע מיט א יראת־שמים־פנימ׳ל, אזוי ווי זי וואלט וויסען, די נארישע יודישע בהמה, אז זי טהוט א מצוה דערמיט, וואס זי גיט אב איהר מילך א יודיש שוואך קינד, וואס די מוטער קען עס נעבאך נישט זייגען.

דערזעהענדיג א יוד זיצט פאר די טהיר פון זיין הויז און קוקט זיך צו אלעם צו מיט א שטיל שווייגעניש, וואס דאס אלעם געהט איהם גאר נישט אן, בין איך צו איהם צו געגאנגען. ער האט מיך אויפגענומען מיט „אונטערטעניגקייט" – און מיר זענען ביידע געזעסען און געהנטער בעקאנט געווארען.

איך האב איהם געמוזט זאגען ווער איך בין, און וואו איך בין געוועזען, און וואו איך געה, און צו וואס איך געה. איצט הארך איך איהם אויס. איז׳ען איז ער, לא עלינו, א גרויסער ארימאן, און האבען האט ער לא עלינו, דערוואקסענע טעכטער, און וואס דארפט איהר נאך מעהר? ער דארף נישט מעהר נאר איינציגע חאטש טויזענד רובל. 5 טעכטער האט ער, צו 200 רובל אויף א קאפ: הונדערט רובל נדן, הונדערט רובל חתונה־הוצאה. א קליינינקייט נור. אין דארף זיצט ער איבער צוויי טעמים. ערשטענס וויל ער „מעג" וואוינען אין דארף, ער איז דא געבוירען געווארען, און צווייטענס, ווייל ער האט זיך נישט מיט וואס ארויס צו ציהען...

אזוי ווי מיר זיצען און ריידען זיך אויס איינער פאר דעם אנדערן די יודישע צרות, הערען מיר פון דערווייטענס א געזאנג. עס איז שוין געווארען ווי כלומר׳שט טונקעל, עפעס יענץ שטיק וועלט, דארטען ביי׳ם וואלד, האט זיך וואס אמאל מעהר אין וואלד בעהאלטען, איבער דעם ליכטיגען רויט־זודיגען ים איז אריבער א טונקעלער הויך – און פון דארטען האט זיך געהערט דאס געזאנג.

עס האָט זיך געדאַכט, אַז דער וואַלד זינגט דאָס אַרויס. באַלד
האָט זיך פֿון דערווייטענס געלאָזט הערען אַ וואָגען סקריפּען. פֿאַר
אונז איז דורכגעפֿאָהרען אַ פֿוהר פֿול אָנגעפּאַקט מיט זאַנגען, און
בעל=הבתּישע טעכטער מיט די קאָסעס אין די הענד זענען נאָכגע=
גאַנגען, און האָבען בעגלייט די אָבגעשניטענע זאַנגען פֿון פֿעלד
אַ היים, אין שפּיילער אַריין, מיט געזאַנג, אַזוי אײנע, אַזוי צוויי
און אַזוי דריי. און דער „בעל=בית“, אַ נגיד פֿון אַנ׳אַכט סאַזשען
ערד מיט פֿערד, קיה, אָקסען, שעפּסען און רינדער געהט זיך
נאָכ׳ן וואָגען באָרפֿוס — און פֿיהרט זיך אָב זיין פּראַצע אין שטאַל
אַריין, רוהיג, אָסור ער זאָל ס׳מאָל אַ שמייכעל געבען. דער יוד
מיינער קוקט איהם נאָך, און גיט אַ קרעכץ: עשו! אַ צווייטע פֿוהר
פֿאָהרט פֿאַרביי, מיין יוד קרעכצט: עשו, און אַזוי אַ דריטע, און
אַזוי אַ פֿיערטע.

און יעדען טאָג זיצט יעקב פֿאַר דער טהיר, פֿאַר זיין איינ=
געפֿאַלען הייזעל און זעהט ווי עשו פֿיהרט אַ היים זיין תּבואה פֿון
זיין פֿעלד, רוהיג און גלייכגילטיג, און יעקב קרעכצט אַלץ: עשו...

געגען אונז איז געווען דער ברונען פֿון דאָרף. באַלד זענען
זיך אָנגעקומען „די טעכטער פֿון לאַנד“, „מיט די פֿעטערס טשע=
רעדעס“, און זיי האָבען אָנגעהויבען אָנצוטרינקען זייערע שאָף מיט
דעם וואַסער פֿון דער ברונען. זענען דאָרט אויך אַהין געקומען
„די זיהן פֿון לאַנד, גאַנץ הויכע בחורים מיט קורצע „שענע העמד=
לעך“, כּדי צו בעזעהן די „טעכטער פֿון לאַנד“ און זיך פֿון זיי
אויסצוקלויבען כּלות און אַ לעב צו טאָן... די טעכטער פֿון לאַנד
האָבען זיך ביי דער ברונען אַביסעל פֿערזוימט מיט די בחורים,
ביז עס האָבען זיך פֿון דאָרף געלאָזט הערען די מאַמעס קולות:
אַ—שאַ, אַ—שאַ, — וואו זענט איהר? האָט מען זיך געזעגענט
מיט די בחורים, דורך חנ׳ודיגע וואונקען מיט די אויגען און אַ
היים געלאָזט זיך. די בחורים אָבער אין די „שענע רויטע העמד=
לעך“, זענען געשטאַנען און געוואַרט. זיי האָבען זיך געריכט אויף
עפּעס, און באַלד טאַקע פֿון דאָרט, פֿון וואַנען די זונן געהט
אונטער אַזוי רויט העליש, אונטער׳ן וואַלד, געהט אויף אַ ראַפּטים
פֿענדזיען. מען לאָזט זיך און ווי אַ דונער געהט עס פֿאָראַיים,
אָנזאָגענדיג עפּעס, און באַלד בעווייזט זיך אַ יונגע בעל=הבית׳טע
טאָכטער רייטענדיג אויף אַ פֿערד. און נאָך איהר האָט זיך נאָכגעלאָזט

איהר פאטערס טשערעדע. איהרע שווארצע ברוינע האר האבען זיך פון לויפען אויף איהר איידעלען געזונדטען נאקען ארונטערגעלאזט. און די געדיכטע שווארצע צעפ האבען זיך פון רויטען טיכעל ארויסגע׳גנב׳עט און זיך איבער׳ן געזיכט פערשפרייט· און א פאר גרויסע, חיטרע, שווארצע אויגען מיט א פאר רויטע, פרישע ליפען האבען חיטרע פון פנים ארויסגעשמייכעלט, פראנק און פריי אויסגעלאכט די גאנצע וועלט... און דאס יונגע בלוט האט געקאכט אין איהר רונדע חנ׳ו־ציטערנדיגע האנד און האט עפעס ווי ארויסגעבעטען זיך, און געוואונקען אין דער שטיל... און די אויפגעדעקטע, נאקעטע פים האבען געלאכט אין די וועלט אריין, אבער זי אליין האט גאר נישט געוואוסט פון דעם אלעם — וואס איהרע אויגען און איהרע נאקעטע הענד זאגען אויס אהן איהר ווילען... קוקענדיג אויף די בחורים מיט גלייכגילטיגקייט, אזוי ווי זי וואלט גארנישט געוואוסט פון דעם אלעם, איז זי אראב פון פערד, און האט זיך אבגעטהון דאס איהריגע (און אנטרינקענדיג די פערד, האט זי אויסגעזעהן פון דערווייטען, ווי אונזער באבע רבקה עליה השלום, ווען אליעזר האט זי מיט די קעמלען ביי׳ם ברונען געטראפען). און די בחורים מיט די „רויטע העמדלעך״ זענען געשטאנען און האבען געקוקט אויף איהר פון דערווייטען און די הערצער האבען געקלאפט... איהרע אויגען האבען צוגעצויגען און אין דער זעלביגער צייט אויך אבגעשטויסען פון זיך... און חיטרעדיג איז זי ווייטער אויפ׳ן פערד ארויף און עפעס לאכענדיג מיט די גאנצע וועלט האט זי זיך אין די וועלט געלאזט.

די בחורים אין די „רויטע העמדלעך״ שטעהען, קוקען און גאפען און עס דאכט זיך, אז די טריט פון דעם פערד, וואס הערט זיך אויפ׳ן וועג מאכען ס׳געלעכטער אויס זיי...

און דארטען ווייט איז די זון איינגעזונקען אויף יענער זייט וואלד און מען האט נישט בעמערקט, ווי די נאכט האט זיך אריינגע׳גנב׳עט. נאר מיין יוד ציהט מיך ביי׳ם ארבעל: קומט, פעטער, מעריב דאווענען.

די שטומע.

נאך א געוויסע צייט, אז איך האב מיך אין דער וועלט ארומגעוואלגערט בין איך צוריק צו טאטע־מאמע אהיים געקומען.

כ'זיץ ביים פענסטער און קוק מיר ארויס אין מיין בעקאנט געסעל אריין... די גאס איז אין א האלב־טונקעלען וואלקען איינגעהילט ווי אין א פאטשיילע, א ווארים ווינטעל האט אין געסעל גע־בלאזען.

געגענאיבער מיין פענסטער—דער בעקאנטער עביג אבגע־וויסטער און עביג בעשמוצטער סטעלמאר'ס פלויט, מיט די גרינע צווייגען, וועלכע שטייגען פון איהם ארויס, און יונגלעך קריכען און רייסען בארנעס ... וויים אין הימעל, ביי'ם אלטען פאלאץ, וואס שטעהט אין איינזאמען וואלד, וואו דער פריץ ליעגט בעגראבען, באדען זיך וואלקענדליך, פליסענדיג אין זיך און פון זיך, געהען אין ים אריין, טרינקען זיך אן מיט וואסער, און וועלען באלד אין געסעל אנקומען אויף אונז ארויסגיסען דאס וואסער, וואס זיי האבען אין ים זיך אנגעטרונקען ...

יעקב טרעגער לויפט פערביי פאר'ן פענסטער, טראגט א בארעל ביר פון לאנקעשין און קינדער אין דער גאס זינגען:

„— די מאמע, די מאמע איז נישט דא.

„— וואו איז זי געפאהרען?

„— נאך לאנקעשין.

„— וואס וועט זי מיטברענגען?

„— א טונדעל ביר.

„— וואו וועט מען עס שטעלען?

„— הינטער די טהיר?

„— ווער וועט עס אויסטרינקען?

„— איך מיט דיר".

עס פאהרט א וואגען פערביי פאר'ן פענסטער אנגעפאקט

מיט קארב און קאסטען, און אזוי פיעל דרענגער, מיט מענער און ווייבער; מען פאהרט אודאי פון מארק, א שטויב געהט אויף, א גאנצע סטאדע געגז שרייען, נאך זיי געהען נאך „צוויי הויכע דייטשען מיט לאנגע בייטשען”...

און דונקעל ווערט אין געסעל.

די הימלען קומען נעהנטער צו דער ערד. קומט א וואלקען צו ציהען און שלינגט איין אלע קליינע וואלקענדליך אין זיך, און א שווארצער פלעק הילט איין דאס געסיל, דאס שטעדטיל...

וויט אין געסיל רופט א מאמע:

— קומט, קומט קינדערלעך אין שטוב אריין, א רעגען וועט זיין, א רעגען וועט זיין!

געהט א יודינע פערביי, איינגעהילט דאס פנים אין א שווארצע פאטשיילע; דאכט זיך זי וויינט און לאכט צו ווען שטעלט זיך אב פאר מיין פענסטער און נעמט צוזאמען שפענדלעך פון גאס. דאס טוך פאלט איהר פון קאפ אראב, די האר פרעסען זיך אויפ'ן שטערן, און די ווייכע לעפלען פון די אויערען ציטערען אין דער שטיל... דער ווייסער האלז, וואס ציהט זיך פון א געראויטעלט קאפטענדעל ארויס איז טרויעריג־שטום, און די ברוסטען בעוועגען זיך לייכט אונטער דעם קאפטענדיל. דאס יונגע און נאך גאנץ פרישע געזיכט, אויף וועלכען עס ליעגט אויסגעגאסען א בעהאלטענע תאוה, הארמאנירט נישט מיט די טיפע, ערנסטע שווארצע אויגען, וואס בעהאלטען זיך טיעף אין געזיכט. און די אויגען וויינען, דאכט זיך, אין דער שטיל פאר זיך, נאר דאס פנים שמייכעלט גוטוויליג.

— הינדעלע!

— יא, הינדעלע.

... טאטע אין הימעל! דענסטמאל ווען איך האב געהאלטען איהר האנד אין מיינע... איהר גאנצע נשמה האט געציטערט אין איהר צערטליכע האנד... און די ליפען האבען זיך אין דער העלפט געעפענט, און עס האבען זיך געוויזען א ריהע ווייסע צייהן...

מיין הארץ קלאפט אין דער שטיל:

— הינדעלע... הינדעלע...

און זי שטעהט פאר מיין פענסטער, פערריבט זיך דאס טיכעל אויפ'ן קאפ און שמייכעלט, ווי זי וואלט זאגען:

— יא, יא, הינדעלע!

און א רעגען הייבט אן צו טריפען, א טראפען צו א טראפען. דער פלויט ווערט דורכגעווייקט, א סך טרערען ווייזען זיך אויף די בלעטער פון די בוימער.

און דער רעגען נעצט זי דורך, זי שטעהט, לאכט און וויינט...

— נו, ווייס ניט גאט וואס ער טוט? ער שענקט נישט קיינעם. אוי, אוי, ווייסט ער וואס ער טוט.

איך קוק מיך אום, מיין מאמע זיצט אין צווייטען ווינקעל די ברילען אנגעטהון אויף די אויגען, האלט א גרויסען קרבן־מנחה סדור אין דער האנד, און דאווענט מנחה...

— זעהסט דו, מיין זוהן, ביי גאט ווערט גארנישט פערפאלען. לאזט געהן דעם קרוג ביז צו'ם וואסער...

— דאכט זיך, הינדעלע?

— יא, הינדעלע, די ארענטליכע...

— וואס איז דאס מיט איהר געווארען?

— זי האט דאך חתונה געהאט!

— חתונה געהאט?!

— אודאי! מען זאגט, זי האט געוואלט האבען א פערענטפערניש אויף יענער וועלט איבער איהרע שענע מעשים, האט זי זיך גענומען א מאן, גלאט אזוי, נאר זי זאל הייסען זיין ווייב... זי גיט איהם וואס ער דארף, נאר ער זאל יעדען טאג דאווענען פאר איהר, שבת האלטען. זי וויל, הייסט דאס, גאט איבערבעטען. גאט דארף נישט אזעלכע... איז זי קראנק געווארען, דער מאן וואלגערט זיך ערגיץ אין דער מדינה, און זי איז שטארט ארעם, שטומערהייד.

שטום?

— מיט איהר קול האט זי געצויגען צו זיך פרעמדע מאנספערשוינען, האט זי גאט שטום געמאכט.

און הינדעלע שטעהט אין גאס, קוקט אויף מיר, ווי זי וואלט מיט'ן קאפ צוגעשאקעלט: אזוי איז עס, אזוי איז עס.

— לויפט זי א גאנצען טאג אין גאס ארום, און ברומט...

וואָס ? ווען ? קיינער ווייס ניט וואָס זי וויל ; זי איז דאָך שטום. מען זאָגט , אז זי וויל מען זאָל איהר שרייבען א בריעף צו איהר'ן עפּעס א „קאָלאנעק", וואָס האָט זי פערלאָזט . ווער קאָן זי דאָרט פערשטעהן ?

— און וואו נעכטיגט זי ?

— אין איהר שטוב . עס איז דאָך א ירושה פון איהר פאָ־טער, א פרומער יוד געוועזען, און האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך אזא טאָכטעריל , ליגט זי אויף איהר שעניק.

— און פון וואָס לעבט זי ?

— מענשען זענען זיך אויף איהר מרחם, ברענגען איהר א לעפּעל עסען . פון אונז טראָגט מען איהר פון צייט צו צייט אויך עפּעס אהין , עס איז דאָך א נפש. גאָט בעצאָהלט איהר פאַר דאָס איהריגע אויף דער וועלט.

דער הימעל האָט זיך פלוצלונג געשפּאָלטען , און גאָט'ס וואָגען איז איבער אונזערע קעפּ דורכגעפאָהרען ...

מיין מאַמע האָט די האַנד אָן די שויבען אָנגעריהרט און א ברכה געמאַכט איבער'ן דונער .

— שמואל , שמואל ! געה אוועק פון פענסטער .

די טראָפּען רעגען האָבען אין די שויבען אָנגעקלאַפּט. מיין מאַמע האָט זיך געשטעלט דאַווענען שמונה־עשרה .

און עך גאָס שפּילען זיך קינדער אין רעגען, אזוי ווי זיי וואָלטען זיך מיט'ן טאַטען אין הימעל געריייצט : דיינע טראָפּענס קענען אונז אין שטוב ניט ארייניאָגען. טוהען זיי זיך אויס די שטיוועלעך מיט די קאַפּאָטקעלעך און האָלא ! אין די רינ־שטאָקען .

און דעם ווערט א געדודער אין געסעל . פון דערווייטענס לויפט א יודענע מיט גרויסע געוואַלדען :

— כאַפּט'ס ! כאַפּט'ס !

איך קוק אַרויס פון פענסטער : חנה שרה'לעס געוועלב שטעהט אין גאַנצען אין ריהנשטאָק און דאָס וואַסער כאַפּט איהר פון געוועלבעל שטיקער האָלץ אַרויס : א באַנק , א שטוהל, און חנה שרה'לעס דורכגעווייקט אין רעגען לויפט נאָך די זאַכען : כאַפּט'ס ! כאַפּט'ס !

און גאָס ווערט א גרויס געלעכטער . קינדער וואָס טרעפּ־

טשען אין די רינשטאָקען און לאָזען „שיפען“ אויפ׳ן וואַסער לויפען נאָך חנה שרה׳לען:

— דאָ! דאָ!

איך האָב זי געזוכט.

זי איז שוין אין גאַס נישט געווען.

ביינאַכט בין איך אין געסעל אַרויסגעגאַנגען, בעקוקען מיינע אַלטע חברים — די הייזער און זייער נאַכט־שאָטען. דער שאָטען פון איין הייזעל האָט אין זיך איינגעהילט דאָס צווייטע הייזיל, און אַזוי אינאיינעם האָט עס עפּעס געטרוימט, שלאָפענדיגערהייד צי וואַכענדיגערהייד, די גוטע יאָהרען ווייסען זיי... נאָך דעם רעגען איז די נאַכט געווען אַ פינסטערע. שטיל איז אַרום, ערגעץ אין אַ נאָרע קלאָגט אַ הונד... ערגעץ אין אַ דאַך־שטיבעל וויינט אַ קינד... ווייט אין געסעל פאָהרט אַ פוהר און אַ מענש געהט פון דערווייטען, און דאָס עכאָ פון זיין טריט, ווי עס וואָלט פון אַ הוילען פאַס אָבגעקלונגען... ווייט אין געסיל קלאָגט דאָס מיזה־לעכיל פון אָרע קאַשעמאַכער, צוריבענדיג דעם ווייץ אויפ׳ן שטיין, און עס הערט זיך דעם ווייץ׳ס קרעכצען... און איבער דעם אַלעם איז צוגעדעקט אַ גרויער נאַכט־פלעק, בעהאַלטען פון מענשענ׳ס אויגען...

איך געה פערביי דאָס הויכע, איינשטאָקיגע הויז, וואָס שטעהט אין ליק פון אונזער געסיל. דער דאַך איז בעהאַלטען און אויסגעמישט אין נעבעל פון דעם נאַכט־פלעק. אין דער הויך אין אַ קליין פענסטעריל, ווייזט זיך אַ ליכטעל, און עס הערט זיך אַ האַרצרייסענדיג ברומען: אים־מ־מ־ם! אים־מ־מ־ם! ווי אַנ׳איינזאַמע נשמה וואָלט פאַר זיך געוויינט.

איך קוק מיך אום.

אויף דער שוועל פון דעם קעלער־שטוב ווייזט זיך אַ יודינע, די בעקערין, אין אַ טוך איינגעהילט, און ווייזענדיג מיר מיט׳ן פינגער אין דער הויך צו׳ם פענסטעריל זאָגט זי:

— קיין אויג לאָזט דאָס ניט צומאַכען אַ גאַנצע נאַכט, אַט אַזוי ברומט דאָס.

— וואָס וויל זי דאָס אַזוינס?

— איין גאָט ווייסט זי. ליגט אַ גאַנצע נאַכט און ברומט;

זיי זאגען דאך: א בריעף וויל זי שרייבען. נעה פרעג א שטומען!

איך בין ארויף אויף די פערקריממטע טרעפ, אריין צו איהר אין שטיבעל. אויפ'ן בעט, אין וועלכען די קישענס מיט די קאלדרע האבען נאך דערמאנט אן די גוטע צייטען, איז הינדעלע געלעגען. דער טונקעלער שיין פון דעם פערראיכערטען לעמפעל האט האלב בעלויכטען איהר קערפער און די ווייסע הענד, וועלכע האבען וויך דעם קאפ ארומגעהאלזט. די צולאזטע טונקעלע האהר, וועלכע זענען געוועזען פערבארגען אין שאטען, האבען, דאכט זיך, דאס גאנצע בעט צוגעדעקט. אין איהרע אויגען האט א שווארץ ליכטעל געברענט, און פון דער אויפגעדעקטער ברוסט האט ארויסגעשמעקט דער געשמאק, מיט וועלכען די קישענס און די קאלדרע האבען דערמאנט אן גוטע צייטען...

— דו ווילסט שרייבען א בריעף צו איהם? — פרעג איך זי.

א ליעבליכער שמייכעל האט איהרע ווייסע צייהן בעלויכטען.

איך האב אויפגעדרעהט דעם קנויט פון לעמפעל, ארויסגענומען פון מיין בוזעם מיין ביכעל, און הייב אן שרייבען, לעזענדיג איהר הויך, וואס איך שרייב.

„צו מיין געליעבטען...

„פארוואס האסטו מיך פערלאזט? זעה, איך בין שוין געזונד, אין גאנצען געזונד', און ווארט אויף דיר, אז דו זאלסט קומען צו מיר, וועט מען ביידע ביי'ם רב חופה וקדושין נעמען.

„זעה, איך ווארט אויף דיר, איך בין שוין ווידער געווארען די „שענע הינדעלע". די האהר וועל איך מיר צולאזען, איך וועל פאר דיר זינגען, ווי דענסטמאל, דענסטמאל..."

א ווארעמער נערוו האט אין מיינע גלידער געגעבען א ציטער... זי האט מיך ביי דער האנד אנגענומען. אין איהר האנד, אזוי שוואך און בלייך, האט געציטערט דאס גאנצע צערטליכקייט פון א פרוי, וואס איז קראנק געוועזען און קומט ביסלעכווייז צוריק צו'ם געזונד. דאס געזיכט האט זי טיעף אין קישען איינגענורעט, און אנגעהויבען צו וויינען, אבער אזוי טיעף געוויינט, אז זי האט די טרערען געקושט, געטרונקען אין זיך...

איך האב אויפגעהערט צו שרייבען. דערנאך האט זי פון מיין האנד דאס בלאט גענומען, אויף וועלכען די פאר ווערטער זענען געוועזען אויפגעשריבען, און טיעף און צערטליך דאס בלאט צו

איהרע בריסטען געטוליעט, דערנאך האט זי דאס פאפיער פעסט, ערנסט און לאנג געקושט:

איך האב געפיהלט, אז דאס, וואס עס האט איהר האַרץ ער־פילט חדשים, וואכען, טעג, און זי האט עס נישט געקענט מיט די ליפען ארויסברענגען, האלט זי יעצט אין איה־רע הענד, און טוליעט עס צו איהר ברוסט...

יעדער נאכט בין איך אין איהר שטיבעל געקומען, און איהר בריעף געלעזען פון מיין אנגעשריבענעם ביכעל, און זי האט דאס שטיקעל טוידטע פאפיער צו איהר ברוסט געדריקט...

פון דענסטמאל אן האט איהר מוראדיגער ברומען אויפגע־הערט אין דער שטילער נאכט דאס שטילע געסעל צו שרעקען.

דאס איז געווען מיין איינציגע טובה, וואס איך האב געקענט טאן פאר א שטומע...

אַ געֶגֶט פֿאַר־פֿאָלק.

דער הימעל, זאָגען מענשען, איז אומעטום גלייך. אָבער, זעהט איהר, דעם אילזשער הימעל האָט טאַקי דער אויבערשטער דוקא דירעקט פֿאַר איהר געמאַכט, — דעם שטעדטיל׳ס הימעל. אָבגעפּאַסט איז ער, אַז ער זאָל זיך ציהען פֿון דאָרט, פֿון נאָך דעם גוי׳שען „בית־עולם“ ביז וויַיט אונטער דעם באַרג, וואָס איז אויף יענער זייַט שטעדטיל. אָבגעפּאַסט איז ער, אַז דער סאַמע מיט זאָל גלייַך אויסקומען געגענאיבער דער שוהל. ווען מ׳זאָל דעם הימעל מעסטען, וואָלט אויסגעקומען, אַז דאָס פֿעהנדיל פֿון דער שוהל שטעהט פּונקט אין מיטען הימעל, און מיט אַ כיון איז דאָס אַזוי געמאַכט געוואָרען, כדי דער הימעל זאָל קענען אַלץ צודעקען, אַלע שיִצען, אַפילו אויך דעם גוי׳שען „בית־עולם“. זיי זענען דאָך געווען אילזשער גוים, און אַן׳אילזשער גוי, מוזט איהר וויסען, איז אַ רעכטער צדיק, האַלט מעהר פֿון שבת איידער פֿון זונטאָג — זאָל ער זיך אַן׳עצה געבען, אַז שבת זענען דוקא אַלע געוועלבער פֿערמאַכט און זונטאָג דוקא אָפֿען... אַפילו דער אילזשער שטראַזשניק איז אויך מעהר יוד ווי גוי! ער רעכענט זיך מעהר מיט׳ן יודישען לוח, איידער מיט זייער׳ן... אַפילו זיין מונדיר טראָגט אויף זיך דעם ריין יודיש־אילזשער חן, אויך דאָס היטעל זיינס און די שליפּעס! נאָך מעהר, אַפילו אויף דעם שפּיץ פֿון דער קירכע וואָלט מען געקאָנט בעמערקען אויך עפּעס יודישעס: אויף דעם דריידעלע און חנ׳דיל, וואָס איז אויף דעם שפּיץ, ליגט עפּעס אויסגעגאָסען נחום מאיר דעם גלעזער׳ס שיק...

און אַפילו אין אַזאַ אילזשע האָט זיך אַרייַנגעחאַפּט אַ דייַטש און דאָס איז געווען יחזקאל מיכאל׳ס.

יחזקאל מיכאל׳ס איז אַ מאָל געווען אַ בית־מדרש־בחור, האָט ער חתונה געהאַט פֿון אילזשע, און דערנאָך אַז ער האָט שוין געהאַט אַ קינד, פֿאַלט איהם איין אַ נאַרישקייט און ער פֿאָרט אַוועק נאָך וואַרשע. קומט ער צוריק דייַטש געקליידעט. דער שווער

היבט אָן שרײַען, דאָס ווײַבעל וויינט און מען חאַפּט דעם גוי אַרײַן צו'ם רב.

דאָס וואַסער אין אילושע האָט אַ נאָמען און גט'ן מעג מען.

און דאָס ווײַבעל וויינט און נעמט גט.

דאָס קינד איז געבליבען בײַ איהר, ער איז צוריק נאָך וואַרשע.

אויף אַלע יום-טוב קומט ער אַהיים צו זײַנע עלטערן. אין שטעדטיל זאָגט מען אַפילו, אַז דאָס פּאָר פֿאָלק האָט נאָך צווישען זיך אַ גרויס שיכות, נאָר דאָס איז אַ ליגען. דאָס ווײַביל קאָן זײַן נאָמען נישט הערען, און וויל נישט נאָך אַמאָל חתונה האָבען נאָר דערפֿאַר, ווײַל זי וויל דאָס קינד זאָל אַביסעל עלטער ווערען.

געוועזען איז עס שבת נאָך מיטאָג. אילושע האָט אויפגעפֿײַנט איהרע טויערען און אַרויסגעפֿיהרט איהר ביסעל פֿערמעגענס אין גאַס אַרויס. איטליכעס ווײַבעל, וואָס האָט נאָר וואָס עס איז פֿערמאָגט, איטליכעס מעדעל, וואָס האָט נאָר געהאַט בעהאַלטען אַ וועלכע עס איז שמאָכטע, האָבען זיך אָנגעטהון, אויסגעפּוצט און שפּאַצירען געגאַנגען. אויף צו ציערען זיך, און צו שפּאַצירען האָט אילושע איהר בעזונדער שיק. עפּעס דאָס געהן פֿון יעדען ווײַבעל, פֿון יעדען מעדעל איז מיט אַ כיון, עפּעס מיט אַ בעזונדער מין: „זעהסט, איך האָב מיך אויסגעציערט, געה איך מיר שפּאַצירען, כדי צו בע'חנ'ווען אילושע מיט מײַן שענקייט"...

פֿאַר אַ הויז שטעהט יחזקאל מיכאל'ס, אַ הויכער יונגערמאַן, אָנגעטהון אין אַ שוואַרצען קאַפּעליוש. דאָס שנירעל פֿון קאַפּעליוש איז צוזאַמענגעפֿלאָכטען מיט דעם שנירעל פֿון די ברילען, און ער שטעהט און קוקט מיט אַ גלעקטעריל אויף די שפּאַצירענדע. קינדער רינגלען איהם אַרום, בעקוקען איהם פֿון קאָפּ ביז פֿיס; די עלטערע מענשען שטעהען פֿון דערווײַטען. אײַנער מיט קאָפּ און באָרד פֿול מיט פֿעדערן און מיט וואָנצעס, וואָס טראָגען נאָך אויך זיך דעם סימן פֿון געטרונקענעם רויטען ווישניעק, שטעהט און טײַט מיט אַ פֿינגער אויף איהם. מעדלעך און ווײַבלעך וואַרפֿען אויגען און פֿערשעמענדיג לויפֿען זיי פֿלינק פֿאַרבײַ. טײל ווײַזען, אַז זיי זענען נישט קיין קלײַנשטעדטיגע בהמות און קוקען איהם גלײַך אין די אויגען אַרײַן. און ער קוקט, שמײכעלט, מאַכט אַ מינע פֿון אַ גרויסשטעדטיגען און קוקט זיי גלײַך אין די אויגען.

באלד, עפעס ווי פון הימעל אראבגעשפרונגען, איז צו איהם צוגעגאנגען א קליין פינף יעהריג מעדעל, אנגעטהון אין א רויט קליידיל מיט א ווייס שערציל, און גלעטענדיג יחזקאל מיכאל׳ס ביי דער האנד, האט זי ליעבליך געקווישעט:

— טאטעשי, טאטעשי!

יחזקאל מיכאל׳ס האט ארומגענומען דאס קינד, עס אויפגעהויבען, צוגענומען עס צו זיין הארץ און געטריי געקושט.

— זעהסט, טאטעשי, — זאגט דאס קינד, — מאמע האט געקויפט, — און זי ווייזט דאס נייע רויטע קליידעל, אין וועלכען זי איז געווען אנגעטהון, דאס שירצעל און די שווארצע שיכלעך.

און ער גלעט דאס קינד:

— מאמע האט אבגעוואשען, אויפגעקעמט און געשיקט צו׳ם טאטען, — זאגט ווייטער דאס קינד אויפהויבענדיג די קליינע אייגעלעך אין דער הויך צו׳ם פאטער צו, און פון די דינע רויטע צוזאמענגעצויגענע ליפעלעך האבען זיך ארויסגעוויזען צוויי שורות ווייסע ציינער. הערלעך האבען לייכט געציטערט איבער איהר דינעם האלז.

ער שווייגט און גלעט דאס קינד.

הינטער א טויער, וואס איז גלייך געגענאיבער, שטעהט א יונג ווייבעל און קוקט ארויס דורך א שפאלט. זי זעהט, ווי יחזקאל גלעט דאס קינד, אזוי ווייך אזוי טאטע׳דיג, און ווי דאס געזיכט פון קינד לאכט פון פרייד, שפרינגט צום טאטען. דער מוטער טוט דאס א גרויסע הנאה; באלד אבער רוקט זיך אראב איהר קליינער שמערן, און א זיפץ לאזט זיך הערען אין דער שטיל.

— טאטעשי, קום, רייסט דאס קינד דעם פאטער ביי דער האנד.

יחזקאל מיכאל׳ס האט אנגענומען דאס קליינע קינד ביי דעם קליינעם הענטיל און מיט איהם שפאצירען געגאנגען.

די זון האט זיך אלץ מעהר און מעהר אנגעהויבען ארונטערלאזען אונטער דעם בארג, און זיך פערבלאנזשעט דארט טיעף צווישען בלאע אינזלען. א לייכטע חמארע שוועבט אויף דעם הימעל, און דארט איבער דעם בארג זענען עפעס ווייסע וואלקען, ווי ווייסע בערג בעגילדעט געווארען, און ווארפען א גלאנץ אויף דעם שפיץ פון דער חורבה, וואס איז אויף דעם בארג.

יחזקאל געהט מיט דעם קינד טריט בײַ טריט, און גלעט עם לײַכט מיט דער האַנד איבער די נעגרײַזעלטע הערעלעך.

הינטער דעם טויער שטעהט דאָס ווײַבעל און קוקט נאָך און שמײַכעלט, דער טאַטע מיט'ן קינד געהען פאַר'ן טויער דורך.

דאָס ווײַבעל איז פלינק אַרונטער הינטער דעם פּלויטעל וואָס איז בײַ דעם טויער, און קוקט מיט איין אויג אַרויס.

זיי זענען פערבײַגעגאַנגען, און זי איז אַרויס פון דעם פּלויטעל. איהר רויט געזיכט, וואָס האָט זיך אַרויסגעוויזען פון אונטער דעם שײַטעל, האָט אין דער שטיל געשמײַכעלט.

— זעהסט, טאַטעשי, דאָ וואָהנט די מאַמעשי, קום! — זאָגט דאָס קינד, ציהענדיג דעם פאָטער בײַ דעם אַרבעל.

ער איז שטיל געוואָרען און האַלטענדיג פעסט דאָס קינד בײַ דעם הענדטיל, איז ער ווײַטער געגאַנגען.

דאָס קינד האָט זיך פלוצלונג אומגעדרעהט און האָט דערזעהן, די מוטער שטעהט פאַר דעם טויער.

— טאַטעשי, טאַטעשי, — די מאַמע, די מאַמע! — האָט דאָס קינד פרעהליך געטאַנצט, ציהענדיג דעם פאָטער בײַ'ם אַרבעל, און ווײַזענדיג מיט'ן פינגער אַהין צום טויער...

עפּעס ניט ווילענדיג האָט זיך יחזקאל מיכאל'ס אומגעקעהרט און האָט דערזעהן זײַן געוועזענע פרוי.

אַ מינוט איז דאָס פּאָר-פּאָלק געשטאַנען און געקוקט איינער אויף דעם אַנדערען, באַלד אָבער האָבען זיי זיך ביידע אָן עפּעס דערמאָהנט, זי איז פלינק אַרונטער הינטער דעם טויער, און ער, האַלטענדיג דאָס קינד בײַ'ם הענדטיל, איז מיט גיכע טריט ווײַטער אַוועק אין געסעל.

— טאַטעשי, טאַטעשי, — די מאַמע, די מאַמעשי דאָרט.

קראקוי.

(זיי און מיר).

געווידמעט סטאניסלאוו וויטקעוויטש.

I.

דער „רינאק“.*)

זיי זענען די בעלי־בתים, מיר — דעם שכנ׳ס־שכנים. איך וועל אנהויבען פון די בעלי־בתים.

דער מארק דאס איז די מזרח־וואנד אין קראקוי. הויכע שמאלע הייזער שטעהען איינגעקוועטשט איינער צום צווייטען, אזוי ווי זיי וואלטען זיך אנגענומען ביי די הענד; האבען זיי מורא פאר עפּיס און זיי האלטען זיך אינאיינעם, וואלט דאס צווייטע אונטערגעשטיצט? אין מיטען „רינאק“ די לאנגע „צוקערניצע“ מיט איהר פוילישער קאפּקע אויפ׳ן קאפּ: די—באבע ארום די קינדער. די באבע אין דער ברייטער שירץ, מיט די ברילען אויף דער נאז פערצעהלט אלטע מעשיות די ארומיגע הייזער:

„עס איז אמאל א פאלק געוועזן,
עס איז אמאל א פאלק געוועזן“.

אין דער שטילער נאכט איז עס געוועזן. איך האב אליין אין די גאסען געבלאנדזשעט. כ׳לעבען, אין „רינאק“ איז גוט צו בלאנדזשען. דו פיהלסט דיך עפּעס זיכער צווישען אלטע, ערענסטע הייזער — עס איז זיך דא אויף וועמען צו פערלאזען... דער הימעל איז געוועזן אויסגעשטערנט. איין שטערן, ווייט אבי

---

*) דער מארק אין קראקוי.

גערוקט פון צווייטען, האָט מיט שטיל־שוויינעניש דאָס זייניגע זיך געטהון. די לבנה האָט פון לאַנגווייליגקייט אין פליעסענדיגע וואָלקען זיך געטוקט, טיילמאָל האָט זי אונוויסענדיג אַ דאַך בעלויכטען, און די הייזער, איינס האַרט ביים צווייטען, שטעהען און שווייגען. אַנ׳ערסט שווייגען—נישט זיי שלאָפען, נישט זיי זעגען אויף, נור קוקען דיך שטום אָן—ווילען דיר עפּיס זאָגען און זאָגען נישט: זיי האָבען אין זיך אַ ערענסטען סוד בעהאַלטען און האָבען דאָס מויל פערמאַכט... אין זייערע שוואַרצע לעכער, דאַכט זיך דיר, ליגען די העלדען פון „פאַן טאַדעאוש" טויט איינגעשלאָפען, אין זייערע ברייטע, לעדערנע פאַסקעס, און זייערע פוילישע „שאַרמאַנקעס" מיט די שווערדען אין דער האַנד און די היטלען אויפ׳ן קאָפּ. פון ערגעץ וואו אַ פענסטער שיינט אַ שטראַהל ליכט אַרויס. ציט האָט זיך נישט דאָרט, טיילמאָל, אַ טויטער אויפגעכאַפּט? באַלד דערויף איז דאָס ליכטעל שוין אויפגעגאַנגען. אַ פּנים, יענער דאָרט האָט פערשטאַנען, אַז עס איז בעסער צו חלומ׳ען ווי אויף־צו־זיין, און האָט זיך ווייטער שלאָפען געלעגט...

די נאַכט איז שטיל, די נאַכט איז רוהיג. מען ווייסט נישט, ווען עס האָט זיך אָנגעהויבען אַריין צוגנב׳ענען אַ ליכטיגער שטראַהל אין הימעל אַריין און האָט זיך טיעף, ווייט און ברייט אין הימעל געלאָזט אַ הוואַליע בלוט אין איינער פון די וואָלען אויפ׳ן הימעל און דער רויטער גלאַנץ גיסט זיך אויס און קוקט אַרויס פון צווישען די צוויי הויכע שפּיצען פון דער „מאַריאַנסקער" קירך אין דער וועלט אַריין. די נאַכט אָדער דער טאָג שוין, קוקט מיט גרויע ברילען אויף דער שטאָדט. די הייזער ווי פריהער שטעהען שטום, נור זיי האָבען פון זיך אַ סוד אַראָבגעוואָרפען. און הויכע מצבות בעגעגענען דעם טאָג מיט גלייכגילטיגקייט.

פון „מאַריאַנסקען" טהורם אַראָב פערבלאָנדזשעט זיך אַ שפּיעלען פון אַ טראָמפּייט און זאָגט אָן דער גאַס און וועקט די גאַס: דער מאָרגען ברעכט אויף!

די אַלטע, הויכע מצבות האָרכען אויס מיט גלייכגילטיגקייט דעם טראָמפּייטערס שאַלען.

אין מוזעאום.

עס האָט אמאָל אַ העלד געלעבט. דער העלד איז געשטאָר־בען, זענען געקומען זיינע אייניקלעך און האָבען דעם העלדס ברילען אויפגעזוכט, זיינע טאַבאַק־שקעטעליך, זיינע סדורים און האָבען דאָס אויסגעצירט און אויסגעפוצט, און דער גלעזערנער שראַנק אריינגעשטעלט: אַ אָנדענקען פון זיידען.

אין אויסגעזוכט האָבען זיי די צובראָכענע ציגעל פון זיידענס אייוועס און האָבען זיי גלייך געשטעלט. אַ רחמנות, נעביך. מען זעהט בחוש, אַ פאָלק וויל נישט געהן אין חדר אריין. און מיט טרעהרען אין די אויגען און מיט צובלוטיגטע הענד האָבען זיי אויפ־געקליבען די שטיקלעך, די ברעקלעך יואָס שטעלען צוזאַמען אַ פאָלקס־נשמה, אַ פאָלקס־האַרץ און קלויבען צוזאַמען, מיט אַלע כחות עס צו דערהאַלטען.

„קומט לאָמיר צוזאַמענקלעבען די נשמה!"

און דעם זיידענס פערראָסטעטע שווערדען האָבען זיי צו־זאַמענגענומען און אויסגעשטעלט זיי אין ברייטע שויבען־שאַפען: „אונזערע שווערדען" „דעם זיידענס שווערדען". שווערדען אין אַ מוזעאום—איז דאָס נישט דער צייכען פון טויט? שווערדען אַלס אָנדענקען, זענען געוועזענע שווערדען.

געוועזענע שווערדען, אויסגעדינטע עפּאָלעטען! שליפּעס אין דער שראַנק—קענען שוין נישט בעפעהלען.

פּאַמיאַנטקעס", מצבות אויף העלדען:

„עס איז אמאָל אַ פאָלק געווען,
עס איז אמאָל אַ טאָלק געווען"..
עס רייסט דאָך ביים האַרץ...

אין דער גאַס.

געה איך אין דער גאַס, מענשען לויפען, איילען זיך, האַנדלען און וואַנדלען, די עלעקטרישע טראַמווייען רוישען און ווי משוגעים לויפען זיי אין מאַרק אַרום. מענשען שטעהען און דינגען זיך. מען לעבט, עס קאָכט אַ לעבען. און זעהסט דו דאָרט דעם יודעל

מיט'ן איינגעקנייטשטען צילינדערל אויפ'ן קאפ—ער לויפט, ער האנדעלט, ער וואנדעלט—און הינטער דעם לעבען ווערט עפּעס אנ'אנדער לעבען: עס וויל עפּעס, עס בענקט נאך עפּעס...

און די אלטע הייזער שטעהען טויט־שטום און פערשלאסען אין זיך, און מיט א טרויעריגע שווערע געהיימנים קוקען זיי זיך צו צום היינטיגען לעבען: וואס טהוען אונזערע אייניקלעך? וואס ווילען זיי? און זיי לערנען נישט, די אלטע, זיי ווייזען נישט קיין וועג, זיי בעפעהלען נישט—נור קוקען זיך צו און שווייגען.

אין „וואוועל".

עס איז דאך א געלעכטער, אבער דאך אזוי. די „פאלקס־פערזארגער" האבען מורא, אז די נשמה זאל נישט אין איינעם מיט'ן טויטען קערפער אבשטארבען, נעהמען זיי און זוכען צוזאמען שטיקלעך נשמות און ווילען די נשמה איינמויערן אין א שטארק, פעסט־געבויטען הויז, פערזיגלען זי מיט זיעבען זיעגלען, היטען, אז די נשמה זאל נישט אנטלויפען. זיי ווילען מען זאל אריינקומען, איינזויגען זיך מיט דעם פאלקס־גייסט, שטארקער ווערען ביי זיך.

נאראנים, וואס טהוט איהר? צוברעכט דאס הויז, א נשמה אין א הויז? גייסט אין מויערען?

איין וואהנונג איז נור דא פאר א נשמה—דאס איז דעם מענשענס הארץ. אזוי לאנג ווען די נשמה לעבט אין מענשענס הארץ קען זי וועלטען בויען, וועלטען איינלעגען. א לעבעדיגע נשמה קען נור לעבען אין א לעבעדיג הארץ. א נשמה צווישען טויטע ביינער און שטיינער? פערראסטעט קען זי נור ווערען, קליין און גלייכגילטיג!...

וואו נור א ביינדעל, וואס איז געוועזען ערגעץ פערווארפען אויף זיעבען ימים, האבען זיי עס געבראכט, אין א אייזערנעם קאסטען איינגעמויערט, דאס קריינדיל אויפ'ן קאפ, די שווערד אין דער האנד.

און טיילמאל ביי נאכט, ווען א ווינד געהט פון דער ווייכסעל

איף און וועהט אויף דעם זיגמונד׳ס קלאָג, גיט דאַן אַ קלונג און עס וועקט עפּעס. אַ גרוס פון עלטערע צייטען. אַ קוש פון דער עלטער=באָבע אין דער לופט. זיי מוזען זיך דאָך דאָרט די טויטע ביינער אין זייערע אײַזערנע טרונעס בעוועגען. די שווערדען קלינגען אין די טרונעס אָב, אַ וויעדער=קול איז עס... נור די טרונע איז צו שווער, פון איהר זיך אַרויסצורייסען.

אויף מיצקעוויטשעס קבר.

מיצקעוויטש דער טאַטע פון „פאַן טאַדעאוש״— וואָס טהוט ער דאָ?

גענומען זיין קערפּער, אין אַ געמויערטע טרונע איהם אַרייַנגעלעגט, אַ דויערהאַפטיג אָנדענקען פון איהם געמאַכט.

נאַראָנים! מיצקעוויטשעס שווערדען שטעהען נאָך נישט אין מוזעען, זיין נשמה וואַנדעלט נאָך נישט צווישען פיער געמויערטע ווענד. אין טויזענדער הערצער לעבט זי, זי וועט לעבען ווען איהר וועט שטאַרבען; זי וועט לעבען אַזוי לאַנג ביז דעם מענשענס געפיהל וועט אין מענשענס האַרץ לעבען!

זיין שווערד האָט ער נישט אין דער האַנד געהאַלטען, אַז דענסטמאָל ווען די האַנד שטאַרבט, שטאַרבט די שווערד אָב. זיין שווערד איז נישט אויס אייזען געוועזען, וואָס זי קען פערראָסטעט ווערען. זיין שווערד איז גאָט׳ס וואָרט געוועזען, אַ טוי, וואָס לעבט אויף הערצער, אַ טוי פון תחית=המתים, די נשמה פון נשמות...

אין טויזענדער טרונעס ווען איהר וועט איהם אייַנמויערען, וועט איהר איהם נישט טויטען. פון זיין טויטען קערפּער נור קענט איהר אַ אָנדענקען מאַכען. זיין נשמה האָט זיך אַרויסגעגנב׳ט, זי איז אַ לעבעדיגער טוי פאַר טויטע הערצער.

איך וויל נישט וויסען, וואו מיצקעוויטש ליגט בעגראָבען.

נעהמט איהם אַרויס פון אײַזערנעם קאַסטען, מישט איהם מיט די ערד אויס—לאָזט איהם צוריק געהן צו דער נאַטור, פון וועלכער ער איז געקומען, לאָזט איהם צוריק צו דער מאַמע=ערד. ווינטער אונטער דעם דיקען שנעע צו ליעגען, זומער מיט אַלעס צו בליהען, צו וואַקסען. דער רעגען זאָל איהם נאַס מאַכען, דער

טוי זאָל איהם בעפּרישען, און זעהסט דו דאָרט, אַ בלימעל צו אַ קרענציל שמייכעלט אין הימעל אַריין, עס קומט אַ פויגעל צו פליהען, ער גיט אַ צופּ דאָס קרענציל. אַ טראָפּען פון איהם האָט עס גענאָסען. צו גיסט זיך נישט אויס זיין שאָל-מעלאָדיע אין דער לופט, ברייט און רייך?

אויף דעם געמויערטען קבר האָב איך אַ בלימעל געפונען.

אַ פערשלאָסען קעלך, נאָך נישט צייטיג געוואָרען און עס הויבט שוין אָן צו פערטריקענען, ווי אַ ליעבליך אונשולדיג מיידעל, נאָך נישט אין די יאָהרען, הויבט אָן צו פערבליהען. אויף דעם פערטריקענטען ליפּען-רויז איז אַ פולע טרעהר געהאַנגען, אַ לעבע-דיגער טראָפּען טוי. און די בלום זויגט זיין חיונה פון דער טרעהר און קען נישט פערוועלקט ווערען. די טרעהר לעבט, לעבט, וועקט און דערפרישט.

און קענסט דו דאָס מיידעל? ביים פענסטער זיצט זי, אין איינזאַמען דאָרף און קוקט אויף דער דאָרפ׳ס גאַס. דאָרט ווייט צווישען די הויכע טאָפּאָלען פערבלאָנדזשעט אַ יוד מיט׳ן פּעקעל אויפ׳ן רוקען, פון דאָרט ווייט פון נאָך בערגער און טהאָלען קומט צו ציהען, קומט צו בליהען אַ פערגעסענער זים-זים-זים. דאָס מיידעל זיצט; „פּאַן טאַדעאוש" אין דער האַנד, און אַ עלטער באָבע פערצעהלט אַלטע מעשיות פון האַרץ צו האַרץ:

„עס איז אַמאָל אַ פאָלק געווען,
עס איז אַמאָל אַ טאָלק געווען".

און אַ פולע טרעהר אין אויג. גאָט מיינער, וואָלט איך די טרעהר פון דעם מיידעלס אויג אין מיר איינגעטרונקען, זי וואָלט מיר אַ נייע נשמה בעשאַפען.

ניין! איך וואָלט די טרעהר גענומען און געקומען צו מיין אָרים, אומגליקליך פאָלק און וואָלט טויטע מענשען מיט די טרעהר אָנגעטרונקען. אַזאַ טרעהר—קראַנקע הערצער וואָלט זי געהיילט, צובראָכענע נשמות גאַנץ געמאַכט, זי וואָלט אייך אַ ניי לעבען בעשאַפען...

אַז עס פאַלט אַ טרעהר נישט אויף מויערן, נישט אויף ציגעל און לעהם, נור אויף אַ בלום, ווער ווייסט וואָס אַזאַ טרעהר קען בעשאַפען!...

II.

קאַזמיערש[1].

אז משיח וועט קומען און יודען קיין ארץ־ישראל פיהרען, יועט אַ פוילישער פריץ מיט די טויזענדער אָבוועגען אַ יוד, אַבי ער זאָל זיך אין זיין דאָרץ בעזעצען. אין אַ פוילישען דאָרף אָהן אַ יודישען „פּאַכטשאַרש“[2] אָהן אַ יודישע „קרעטשמע“ פעהלט עפּעס ווי אַ בלימעל אין אַ הויז... גוים דאַרפען דעם יוד, אַז נישט דאָס בערדיל צו צופּען, חאָטש „מה יפית“ צו זינגען—אַ גוי געהט אוים פאַר אַ יודישען „מה יפית“—מיצקעוויטש האָט דעם שענעטען „מה יפית“ אין יענקעל מוזיקאַנט׳ס מויל אַריינגעגעבען. „קאַזמיערש“ מאַכט דעם איינדרוק ווי אַזאַ מין יודישער „פּאַכטשאַרש“ אין קראָקוי... און דער פּאַכטשאַרש האָט זיך זיין וועלט פאַר זיך...

אַנ׳אָרים יודיש מנין האָט זיך אַרומגעקליבען אַרום די אַלטע שוהל, אַזוי ווי זיי וואָלטען מורא האָבען אַליין אין גלות איבערצו בלייבען, ווילען זיי זיך פערלאָזען אויף אַ גדול. אין מיטען זאַפּט זיך אַריין איינס מיט דער „אויפגעדעקטער שאַנד“, דאָס מיין איך, מיט אַנ׳אָבגעריסענעם דאַך, מיט אָבגעריסענע ווענד, נור דאָך ווערט עס נישט געפאַלען ביי זיך און עס ווערט נישט אָן דעם יחוס. אַ אַטלעסענע קאַפּאָטע, חאָטש זי איז צופליקט, צוריסען, פונדעסטוועגען איז זי מעהר שבת׳דיג ווי אַ גאַנצע, אַ נייע קאַפּאָטע... אַ פערשעמט מנין. זייערע בעלי־בתים זענען דאָך נור יודען וואָס זיצען אין דער גאַס ביי די אונטערגעהייצטע קוימענס און פערקויפען געבראָטענע קאַרטאָפלעס... און פרעהען זיך, אַז די קעניגין יאַדוויגאַ האָט פאַר אונז „זשידקעס“ אַ פרוכת אויפגענעהט אין דער אַלטע שוהל אַריין... אָט געה, נעהם אַראָב די געטהאָ־קייט, וואָס העגגט נאָך אויפ׳ן וואַנד ביים אָנהויב „קאַזמיערש“ און לעג זי איבער דער צווייטער זייט וואַנד אַריבער, האַסט דו ווידער דאָס „געטהאָ“ פאַרטיג.

ביי נאַכט איז עס געווען. פון „רינאָק“ בין איך אויפ׳ן

[1]) קאַזמיערש דאָס איז דאָס יודישע קוואַרטאַל פון קראקוי.

[2]) פּאַכטשאַרש—מילכיגער.

„קאָזמיערש” אַרוים. די הײַזער זענען געשטאַנען, ווײַל זיי זענען געשטאַנען—און האָבען מיט שטיל־שווײַגעניש ווי אַ טויט, ערענסט געזיכט נאָכגעקוקט און בעטראַכט אַלץ וואָס איך טהו... נור טײַל־מאָל האָט זיך מיר געדאַכט, אַז מען פערצעהלט מיר עפּעס, מיר, דעם אייניקעל. מען וויל מיר עפּעס איבערגעבען, זאָגען „נו, וואָס?” און זיי קוקען מיך אָן און שווײַגען. און איך האָב מיך געפיהלט אַזוי משפחה׳דיג צווישען זיי, מײַנע זיידעס—אָט, דאָ בין איך אין דער היים, בײַ אונז...

און אַלץ אַרום איז אַזוי שטיל און שוואַרץ געווען. נישט געשטאָרבען איז עס, נור בעהאַלטען אין זיך, טיעף איהר זײַן געהיימניס איז די גאַנצע גאַס געווען אײַנגעטונקט און געלעבט איהר שטיל־שווײַגענדיג לעבען. פון הימעל קוקען אַראָב די שטערן און שווײַגען און פרעגען גאָר נישט. די אַלטע שוהל איז אין דער ערד אײַנגעזונקען, אַז זי זאָל זיך נישט מיט איהר שפּיץ וואַרפען אין די אויגען דאָרט זיי, אויף יענער זײַט קײַט... פון די שוואַרצע פענסטער קוקט אַרויס דער שוואַרצער גלות און שרעקט און טרײַסט אין אײַנעם. פון אַ זײַטען־פענסטער דרינגט אַ שטראַהל ליכט אַרויס, אַ נשמה־ליכט אויף אַ גאַנץ פאָלק. פינסטער און שטיל איז אַרום און אומעטום, — און דיר, דאַכט זיך אַז גאָט אין הימעל האָט זיך דאָס פּנים צווישען בײדע הענד פערשטעלט, וויינענדיג אויף חורבן בית־המקדש.

און אין דער שטילער, פינסטערער נאַכט האָבען אײַנזאַמע טריט אויף שטײנער אָבגעקלאַפּט און אַ טרויעריג־וויינענדיג געזאַנג האָט זיך פון דערווײַטען געלאָזט הערען:

שטעהט אויף, שטעהט אויף
יודעלעך,
כּשר׳ע יודעלעך
פרומע יודעלעך.
שטעהט אויף, שטעהט אויף!
צו עבודת הבורא...

פון אַ שוואַרץ פענסטער האָט אַ שטראַהל אָנגעהויבען אַרויסצושײַנען...

ביי'ם ברעג פון דער ווייכסעל.

נאכט איז עס.

צעוואָרפען זענען די הייזער, שיטער, איינס ווייט אָבגערוקט פון צווייטען, זיי שטעלען זיך נישט צוזאמען, נעמען זיך אָן ביי די הענד, רייסען זיך אָב פון גאָטס פרייער וועלט, און ווערען צוזאמען א שטארקע מויער און אנ'אייגענע, בעזונדערע שטאָדט. ניין, פערלאָרען זענען זיי אין שטח, אויסגעמישט מיט אלעם, פערשלונגען, פערטרונקען אין דער אונענדליכקייט, וואָס איז ארום און ארום...

און פריי ביזט דו, פריי אויף גאָטס פרייער וועלט.

וו'ארפט זיך דיר א מאל אין די אויגען א שווארצער פלעק, און א ווייסער שטרוי־דאך קוקט אראָב פון דער הויך, דאכט זיך דיר, עס איז פון דער הוילער הויט ארויסגעוואקסען, נישט קיין מענשענס הענד האָבען דאָס געמאכט, נאָר אויסגעוואקסען איז עס ווי די גרעזער אין פעלד, ווי די בוימער אין וואלד.

און פער'חלומ ט איז אלץ אין גאָטס לייטזעליגען שלאָף, און אלץ בויגט זיך, טוליעט זיך איין צו דער מאמעס ברוסט — דער ערד, איינגעשלאָפען אויף גאָט'ס שוים. א פנים, אלץ ארום איז צופריעדען מיט זיין גורל, וואָס עס איז פאר איהם בעשערט און פערלאנגט נישט קיין בעסערס. די הויכע אויפגעשטעלטע שווארצע קוימענס גלאָצען ווי חזנים אין הימעל ארייַן, ווי בעטענדיג: חלילה נאָר נישט ערגער.

איך געה.

די הייזער, זיי קוקען ארויס פון איינגעהילטען שלייער — גענייצען און וואונדערן זיך: ווער איז דער? באלד אָבער טוליען זיי זיך ווייטער איין — און געהייסען וואָלט עס: עס איז נישט כדאי.

אָט איז דער בארג, און איך שטייג אויף איהם ארויף.

אנ'אלטער בעקאנטער... א זיידע איז ער, וואָס שטרעקט אויס זיין גרינע באָרד צו זיינע אייניקלעך און זאָגט: צופט, קינדערלעך

צופּט, אַז איהר דאַט פֿערגניגען דערפֿון. ער בויגט דעם רוקען אײן: קריכט קינדערלעך, קריכט, אַז איהר ווילט אַזוי. אַזוי איז דער באַרג, דער ווירע פֿון שטעדטיל; לויפֿט אַראָב, לויפֿט אַרויף, שפּיעלט איך מיט מײן זאַמד, מיט מײן גראָז. ליעב זענט איהר מיר אַלע.

איך שטײג אַרויף אויפֿ'ן באַרג, קריך אויפֿ'ן ווירענס רוקען.

טײלמאָל קוק איך מיך אום, הינטען אין דעם טאָל נעמען זיך צונויף אַלע הײזער און קוקען מיר פֿון הינטען נאָך. אַבלויער, הײמישער הימעל איז אויסגעגאָסען פֿון אויבען, אויף איהם שײנען די שטערען, אַ לײכטער שלײער האָט אַרומגעהילט דאָס שטעדטיל און פֿון דעם לײכטען שלײער שפּאַרט זיך דורך דער שפּיץ פֿון אַ קירכע און געגען איהם ווערט פֿערלאָרען אין שטח פֿון אויר דאָס קלײנע פֿענדיל פֿון דער שוהל.

ווי ווײט זענען די מענשען, ווי ווײט זענען די הײזער, אײנער פֿון צווײטען בײ טאָג; און ווי נאָהענט אָבער, ווי הײמיש נאָהענט, ווי משפּחה'דיג שפּירען זיך די אַלע הײזער בײ נאַכט. אפילו דער הויכער שפּיץ פֿון דער קירכע און דאָס קלײנע פֿענדיל פֿון דער שוהל האָבען פֿערגעסען זײער בעשטענדיגע מלחמה, וואָס איז צווישען זײ, און לעבען איצט אין אחדות, אין שלום, אײן הימעל ציהט זיך דאָך איבער זײ, און אײן טאָג זענען זײ פֿער'חלומ'ט און אײן גאָט וואַכט איבער זײ.

איך שטײג אַרויף אויפֿ'ן באַרג.

הינטען פֿון דעם טאָל קוקען מיר נאָך די שפּיצען פֿון די דעכער, זײ סוד'ען זיך מיט אַנ'אַנדער, נאָר איך ווײס נישט וואָס זײ מײנען, דאָ דאַכט זיך מיר: זײ האָבען רחמנות, מיטלײד מיט מיר, בעדויערען און זאָגען אײנער צו'ם צווײטען: זעה, דער אַנט-לויפֿט פֿון אונז, פֿערלאָזט אונז. באַלד אָבער דאַכט זיך מיר, אַז זײ, די הײזלעך, זענען מיר מקנא: פֿיס האָט ער, קאָן ער אַוועקגעהן, מיר אָבער מוזען תמיד שטעהן אויף אײן אָרט.

פֿון דער צווײטער זײט נידערט אַראָב דער באַרג.

און אַ צווײטען הימעל האָט גאָט דאָ, צו זײנע פֿיס, אויס-געגאָסען, אַ פֿיעל מילדערען, אַ ליעבערען און אַ מעהר הײמישען. דאָס איז די ווײכסעל, אונזער הימעל אויף דר'ערד.

יענעם הימעל אין דער הויך האָט גאָט פֿאַר זיך מיט זײנע

מלאָכים געמאַכט, ער ציהט זיך אין דער הויך, קוקט מיט שטאָלץ אין דער נידער אַראָב, ער ווייס פון זיין גרויסקייט, ער ווייסט ווי הויך ער איז פון די מענשען און פון דער ערד, וואָס פאַר אַ לייטזעליגקייט גאָט האָט אויף איהם אויסגעגאָסען, וואָס פאַר אַ גאָלדענע ליעבע שטערען ער פערמאָגט און וואָס פאַר אַ טייערען שאַין ער האָט — די לבנה, וואָס באָדט זיך אין איהם. ער ווייס זיין פערמעגען, און ווי אַ גרויסער נגיד קוקט ער צו דיר אַראָב.

אַנדערש אָבער איז דער הימעל, וואָס גאָט האָט דאָ אויסגעגאָסען אויף דער ערד. די וועקסעל איז אונזער הימעל, אַ הימעל פאַר אַזעלכע געוועהנליכע, אָרימע מענשען, ווי מיר זענען. דער ערדישער הימעל גיסט זיך און גיסט זיך און מישט זיך אוים מיט אונזער נשמה, גיסט זיך צוזאַמען — מיט אונז.

נישט ער בלאָנזשעט, נישט ער בלאָנקעט — נאָר זיין ווייכע, מאַמע'דיגע אויסזיכט איז אונז נאָהענט. נישט פאָרכט האָבט דו פאַר איהם, אַז איינשלינגען וועט ער דיך, נאָר דו פערטרויסט זיך, פערזיכערסט זיך אויף איהם, עס גלוסט זיך דיר דיין גאַנץ האַרץ פאַר איהם אויסצוגיעסען, איהם אַלץ דערצעהלען, ווי פאַר אַנ'אייגענער מאַמען.

עס גלוסט זיך עפּעס אַזוי דעם מענש זיינע טרעהרען אין איהם אַריינצוגיסען, אַז זיי זאָלען זיך צוזאַמענמישען מיט זיין וואַסער.

עס רינט דאָס וואַסער, איין חוואַליע יאָגט צו דער צווייטער, דאָס וואַסער גיסט זיך און גיסט זיך, און עס דאַכט זיך: עס זינגט אויס דיין ליעד, עס דערצעהלט אַלץ, וואָס עס טוט זיך אָב אין דיין האַרץ, וואָס איז בעהאַלטען, פערבאָרגען אין דיין נשמה — און דיר ווערט אַזוי לייכט, אַז ווייַנען גלוסט זיך דיר ווי אויף אַ מאַמעס אַ האַרץ.

גאָט, דאַכט זיך, האָט אויך אַראָבגענידערט פון זיין כסא-הכבוד — פערלאָזט דעם הימעל אין דער הויך — און אַריינגעגאָסען זיין גאַנץ לייטזעליגקייט, זיין גאַנץ הייליגקייט דאָ אין דעם אַויר, אין די לופט. עס דאַכט זיך, אַז גאָט האָט זיך אויסגעמישט און צוזאַמענגעגאָסען מיט אַלעם, וואָס איז אַרום און אַרום.

און די חוואַליעס רינען, גיעסען זיך צונויף איינער מיט דער צווייטער, מאַכען שלום, שליעסען אַחדות און בינדען זיך אָן מיט די אַנדערע חוואַליעס. יענע ווייטער קניפּען זיך צוזאַמען מיט די

איבּערינגע און דאָס וואַסער קושט מיט ליעבּליכקייט, מיט לייטזעליגקייט די בּרעגען פון טייך.

פון עק וועלט קומט עס און ווערט פערלאָרען אין צווייטען עק וועלט.

און דער טוי פון די טיעפע גרעזער שטייגט אין דער הויך, און עס גיסט זיך צונויף, שוועבּט און ווערט אַ צוזאַמענגעוועבּטע חופּה פון טוי־פּערעס מיט געטליכע קושען — עפּעס האָבּען זיך צוזאַמענגעשפּינט אין דעם לופטיגען אַויר געפרוירענע, פערגליווערטע טרעהרען, וואָס קומען פון הערצער, וועלכע בּאָדען זיך אין גאַנצע קוועלע ליעבּע און טרייסט, און די חופּה האָט אַרומגעהילט גאָטס בּעשעפעניש.

און גאָטס בּעשעפּעניש זענען פערטרונקען און פערזונקען אין גאַנצע קוועלען פון לעבּען און טרייסט.

איך זיץ בּיים בּרעג פון טייך.

עס הערט זיך דאָס געזאַנג פון דער נאַכט.

פון גאַנץ ווייט קומט צו שווימען דאָס קול, און ווי אַ חלום פליהט עס דורך אין דעם אַויר, און עס קלינגט מיט מיט דעם ליעבּען אָבּקלאַנג פון וואַסער. עס שווימט בּאַלד אַוועק, דער וואַסער־שטראָם האָט דאָס קול מיטגעשטרוימט, צו בּרענגען אַ געדום אין עק וועלט אַהין.

אַ פויגעל, ערגעץ, מען זעהט איהם נישט, פערבּענקט זיך און גיסט אויס זיין פערלאַנג אין זיין געזאַנג, און זיינע טענער שווימען צוזאַמען מיט אַ ווייטען אָבּקלאַנג, וועלכער רייסט דורך דעם שלייער פון דער נאַכט, און אַלץ ווערט ווידער פערלאָרען, און שטיל איז אין דער אונענדליכקייט.

בּיים בּרעג זיץ איך און קוק אין וואַסער אַריין: אין דער הויך הענגט דער הימעל מיט די שטערען.

אין די ערד טוליע איך איין מיין פּנים און איך בּעט:

— גאָט, בּעט איך, פאַרוואָס האָסט דו דיין וואָהנונג געמאַכט אויבּען אין הימעל, זיך בּעהאַלטען הינטער די וואָלקענס, קום אַראָבּ און דאָ אויף דער ערד מאַך דיין וואָהנונג — וואָס אַרט עס דיך, אַז די מענשען וועלען ווערען מלאָכים? גאָט, בּעט איך ווייטער, און לאָז אַראָבּ מיין פּנים צווישען די הויכע זאַנגען — פאַר וואָס האָסט דו מיך אָבּגעזונדערט פון דיין וועלט? פים מיר גענע=

בען פון דאנען אװעקצוגעהן? אויערען–צו הערען דאס אלץ, אויגען–צו זעהען דאס אלץ, אפילו א הארץ האסט דו מיר געגעבען דאס אלץ צו שפירען און איך װיל ניט זעהען, װיל נישט הערען און װיל נישט שפירען דאס אלץ, נאר אויסמישען װיל איך מיך מיט דעם אלעם, אויסגיסען דא מײן נשמה און צוזאמענגיסען זיך מיט'ן פעלד, מיט'ן װאסער, מיט דײן לײטזעליגען טוי, מיט אלעם װאס איז דא, אז אײנס זאל איך װערען צװישען זײ, אײנגעפלאנצט זאל איך װערען אין דײן גארטען, װי א בוימעלע אין װאלד, א גרעזעלע אין פעלד – אבער נישט א פויגעלע, װאס גיט קוים א פיפס און פליהט באלד אװעק...

איך ליעג מיט דעם פנים פערבארגען צװישען די זאנגען.

און די חװאליעס גיסען זיך, נישט עס קלינגען די װאסערן, נאר עס קושט אײן חװאליע די צװײטע. פון דערװײטען קומען צו־שװימען יענע אונבעשטימטע טענער און קושען דעם אבקלאנג פון די חװאליעס. ערגעץ פון א בוים שיקט א פויגעל גלאט אזוי זײנע גריסען אין די װעלט ארײן – און דאס אלץ מישט זיך אויס אין אײנעם, און עס װערט אײן געזאנג:

װײך, קושענדיג.

און גאט האט זײן כסא־הכבוד פערלאזט, אראבגענידערט און אויסגעמישט זיך און צוזאמענגעגאסען זיך דא אין דעם קלײנעם שטח מיט אלעם װאס ארום און ארום.

און ארומגעהילט האט אלץ א װאלקען טוי.

בײם ברעג פון דעם טײך ליעג איך, דאס פנים בעהאלטען אין גראז.

איך בעט שוין נישט. מײן תפלה איז שוין ערפילט געװארען.

איך הער שוין גארנישט, שפיר שוין גארנישט, זעה נישט און פערשטעה נישט. נאר עפעס װי אײנגעפלאנצט בין איך – איך װאקס און לעב מיט אלעם, אויסגעמישט און צוזאמענגעגאסען מיט אלעם – אײן אבקלאנג אין דעם אלגעמײנעם געזאנג, אײן פאדעם אין דעם געװעבעכטס.

נאר איך אלײן װײס גארנישט און פערשטעה גארנישט – און אלע לעבען מיר, און אלע זינגען מיר, – נאר מיר אלײן װײסען נישט דערפון.

אַ בערגיל ערד.

אַ בערגיל ערד, איך קאָן דאָס בערגיל.

אין טריבע טעג האָט עס אין זיך מײַנע טרערען אײַנגעזאַפּט, אין גליקליכע טעג האָבען מײַנע ליעדער דאָרט געקלונגען.

ווי אין אַ מאַמעס האַרץ האָב איך אין דעם בערגיל מײַן פּנים אײַנגעגראָבען, אין דער אַרומיגער שטילקײַט האָט עס מײַנע זיפצען פֿערנומען.

און יעדען טאָג, יעדען טאָג, געה איך צו דעם בערגיל. איך געה זעהן וואָס איז מיט איהם, אָבער דער שנעע ליגט נאָך אַלץ אויף איהם.

ליעב ביסט דו, שנעע מיר דײַנע ווײַסע פֿליעגלען האָבען מיט גרוים ערבאַרימקײַט די ערד צוגעדעקט, צוגעדעקט ווי מיט ווײַסע פֿעדערן און אַלעס פֿערשטעלט. דו האָסט בעדעקט די פֿעלדער, בעדעקט און בעשאָטען דעם קלײַנעם צובראָכענעם פּלויט פֿון בית־עלמין, די שפּיצען מצבות האָסט דו גלײַך געמאַכט: גלײַך איז בײַ דיר סײַ אַנ'אָרימער, סײַ אַ רײַכער, סײַ אַ חכם, סײַ אַ שוטה, ווײַל דו ווײַסט, אַז אַלע קומען אַרוים פֿון דער ערד און אַלע געהען צוריק צו איהר; ווײַל דו ווײַסט, אַז אַלעס קאָן מען פֿון דעם מענשען אָבקויפֿען, אַפילו זײַן חלק לעולם הבא, נאָר נישט זײַן טײַל, וואָס ער האָט אין דער ערד. וואו דער מענש וועט אויף דער ערד ניט פֿאַלען, וועט ער אײַנגעשלאָפֿען ווערען אויף זײַן מאַמעס ברוסט.

אַלץ האָט דער שנעע צוגעדעקט — און ווען איך שטעה אויף מײַן בערגיל, מײַן איך, אַז איך בין צווישען צוויי הימלען.

און יעדען טאָג, יעדען טאָג קום איך געוואָהר ווערען, אָבער מײַן בערגיל איז נאָך אַלץ בעשאָטען.

עס בענקט זיך מיר אַזוי צו זעהען מײַן בערגיל, עס גלוסט זיך מיר צודריקען צו מײַן האַרץ מײַן בערגיל ערד, אָבער נישט דעם קאַלטען שנעע, וואָס ליגט דערויף.

זיי מיר געגריסט, מיין בערגיל!

די ווארעמע זון האט דעם קאלטען שנעע צונעצט — און איך זעה דיך ווידער.

רוהיג ביסט דו דיר געשלאפען, הינטער דעם קאלטען שנעע, דורך דעם קאלטען לאנגען ווינטער—צו שלאפען אין ווינטער, אפילו אונטערן שנעע, איז גרינג, אבער אויף צו זיין אין ווינטער...

איך בין אויף געוועזן — געצעהלט האב איך די טעג. יעדען פריהמארגען האב איך געקוקט אויפ'ן הימעל, אויב די זון וועט ארויס און דיין ווייסע דעק צונעצען, איך זאל דיך ווידער קאנען זעהן.

געבענקט האט זיך מיר נאך דיין פראסטען מאמעדיגען אויסזעהען.

און אויף מיין בעקאנט בערגיל שטעה איך, איך קוק מיך ארום גאנץ וויט, גאנץ וויט. איבער מיין קאפ ציהט זיך און פערשפרייט זיך דער לאנגער אונענדליכער הימעל און שמיי־בעלט צו דער ערד, און אונטען, צו מיינע פיס פערשפרייט זיך און פערלענגערט זיך די ברייטע אונענדליכע ערד, און זי לאכט ארויף צו'ם הימעל, און איך איינער אליין שפרייט אויס גאנץ וויט און גאנץ ברייט מיינע לאנגע, ברייטע הענד...

דארט... פון הינטער די בוימער שטארט ארויס דער גרויסער קירכען־טהורעם, און אויסזעהן זעהט ער אויס ווי הענגענדיג אין דער לופטען... פאר איהם בויגען זיך די נידריגע דעכער פון די הייזער; דארט אויף דער צווייטער זייט שטארען ארויס פון דעם אלטען האלב־צובראכענעם איינגעפאלענעם פלויט די שפיצען מצבות. וואס גלאטצען זיי? ווי הזנים קוקען זיי אין הימעל בעטענדיג: גאט! שיק א טהוי פון לעבען. און אט שיקט דאך די זון איהרע ערשטעווארימע שטראהלען.

און דארטען וויט ציהען זיך צווי ציילען בוימער. צווישען די בוימער שווארצט זיך דער וועג. וויט ציהט ער זיך, דערנאך פערבלאנדזשען זיך די בוימער, עס פערבלאנזשעט זיך דער וועג. א פוהר פאהרט גאנץ וויט... גאנץ וויט... און זי ווערט פערבלאנזשעט דארט וואו דער וועג ווערט פערבלאנזשעט.

און אויף דער צווייטער זייט קוקט אהער דער געדיכטער

וואלד, עפעס מיט א מינע פון זעהר א ווילטינגען מענשען, אני־אלטען חכם, וואס איז פערטהון אין חכמה־זאכען.

און עס שטיפט און שפיעלט זיך דאס שטילע פליסענדע וואסעריל. און אויסזעהן זעהט עס אוים, ווי א בן מלך, פאר וועלכען די אלטע חכמים־בוימער האבען דרך־ארץ, רוקען זיך אב פאר איהם, מאכען פאר איהם א וועג. און מורא האבען זיי: אזא קונדס, עס קאן זיך נאך איהם פערגלוסטען זיי צו בע־שפריצען מיט זיינע וועלען, און פערטומלען זיי פון זייערע גע־דאנקען...

און אביסעל אן א זייט שטעהט א קליין הייזעל, מיט ווייסע אבגעווייסטע וועגד, און א גערילטער רויך געהט פון קוימען ארוים און א פויערטע ארומגעוויקעלט דעם קאפ אין א ווייס טיכעל שטעהט פאר דער טהיר. פון דערווייטענט הערט זיך א קול: „יא—נ—קא, יא—נ—קא, יא—נ—קא". און דער קול ווערט פערלוירען אין אויר.

דארטען הינטער דעם פלויט ליגען בעגראבען די זיידעס פון דעם שטעדטיל. זייערע קערפער האבען זיך מיט דער ערד אויסגעמישט, פעראייניגט זיך מיט אלעם. די ליכטיגע זון שיקט אויף זיי די גאלדענע שטראהלען, און די ערד בליהט.

מיט דעם בלוט פון די אלטע איז זי געווארען געפעט. בעלי בתים פון דעם שטעדטיל זענען זיי מעהרסטען געוועזן... געלעבט האבען זיי אויף דער ערד, אבער אבגעשיידט זענען זיי געוועזן פון איהר. היינט בליהען זיי צוזאמען מיט דער ערד.

און זעהסט דו, אט קומט א פויגעל, פליקט אב א זאנג, האפט א קערענדעל, א טראפען פון אמאליגען פויגעל האט ער גע־נאגט... און דער פויגעל פישצעט און פליהט אוועק... פאלען וועט אמאל דער פויגעל, עס וועט קומען איין אנדער פויגעל אויסזוכען זיין טראפען אין איין אנדער קערנדעל...

און די נארישע שטראהלען ווילען ווארים מאכען קאלטע מצבות, ווארים מאכען, אבער נישט אויפלעבען — די הערצער לעבען אין פעלד...

דא אויפ'ן פעלד קריכען ארום א סך ווערים, דארטען הינ־טער די בוימער, אביסיל נידריגער פון די קליינע דעלעך, קרי־

בּלען אַרום אַ סך מענשען, און זיי לעבען, זיי שילטען און זיי בענטשען זיך.

און די נאַרישע שטראַהלען ווילען אויפלעבען קאַלטע מצבות, אויפלעבען קאַלטע מתים.

דעם קאַלטען שטיין וועט איהר וואַרים מאַכען, דעם מענשענס פּנים וועט איהר דערהיצען, אָבער נישט לעבעדיג מאַכען ...

און איין אַנדערער וועט אַמאָל שטעהן אויף דעם בערגיל, ער וועט זינגען מיינע לידער, און איך וועל זיין דאָן אין בערגיל — נאָר וועט ער האָטש דעמאָלס וויסען, אַז איך לעב?

אַ בֵּית הַמִּדְרָשׁ׳ל.

דאָס שטעדטיל האָט זיך זיין „עיר מקלט׳ל״, דאָס בית המדרש׳ל. אין מיטען גאַס שטעהט עס, פיער שווארצע, פיער פערפוילטע, ביז צו די ערד איינגעזונקענע ווענט; דאָס אלטע שינדעל-דעכיל פערפוילט פון רעגען — עס גלאַנצט שוין מעך אַראָב פון דער הייך. און אויף די צוויי שפּינ-בעוועבטע פענסטערלעך ווייזען זיך נאָך די אָבגעריבענע מגן-דוד׳לעך אַרויס.

די טרעפּלעך איינגעזונקען, די טהירען שווארץ, גלענצענדיג פון די קושען פון פרומע ווייבער, וואָס לייגען די ליפּען צו דורך-געהענדיג, און פון נישט פרומע, וואָס לאָזען זיך בעניגען מיט אַ בלויזער האַנד-אָנריהרונג.

קיינער ווייסט נישט ווער עס האָט דאָס בית-המדרש׳ל אויפ-געשטעלט; די אַלטע בעלי בתים, ווען זיי זענען נאָך קינדער געווען געדענקען דאָס בית-המדרש׳ל ווי עס איז זיך אַזוי שוין געשטאַנען ווי איצטער: דענסטמאָל אין שמחת תורה, ווען זיי האָבען מיט די פענער אויף זיינע פענסטער געטאַנצט.

און דאָס בית המדרש׳ל קעהר זיך כלל ישראל אָן. יעדער יוד האָט דערינען אַ חלק, יעדער זיידע האָט אַ ציגעל אין איהם איינגעמויערט, אַ בעהעלטעניש פאַר די שפּעטעריגע דורות... און פאַר נאַכט, ווען עס ווערט טונקעל, צינדט דער שמש די זעקס ליכטלעך פאַר׳ן עמוד אָן. אין דרויסען איז קאַלט, אין דער שטוב זיצען ווייב און קינדער און הונגערען, אין בית המדרש׳ל בעהאַלטען זיך די בעלי בתים, יעדער זיצט זיך אויף זיין אָרט. כ׳לעבען עס פערגעסט זיך דאָך אין בית המדרש׳ל פון דעם הונגער...

אַ הויז איז דאָס בית המדרש פאַר אַלע יודישע קינדערלעך, אַ נאַכטלעגער — פאַר אַלע, וואָס האָבען נישט וואו דעם קאָפּ אַניעדער צו לעגען; אַ דאַך פאַר אַלע אָנ-היימידיגע — עס מאַכט נישט קיין אונטערשיעד יאָ אַ היגער נישט קיין היגער... וואָס איז דער

חלוק? היינט נעלטיגען קינדער פון א פרעמדען בית=המדרש ביי איהם, מארגען וועט דערפאר יענס בית המדרש אונטער זיין דעקיל זיינ׳ס א קינד ארונטער נעהמען, ווען עס וועט זיך פערבלאנדזשען וויט...

אפען איז דאס בית המדרש פאר אלע, ווער עס וויל קומט אריין.

עס דערשרעקט נישט מיט זיין רייכקייט און הערליכקייט; זיינע ארימע שווארצע פיער ווענט זענען דיר זעהר היימיש, זיין שווארצער פערראויכטער באלקען זעהט דיר אויס ווי דער באלקען פון דיין מאמעס שטיבעל, דארט וואו דו ביזט געבוירען געווארען... די ווינקעלעך מיט שפינוועבס, די פענסטער פערשטויבט, ביי דער מזרח=וואנד שטעהט אנ׳ארון קודש א אלט׳ס, מיט אלטע צוויי לייבען; איבער דעם ארון — א פרוכת׳ל אנ׳אויסגעריבענס, מיט א אבגעריסען שעהטין מגן=דוד׳ל; ביי׳ם ארון שטעהט א הויכער עמוד מיט א אלטע פערפעצטע מנורה, אויף דעם אלטען עמוד זענען מיט קרייד אנגעשריבען די קראנקע פון דער שטאדט. און פון די ארומיגע פאליצעס מיט די ספרים געהט א שטויב ארוים און לעגט זיך אין דער לופט פון דעם בית המדרש׳ל...

און אז דער בעל הבית קומט אין בית המדרש׳ל אריין פערגעסט ער אן דעם הונגער, וואס ער האט אין דער היים איבערגעלאזט, זיינע „צרות" די ביטערע, די וואלגענדיגע פרנסה...

און יאהרען לאנג און טעג לאנג שטעהט דאס בית המדרש׳ל און לעבט זיך מיט אין דער שטיל מיט איהר עדה יודען. א חדר=יונגעל אנטלויפט פון חדר קומט ער אין בית המדרש אריין, בעהאלט זיך אונטער איהר קאסטען „שמות", א טאטע לויפט אוועק פון דעם הונגעריגען וייב, פון די הונגעריגע קינדער, בעהאלט ער זיך אין בית המדרש׳ל. עס דאכט זיך איהם אז זיינע שווארצע ווענד טרייסטען איהם: נישט קשה, דיין טאטע האט אויך אמאל אזוי געטהון... ועלוויל דער שטאדט=גנב, וואס סטראשעט א גאנץ יאהר דעם רב, אז ער וועט צום גלח געהן שמד׳ען זיך, בעהאלט זיך אויך אמאל, אין א שלעכטע צייט, אין בית המדרש׳ל... און דאס בית המדרש נעמט אלע שען צו, נישט קשה, אויך איהרם א קינד... און עס לעבט זיך ווייטער מיט זיין עדה. שטארבט דאס דור קומט אויף א נייער דור און עס לעבט זיך ווייטער דאס אלטע

בית המדרש׳ל מיט דעם נייען דור. און אזוי ווייטער, און ווייטער... עס דאכט זיך, אז א אלטע באבע איז דאס בית המדרש׳ל פון א סך איינקלעך, מיט א ברייטע שערץ, וואס בעהאלט אלע איהרע איינקלעך אונטער איהר שערץ ארונטער.

און עפעס א איינענשאפט האט דאס בית המדרש׳ל: קוים קומט מען אין זיינע טויערן פערגעסט זיך באלד אן דעם הונגער, וואס מען האט אין דער היים איבערגעלאזט, אלץ פערגעסט זיך דארט...

און יאהרען לאנג, און טעג לאנג שטעהט זיך דאס בית המדרש׳ל, און א דור נאך א דור קומט אריין, בעהאלט זיך אין איהם, און געהט זיך אוועק... יעדעס דור לאזט א צייכען פון זיינע צרות אין איהם איבער: א יד פערזעצט, די מנורה פערקלאפט... יעדעס דור פערעצהלט פאר איהם זיינע ליידען, גיסט אוים זיינע טרעהרען אונטער זיין פרוכת, און דאס בית-המדרש׳ל, אזוי ווי א ערבארמדיגע מאמע שטעהט אוןווישט אב די טרעהרען פון די קינדער׳ס געזיכטער.

— ווייגט נישט — איירע עלטערן האט זיך אויך אמאל אזוינס געטראפען.

עס דאכט זיך, אז די טרעהרען פון יעדען דור זענען מיט זיינע ציגעל געווארען צוזאמען געקנעטען, דורך דעם שטעהט עס דאך אזוי לאנג...

טיילמאל דאכט זיך, אז דאס בית המדרש׳ל, שטעהענדיג אזוי צווישען די קליינע, ארימע, איינגעפאלענע הייזלעך, אין דער קליינער שטאדט, איז עפעס ווי א „מאור הגולה", א ליכט אין גלות — א יוד, מיט א לאנגע וויסע בארד, און א לולקע אין מויל... אלע הייזלעך פערלאזען זיך אויף איהם... און ביי נאכט, שטיל איז ארום, די לבנה אין דער הויך באדט זיך צווישען די וואלקען, און קוקט זיך אין געסעל אראב. און דאס בית המדרש׳ל, ווי אן׳אלטער העלד, שטעהט און פערצעהלט, פאר די ארומיגע הייזער, מעשות פון לאנג...

אין א ווינקעלע אין בית המדרש ברענט זיך א לעמפעלע, א נר תמיד׳ל. שטענדיג ברענט עס זיך, דאס לעמפעלע, ביי טאג און ביי נאכט, סיי זומער סיי ווינטער. ווער ווייסט וואו עס זענען איצט די הענד, וואס האבען עס אנגעצונדען?... און ווער ווייסט, וועלכע הענד וועלען עס אויסלעשען.

בײַ נאַכט. טוידט שטיל איז אַרום, אין דער פֿינסטערער נאַכט, און דער שטראַהל, וואָס דרינגט פֿון אַ שײַבעל פֿון דעם בית המדרש׳ל זעהט אויס, ווי אַ פֿינקעלדיג אויג וואָלט אין אַ שוואַרצען שטערען געווען אײַנגעזעצט — און דאָס אויג פֿערצעהלט מעשיות פֿון לאַנג... פֿון גאָר לאַנג...

יעדען אין דער פֿריה, יעדען פֿאַרנאַכט, ווען די קינדער געהען אין חדר אַרײַן, און געהען פֿון דעם חדר אַהײם, שטעלען זײ זיך אַ מינוט פֿאַר דעם בית המדרש׳ל אָב.

— העכער געוואַקסען מיט אַנ׳אַרבעס — זאָגט אײן יונגעל צו׳ם צווײטען.

— יאָ, העכער געוואַקסען מיט אַנ׳אַרבעס — ענטפֿערט אײן יונגעל דאָס צווײטע.

די קינדער זענען אַלטע יודען געוואָרען, די אַלטע יודען זענען געשטאָרבען, און אַנ׳אַנדער דור איז אויפֿגעשטאַנען; און בײַ יעדען דור, און יעדען פֿריה־מאָרגען, יעדען פֿאַרנאַכט, ווען די חדר קינדער געהען אין חדר, און געהען פֿון דעם חדר, שטעלען זײ זיך פֿאַר דעם בית המדרש׳ל אָב, און אײנס זאָגט צו׳ם צווײטען:

— העכער געוואַקסען מיט אַנ׳אַרבעס.

— יאָ, העכער געוואַקסען מיט אַנ׳אַרבעס, ענטפֿערט איהם זײַן חבר אָב.

און דאָס בית המדרש׳ל שטעהט אײַנגעזונקען ביז צו די פֿענסטער אין די ערד, און הערט זיך אויס יעדען פֿריה־מאָרגען און יעדען פֿאַר־נאַכט, וואָס די חדר־יונגלעך רעדען אײנס צום צווײטען און עס דאַכט זיך, אַז דאָס אַלטע בית המדרש׳ל שאָקעלט צו מיט זײַן אַלטען, שוואַרצען, אײַנגעפֿאַלענעם דאַך: יאָ, העכער געוואַקסען מיט אַנ׳אַרבעס.

אַ נאַכט פֿריהער האָט נאָך דאָס בית המדרש׳ל אויסגעהאָרכט, וואָס די חדר־יונגלעך האָבען גערעדט אײנס צום צווײטען, און נאָך זײ מיט זײַן אַלטען דאַך אָבגעשאָקעלט.

אַ ווינט האָט בײַ נאַכט געבלאָזען.

פֿאַר טאָג — ווען דער שמש איז צו חצות געגאַנגען דעם עולם וועקען, האָט ער בעמערקט, אַז דער שטראַהל וואָס דרינגט תמיד פֿון דעם בית המדרש׳ס פֿענסטערל אַרויס — איז אויסגעלאָשען,

און געדאַכט האָט זיך איהם, אַז דאָס אויג אין דעם שוואַרצען שטערען פון שטעדטעל איז אויסגעשטאָכען געוואָרען...

-- יודען צו חצות! — האָט דער שמש גערופען...

דער עולם איז זיך צוזאַמען געקומען — און האָבען אָנגעהויבען צו טאַפּען מיט די הענד דאָס טהירעל פון בית המדרש׳ל...

ביי די ערשטע שטראַהלען פון דער זון האָבען זיי דערזעהן: דאָס אַלטע פערפוילטע דעכעל ליעגט אויף די פיער שוואַרצע איינגעפאַלענע ווענט — אַ האַלב ספר תורה׳לע מיט אַנ׳עץ-חיים׳ל וואַלגערט זיך אויף אַ פערפוילט ברעט.

דאָס לעמפּעל, דאָס אויג אין שטערען איז אויסגעלאָשען.

דאָס „עיר מקלט” צופיהרט...

תשעה־באב.

... און די כנסת ישראל האט זיך מיט'ן הקדוש־ברוך־הוא א ברוגז'ל געמאכט, ווי א שענע כלה, וואס ווארפט צוריק דעם חתן די כלה־מתנות'לעך: געה דיר, געה. אזוי האט די כנסת ישראל אויך צוריקגעווארפען די תורה דעם בורא עולם: געה דיר, אוים מחותנים־שאפט! יונגע אידימלעך, וואס זענען אויף קעסט, און בחורים דרעהען זיך ארום פוסט און פאס. חדר יונגלעך, ווי עס וואלט שוין קיין קאנטשיג, קיין חדר, קיין רבי אויף דער וועלט נישט געווען, לויפען פראנק און פריי אין מיטען מארק ארום, און אין דעם אלטען בית־מדרש זיצט זיך די תורה איינע אליין. אין א ווינקעלע און טרויערט, און האט פרעטענזיעס צו דער שכינה: אלע האבען מיך פערלאזט!

די זון האט נאך געווארפען אנ'אבגלאנץ אויף די דעכער פון שטעדטיל, אויפ'ן האלבען קלאץ, וואס שטעהט אין מיטען מארק (א שריד ופליט פון א צולעגטען צירק), נאך בעגילדט די שויבען פון דעם גרויסען איינפאהרהויז, וואס שטעהט אין אנהויב שטעדטיל; אין מעריב־זייט אבער האט שוין די רויט־גאלדענע זון גע'גוסעט. און א שווערער וואלקען, וואס האט זיך קאלבלוטיג געטראגען פון יענער זייט שטאדט, האט איהר פלאמעדיג אויג בעצויגען ווי מיט א גרויער הויט. די פיעלע ליכטיגע שטראהלען, וואס בלאנזשען נאך אין מארק, זענען שוין ווי דאס ליכטיגקייט פון א לאמפ, וואס מען האט איהר קנויט אראבגעדרעהט...

אין העלען טאג הויבען זיך אן אין דער גאס די געוועלבער צו פערמאכען, איינציגוויין, איינציגווייז... און יעדעס געוועלב, יעדעס געוועלב, ווי עס פערהאקען זיך נאר די טויערען, ווי עס ווערען פערשוואונדען די פערשידען־פארביגע שילדען און אויף זייער ארט בעווייזט זיך א שווארצער פלעק אויף דער לעדיגער מויער, — זעהט עס אוים ווי א ליכטעל, וואס ווערט פלוצים אין

א ליכטיג, העל־בעלויכטענע שטוב אויסגעלאשען... און באלד נאך א ליכטעל און נאך א ליכטעל, און פינסטער ווערט עפעס ווי א גאסט, וואס פערלאזט דעם חתונה־זאל; באלד נאך א גאסט, און נאך איינער... און עס גנבה'ט זיך אנ'אומעט אריין...

ערגעץ פאר א טהיר שטעהט א הויכער דארער יוד, אנגעטהון אין א צוריסענער קאפאטע, די לענדען פעסט מיט א גארטעל ארום געגארטעלט; ער פערגלאצט די אויגען און קוקט אין הימעל אריין. די דארע באקען בעוועגען זיך, ווי א ווינדטעל וואלט צווישען צוויי הוילע בלעטער געפייפט, באלד נעמט ער די אויגען פון הימעל אוועק, און ער קוקט פרום אין מארק אריין, מיט א מינע, ווי איינער זאגט: רבונו של עולם, איך ווארט אויף דיין בעפעהל... דערווייל זענען נאך די כנסת ישראל אין די שטיבער פערזאמעלט, חאפען אריין דעם לעצטען ביסען – און מאכען זיך גרייט, מיט א טרויעריג פנים, זיך צו נעהמען צו דער „איכה״. אין דער גאס איז שטיל, די הייזלעך שטעהען ארום דעם מארק און שוויינען, ווארטענדיג אויף עפעס.

באלד טרעט ארויס פון ערגיץ א הויז א דארער, הויכער געלער יוד. זיין איינגעטריקענטער גוף טראגט זיך אין א ברייטען, ווייסען חאלאט, פון דעם קאלנער ציהט זיך ארויס א הויכער, דארער האלז, אויף וועלכען עס בעוועגט זיך א לאנג אויסגעצויגען פנים, מיט געלע האהר, א געלע באָרד און א לאנגע בלייכע נאז. פון אונטער די פאלעס ציהען זיך צוויי לאנגע פיס ארויס, אנגעטהון אין ווייסע זאקען אהן פאנטאפעל און דער יוד אין די זאקען געהט, אונטערשפרינגענדיג אלע ווייל'ע, בשעת ער טרעפט אויף א שפיציגען שטיין. ער טראגט אין דער האנד אספר'ל אהן טאוולען, געהט איבער'ן מארק און מאכט אנ'איינדריק פון אטוידט־שוהל־קלאפער וואס רופט מתים אין שוהל אריין...

באלד בעווייזט זיך נאך א יוד, און נאך א יוד, – פון יעדען הויז לאזען זיך ארויס קופקעס יודעלעך אנגעטהון אין צוריסענע קאפאטעס, אין ווייסע זאקען ווי די אבלים. און אלע לאזען זיך צו'ם ראג צו'ם שוהל־געסיל.

אין גאס ווערט שטיל. וואכענדיג איז אלץ. לאנגע, בלייכע, וואכענדיגע יודען, נידריגע איינגעפאלענע וואכענדיגע הייזלעך און דער קאלטער וואכענדיגער פאר־נאכט פון נעכטען, פון אייער־נעכטען

ציהט זיך ווײַטער איבער'ן שטעדטיל, און דאך זענען די געוועלבער, פונקט ווי פרייטאג פארנאכט פערמאכט — עפעס ווי אין מיטען לעבען אבגעהאקט געוואָרען.

און וואס אַ מאָל ווערט עס שטילער און טונקעלער; אט, דאכט זיך, וועט אַ לויה פון זעהר אַ גרויסען רב דורך דעם מארק דורכגעהן...

אין מיטען מארק ביים ברונען שטעהען נאך אַ קופּקעלע יונגע בעלי־בתים, טייל בחורים, און חאפּען דעם לעצטען טרונק פאר'ן תענית; די עלטערע בעלי־בתים ווארפען, געהמענדיג די שעפּערם צו צו די ליפּען, אַ בליק דערוויַיל אין הימעל ארײַן, צי האט אַ שטערן זיך נישט חלילה, פלוצים, שוין בעוויזען.

און פון דער צווייטער זייט געסיל, דארט פון אונטער דעם ראט־הויז, פון דעם וועג, וואס פיהרט צו'ם בית־עולם, קומט צולויפען אַ חברה קונדסים; זיי האלטען בערעלעך אין די הענד און שיסען איינער דעם צווייטען. פאראוים לויפט אַ קונדאס — מיט אַנ'אָבגעריסענער קלאפּע פון אויבערמאנטעל; ער קומט אָן פאר די בית־מדרש־טרעפּליך, און ווינקט מיט פרייד צו די יודען, וואס שטעהען דארט, וויַיזענדיג מיט דער האנד אויף די אָנגעפּילטע קעשענעס: פולע קעשענים, אוי אַ לעבען!

עפּעס אַ נידריג יודעל, מיט זעהר אַ ברייטער בארד, וואס זעהט אוים ווי צוגעקלעפּט צו זיין וויַיס געזיכט, כדי די דארע בלייבע באקען צו פערשטעלען, שטעהט אויף די טרעפּליך און בעטראַכט טרויעריג דעם קונדס און עס דאכט זיך אוים, אַז פון זיינע טרוקענע ליפּען הערט זיך אַ ברום: אַ שווארץ וואוילטאָג איז אויף איהם!

און שטיל ווערט אויך אין שוהל־געסעל. די זון איז שוין לאנג אַרונטער אונטער דעם ראַט־הויז, אויף דעם וועג וואס פיהרט צו'ם בית־עולם. יודען האבען זיך אלע פערזאַמעלט אין שוהל, אין בית־המדרש. צייטענוויַיז בעוויַיזט זיך אַ יודענע, וואלענדיג געקליידעט, האלט אַ גראָב ספר אונטערן אָרעם, און אַ ליכטיל אין דער האנד, און געהט דעם קאָפּ אַראָבגעבויגען. די נידריגע היַיזלעך אין געסיל, אַזוי ווי זיי וואלטען מורא האבען אַליין, אָהן יודען, אָהן תורה אין גלות צו שטעהן — קאָרטשען זיך עפּעס איין און עס דאַכט זיך: זיי האבען זיך צום

רבינ'ס ניעדריג הייזעל צוגעבויגען: אניעצה זיך צו האלטען וואס צו טהון אין אזא שלעכטע צייט?!

פון דעם רבינ'ס פענסטער שיינט עפעס א שווארץ טרויעריגקייט ארויס, און עם פינקעלט א קליין ליכטעל אין דער פינסטערניש; עם דאכט זיך, אז אינוועניג מוז ליגען א מת אויף דר'ערד, צוגעדעקט מיט א שווארץ ליילעך, און א גראשענדיג ליכטעל צו קאפענס, און דער רבי פערלאזט זיין מת; ער איז אנגעטהון אין אנ'אלט צוריבען שטריימעל, אין אנ'אלטער צוריסענער קאפאטע, מיט א בעטריבט פנים, אראבבויגענדיג דעם קאפ צו דר'ערד, געהט ער אליין אין זאקען אויף די שפיציגע שטיינער, און ער לאזט זיך אין בית־המדרש אריבער. אפשר וועט ער דארט ביי דער עדה יודען קענען א טרייסט געפינען.

אין דעם געסיל געהט זיך מאטשעק פון דער פאשע אהיים, די קיה מיט אראבגעלאזטע קעפ לאזען זיך פאראוים. און ער מיט זיין בעהעלפער דעם הונד פון הינטען, שפיעלט זיך אויף זיין פייפעל ווי נעכטען, ווי אייערנעכטען...

נאכט. שטיל איז אין דער שוהל־גאס, די לאדענס זענען פערמאכט, די טהירען פערשלאסען, די לבנה איינע אליין, בלאנזשעט ארום אויבען אין דער הויך אויפ'ן הימעל, איבער אונזערע קעפ, און זי קוקט אראב אין שוהל־געסיל און שווייגט. הינטען ערגעץ וואו, פון א שפאלט פון א לאדען, לאזט זיך הערען א וויינענדיגער ניגון, וואס גיסט זיך שטיל אריין אין געסיל, עפעס ווי פאר זיך, גלאט אזוי — א ניגון אהן א פרעטענזיע אהן א שום זאך, — און ער שוועבט דורך די גאס, שווימט אוועק, און ער ווערט פערטונקט ווייט — ערגעץ אין געסיל, דארט נאך דעם ראט־הויז, אויף דעם וועג, וואס פיהרט צום בית־עולם. פון א שפאלט פון דעם רבינ'ס לאדען שיינט נאך ארויס דאס שטילע יאהרצייט־ליכט, פאר א הייליגע נשמה'ס וועגען, און אינוועניג ביי'ם רבי'ן שווייגט מען. די לבנה ווארפט א קאלטען שטראהל און בעשיינט קאלט די גרויסע שויבען פון בית־המדרש; אינוועניג איז פינסטער. און עס רודערט זיך עפעס אין דער שטיל. אויף די טרעפליך פון בית־המדרש, ליגען עפעס, מענשען, צי מתים, די קעפ פערנורעט, די הענד פערלעגט איינע

אויף די אנדערע; זיי ליגען שטיל; די לבנה שווימט פארביי, ווארפט אַ קאַלטען שטראַהל אויף די ליגענדע. די שוהל איז פערמאַכט, מיט דער שווערער טהיר פערהאַקט, אַזוי ווי מען וואָלט אינוועניג עפּעס וואָס אַרײַנגעהאַפּט און מען לאָזט נישט אַרויס... נאָר פון אַ קליין פענסטעריל ערגעץ אין אַ ווינקעלע ביי דער טהיר דאָרט וואו די חברה תהלים איז, שטראַהלט אַרויס אַ שוואַך ליכטיגקייט. דער שײַן שפּיגעלט זיך אָב, ווי פערטרונקען אין דער פינסטערניש אויף דעם געמויערטען קלאָץ, וואָס שטעהט פאַר דער שוהל, אונטערשפּאַרענדיג דעם גאַניק פון דער ווייבער־שוהל. אינוועניג, אין דער חברה תהלים זיצט עפּעס אַ מענש אויף דער ערד און ביי דער שײַן פון אַ קליין ליכטעל קוקט ער אין אַנ׳אָפען ספר אַרײַן, און ער שווייַגט...

ביי דער רביצין אין עס־צימער, האָבען זיך די „כלי־קודש" ווייבער פערזאַמעלט, טונקעל איז אין שטוב, בעלעבט פון שאָטען, און אויף דער ערד, אויסגעבעט מיט קישענס, זיצען אַרום די ווייבער, האַלטענדיג אין די אָרעמס די שלאָפענדיגע קינדער, און האָרכען זיך איין צו דער כשר׳ער, פרומער, רביצינס קול, וואָס זיצט אין מיטען דעם קרענציל. אויף אַ שטוהל איז אויסגעשפּרייט דער „צאינה וראינה" בעלויכטען פון דעם פערדרויכערטען קיך־לעמפּעל, און די רביצין מיט אַ וויינענדיגער, היזעריגער שטימע דערצעהלט די מעשה פון חנה׳ן מיט איהרע זיבען זיהן.

אין בית־דין־שטוב ביי׳ם רב, איז די אייגענע האַלבע פינסטערקייט. אויף דעם טיש ברענט זיך אַ יאָהר־צייט ליכט, אַרײַנגעשטעקט אין אַ שעפּ פול מיט זאַמד. און פון דעם ליכט טריפט דער חלב אין זאַמד אַרײַן, אויף דער ערד; אין אַ ווינקעל בעהאַלטען דאָס געזיכט צווישען צוויי פּאָליצעס וואָס זענען אָנגעשטעלט מיט ספרים זיצט דער רב. טייל מאָל בלאָזט אַ ווינדטעל, עמיצער שפּאַצירט דורך די שטוב, ווי אַ שווערער שאָטען, און דער רב בעהאַלט דאָס פּנים צווישען די פּאָליצעס ספרים, און ער שווייַגט...

אין גאַס הערשט אַלץ די פריהערדיגע שטילקייט, די לבנה בלאָנזשעט אַרום אין הימעל און קוקט מיט קאַלטע אויגען אויף דעם פינסטערען געסיל. אַלץ איז ווי עפּעס פערטרונקען אין זיך אליין, צי זענען שוין דען אַראָבגעפאַלען גאָט׳ס צוויי גרויסע

טרעהרען און האבען אלץ, אלץ פערטרונקען? ... און עס דוכט זיך אויס, אז אויפ'ן וועג צו'ם בית עלמין צו שפאנט ירמיהו הנביא איינער אליין, ער געהט צו די אבות, ער געהט זיי וועקען פון די קברים, און באלד וועט זיך אנהייבען דא אין געסיל דער גרויסער וכוח...

ביי א פרעמדען טייך.

שבת נאכ'ן עסען. אין שטעדטעל איז שטיל ווי איינגעוויעגט צו'ם שלאף; אויף די בענק פאר די טהירען זיצען שניידער־געזעלען אין שבת'דיגע ווייסע קראגעלעך און ווינקען מיט די אויגען צו די דיענסט־מעדלעך, וואס שפאצירען אנגעטהון אין די שבת'דיגע קליידלעך, מיט דרך־ארץ, איבער דער גאס.

ר' אנשיל וויינבוים, דער חשוב פון שטעדטעל, שפאצירט זיך מיט זיין איינִיקעל יודעלע איבער דער גאס, ארוים צו'ם וואסער. די ווייסע האר ציטערען אויף דעם רויטען שנופ־טיכעל, וואס ר' אנשיל טראגט אויף זיין שבת'דיגע קאפאטע, און די ווייסע שיטערע, לאנגע בארד, וואס בעוועגט זיך אויף זיין ברוסט, זעהט אוים, ווי זי וואלט רחמים בעטען, אז מען זאל איהר מיט א רויך נישט אוועק בלאזען.

ר' אנשיל איז געגאנגען פאמעליך, נישט אזוי איבער דער עלטער ווי איבער די שבת'דיגע מנוחה, און ער האט זיין אלטען קאפ איינגעבויגען, אויסהארכענדיג, וואס דאס איינִיקעל פערצעהלט.

דאס איינִיקעל, יודעלע, איז א הויכער יונגער מאן, אנגעטהון אין א שבת'דיגען שניט־ראק, אבגעוואקסטע שטיוועל און א בעל־הבתיש געפרעסט קראגענדעל. און דער יונגער מענש האט זיך געפלייסט צו צופאסען זיינע איילענדיגע טריט צו דעם זיידענס מנוחה'דיגען גאנג. זיין שטילער טאן און זיינע שטילע פאמעליכדיגע בעוועגונגען מיט די הענד האבען זעהר ערנסט זיין שמועס געמאכט.

טיילמאל האט א דורכגעהער א שאקעל מיט'ן קאפ געגעבען — און דער „גוט שבת" האט דעם שמועס איבערגעהאקט.

זיי זענען דורך געגאנגען דאס געסיל, באלד אנגעקומען צו דעם וואסער, וואס פליסט אונטער דעם שטעדטעל.

א ברייט אויסגעטרעטען פעלד לאזט זיך צו א וואסער אראב, דער ברעג איז מיט בעלקען, מיט זעקליך מעהל, מיט טינטלעך נאפט בעלעגט. א וואגען אהן א פערד שטעהט, הארט ביי'ם וואס־

סער; אונטען, אין וואַסער, אַ הויכע בערלינקע און פון דער בער=
לינקע ציהט זיך אַ לאַנגע שטענגעל ביז צו׳ם וואָגען אַרויף. דאָס
ווייזט, אַז נעכטען איז לכבוד שבת די אַרבייט אָבגעהאַקט געוואָרען.

יודען שפּאַציערען זיך מנוחה׳דיג נאָכ׳ן עסען ביי׳ם ברעג
און קוקען אין וואַסער אַריין מיט אַ מינע פון רוהיגע בעלי=בתים.
דאָרט אויף אַ לאָדקע שטעהען פויערען און ציהען זאַמד פון וואַ=
סער. דערביי געהען ווייבער שבת׳דיג געקליידעט, אין גאָלדענע
אויערינגלעך, איינע פערצעהלט עפּעס, און איהר וויינענדיג קול
שלאָגט אָב פון דערווייטען, ווי אַ חתונה=געוויין. הינטען, האַרט
ביי׳ם וואַסער וואויעוויען חדר=יונגלעך אַרום — און וואַרפען איינס
דאָס צווייטע די הוטלען אין וואַסער.

ר׳ אַנשיל און זיין אייניקעל האָבען זיך ביידע אויף אַ בעלקע
ביי׳ם ברעג געזעצט.

אַרום און אַרום האָט גערוהט די מנוחה פון שבת. דאָס
וואַסער, זילבערדיג זיין אין ברייטען ראָס, איינגעפּאַסט אין ביידע
זייטען ברעג, האָט זיך מנוחה׳דיג געוויעגט און געקיצעלט דעם
בעגראָזטען ברעג, זיין שכן. שטיל איז געווען אויפ׳ן וואַסער; די
בערלינקעס און די לאָדקעס האָבען זיך פון די ברעגען נישט גע=
ריהרט, און דאָס וואַסער האָט זיך געוויעגט מנוחה׳דיג. איין וואַל
האָט זיך לייכט אין די צווייטע אַריין געוואַשען, אַזוי ווי זיי וואָלטען
וויסען, אַז מען טאָר אין שבת קיין פסיעה גסה נישט מאַכען, און
דאָס וואַסער האָט אויסגעזעהן ווי אַ יודישער, וואַסערדיגער בעל
הבית; פערהאָרעוועט אַ גאַנצע וואָך, שבת נאָכ׳ן עסען מאַכט ער זיך
אַ געלעכטעריל, קיצעלט דעם ברעג, לכבוד שבת, מנוחה׳דיג
איינצושלאָפען...

און דער יונגער מאַן האָט ווייטער פערצעהלט.

...פאַר אַכטצעהן יאָהר צוריק, זיידע, איז דאָס געווען. יודען
פון פערשידענע פּאַרטייען, דאָקטוירים, אַדוואָקאַטען זענען קיין
ארץ=ישראל אַראָבגעפאָהרען, אונטער זיי איז אויך געווען ר׳ שמואל
מוהילעווער, און אַזוי ווי זיי זענען הינטען אַראָב געקומען, האָבען
זיי אויף די ערד געקניעט, איינגעגראָבען אין איהר דאָס געזיכט,
איהר שטויב געקושט. און האָבען אָנגעהויבען צו וויינען, אויפ׳ן
פעלד, און דערנאָך האָבען זיי אויפ׳ן פעלד מנחה גע׳דאַוועט, די
ערשטע אייל ערד געקויפט, און די ערשטע קאָלאָניע געגרינדעט״.

— אָ װאַ — װאונדערט זיך דער אַלטער און שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ און קוקט אין װאַסער אַרײַן.

„ציון״, אונזער ציון, „ציון״ װאָס שטעהט אין חומש, דאָרט גאַנץ װײַט איז עס, אַלאַנד, דאָרט האָבען יודען געװאָהנט, די בני ישראל, װאָס שטעהט אין חומש, אָט געהט זיך אַ װעג אַװעק, מיט שטײנערלעך בעשאָטען, מיט טענענבײמער בעזעצט, דאָס איז דער װעג קײן „בית לחם״. אָט שטעהט אַקבר, די מאַמע רחל׳ס קבר, „קבר רחל״, װאָס שטעהט אין חומש, יעקב אָבינו האָט עס געמאַכט, זײַנע הענד האָבען דעם שטײן געלעגט, יעקב אָבינו׳ס הענד... און אָט איז די „מערת המכפלה״, אַ אײל אויף אַ אײל, װאָס אַברהם האָט פֿון די בני חת אָבגעקויפט, אַזוי װי עס שטעהט אין חומש. פֿאַר פֿיער הונדערט טאָלער, דאָרט ליגט אַברהם, יצחק, יעקב אונזערע אָבות בעגראָבען. מיט די אמהות, די הײליגע, „אוי אוי, װי טראָגט מען זיך די אַלטע בײנער אַהין...

— ציון, אונזער ציון, װאָס שטעהט אין חומש — קרעכצט דער אַלטער — און קוקט אין װאַסער אַרײַן.

אָט גיסט זיך דאָס װאַסער אַזוי װײַט אוים. אונזער װאַסער.

... יונגעלװײַז. זומער לעב... דער רבי לאָזט פֿריהער פֿון חדר אַרוים... פֿאַרנאַכט מען לאָזט זיך צו׳ם װאַסער אַראָב. אָט שטעהט אַלאָדקע. ער חאַפּט זיך אַרויף. מען שטופּט זי אָב... דערנאָך אַ יונגער מאַן איז ער, ער עסט קעסט — אָט געהט ער בײַ׳ם ברעג שפּאַציערען, יעשען צײַט, אַלץ איז אַזוי טרויעריג, די בלעטער פֿאַלען פֿון די בוימער אַראָב. דער ברעג איז נאַס... דאָס װאַסער לויפֿט מיט אַגעבײזער; ברומט אונטער שרעקליך, ער געהט בײַ׳ם ברעג, — ער קלערט װעגען אַ תכלית, אויף פּרנסה... דאָס װאַסער קלאַפּט צו אויפ׳ן ברעג... און דאָרט װײַט לויפֿט אַ װאַל, שװימט װײַט אַװעק...

— „האַרט איז געװען די ערד, פֿערצעהלט װײַטער דאָס אײניקעל, אַכטצעהן הונדערט יאָהר האָט מען זי נישט בעאַרבײַט, אַכטצעהן הונדערט יאָהר האָט אונזער מוטער אויף איהרע קינדערלעך געװאַרט, אויף איהרע קינדער אין גלות... אַנדערע פֿעלקער האָבען זי געװאָלט צו נעמען, בעאַרבײַטען איהר ערד, זי האָט איהרע פּרוכטען, איהר בלוט פֿאַר פֿרעמדע נישט געװאָלט געבען... װיסט האָט זי געװאָלט זײַן ביז איהרע קינדער װעלען צו איהר

צוריק קומען... און עס זענען צו איהר איהרע קינדער צוריק גע־קומען; און מיט דעם שווייס פון זייערע הערצער האבען זיי די ערד נאס געמאכט, און היינט איין און צוואנציג דערפער האבען מיר שוין אין ציון. אונזערע ברידער בעארבייטען שוין די ערד דארט"...

און דער אלטער זיצט און הארכט.

... ציון, וואס שטעהט אין חומש, אט שטעהט דארט א יוד מיט אנ'אקעראייזען און בעארבייט איהר ערד — און דארט אין ירושלים שטעהט דאס בית המקדש, אונזער בית המקדש שטעהט נאך, איין וואנט איבער געבליבען, די כותל מערבי... מיט ביימער... אט דא איז דער הר הבית, דאס ארט, וואס אויף איהם האט יעקב אבינו גענעכטיגט. אזוי ווי עס שטעהט אין חומש, און גאט האט זיך צו איהם בעוויזען... דא זענען יודען געשטאנען און האבען קרבנות מקריב געווען... עולה רגל געווען... אזוי פיעל יודען פון גאנץ וויים קומען מיט פערשיעדענע זאכען, אזא שטויב ווערט אין די גאסען פון ירושלים... און אט שטעהט א וואנט, נאך א וואנט. אט זעה איך זי מיט די אויגען, אט שטעהען יודען און וויינען און בעטען דארט צו הקדוש ברוך הוא...

אוי, אוי... חאטש ארץ ישראל ערד אין קבר מיט צו נעמען...

און דער אלטער זיצט אויף דעם קלאץ און קוקט אין וואסער אריין, דא גיעסט עס זיך, דארט זעהט זיך די האלצערנע בריק, וואס ליעגט איבער'ן וואסער... און דארט לאזט זיך וויים אוועק דער וועג, וואס פיהרט אין דעם דארף לאנקעשין, צו דעם אלטען פריץ — דארט וואו ער קויפט יעדעס יאהר די שעפסען־וואל — דארט, אז מען פאהרט אויפ'ן וועג זעהט מען דאס גאנצע שטעדטיל ארום, עס שטעהט אויפ'ן בארג און קוקט אריבער איבער'ן וואסער...

און ער הערט ווי דאס אייניקעל פערצעהלט וויים עזער מיט א שטילען טאן.

— אונזער הייליגע ערד, זעהסט זיידע, אויפבליהען וועט זי ווייטער, אונזערע ברידער בעארבייטען זי מיט זייער שווייס און בלוט.

און דער אלטער קוקט אויפ'ן ברעג — א וואל קלאפט אויף די שטיינער.

דעם שטעדטיל'ס וואסער... פון שטענדיג אן גיעסט עס זיך אזוי... דארט ביי'ם ראב איז זיין לייבישעל דענסטמאל פערטרונ־

קען געוואָרען, לייבישעלס גוף איז מיט דעם וואַסער געוואָרען אויס־געמישט, זיין קבר איז דאָ, אַ שטיק וואַסער איז לייבישעל געוואָ־רען, אַ חוואַליע... און עס דאַכט זיך, אַז יעדע חוואַליע וואָס קלאַפּט אויפ'ן ברעג איז לייבישעל... לייבישעל מיט זיינע חברים שווימען דאָרט ווייט... ווייט... טיילמאָל ברומט עס אַזוי, עס דאַכט זיך, אַז לייבישעל'ס וויינענדיגער קול... אַט קלאַפּט אַ וואַל, זי פאַלט אויפ'ן ברעג, לייבישעל גריסט און ער שווימט שוין אַוועק... ווייט... דאָרט רייזט עס...

דער אַלטער וואַרפט אַ בליק אויף דעם אייניקעל — עס ברענט אַ פלעמעל אין זיינע אויגען — דאָס האַרץ קלאַפּט אין איהם, זיין קול ציטערט... און ער פערצעהלט שטיל ווי אַ יונגער העלד, וואָס וואָלט ערשט פון די מלחמה צוריק געקומען.

אויף די פעלדער דאָרט אין ציון שטעהען אונזערע ברידער — עס הערען זיך שוין אונזערע געזאַנגען.

— און ווי זעהען אויס דאָרט די פעלדער, אַזעלכע ווי דאָ אַרום? פרעגט דער אַלטער, די אייגענע תבואות?...

— ווי אַט דאָ אַרום, חזר'ט איבער דאָס אייניקעל, אונזערע פעלדער, רעדט ער מיט היץ, דאָרט בעאַרבייטען אונזערע ברידער די פעלדער, די זאַנגען וואָס וואַקסען — די גרעזער, די געוויק־סען האָבען יודען בעאַרבייט — זייער אַרבייט, זייערע תבואות...

— און אַ טייך, דאַכט זיך, איז אויך הינטען דאָ, וואָס פליעסט אין לאַנד, ווי הייסט ער?

— אַ טייך, הינטען האָבען מיר אונזער ירדן, אונזער'ן ליעבען ירדן, וואָס פליסט אין מיטען לאַנד, דאָרט... ביי זיינע ברעגען האָבען יודען די ערד בעאַרבייט און געקוקט אין זיין וואַסער, ווי עס פליעסט זיך ווייט...

— ווי עס פליעסט זיך ווייט, אַזוי ווי אונזער וואַסער דאָ...

— אונזער וואַסער, רעדט דאָס אייניקעל, פרעמד איז עס, זייער וואַסער, דאָ האָט יודיש בלוט גערונען — הינטען, ווייט אין ארץ ישראל האָבען מיר אונזער אָרט, מיר בענקען דערנאָך.

— ווייט אין ארץ ישראל. — ברומט דער אַלטער, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ און קוקט ווייט.

דאָרט אַביסעל ווייטער, אינ'ם זייט פון דעם שטעדטיל, ביים ברעג, ווייזט זיך דאָס „בית־עלמן" אַרויס. דאָס צוימעל איז אין דער ערד

אײַנגעזונקען. עס װײַזען זיך נאָר אײניגע מצבות מיט אײניגע בײַמער, װאָס שטעהען אויפֿ'ן באַרג. אין מיטען דער דאַך פֿון אוהל, דער הײליגער רבי ליעגט דאָרט בעגראָבען. און אָט נאָב'ן אוהל װײַזט זיך אַ שפּיץ מצבה אַרויס, און קוקט זיך שטום צו, װי דאָס װאַסער רינט — דעם פֿאָטערס מצבה, דאָרט בײַ דעם קבר איז אַ שטיקעל אָרט אײַנגעצוימט, אַ קבר שוין פֿאַר זיך. בײַם פֿאָטער'ס קבר אָנגעגרײַט...

דער אַלטער װאַרפֿט אַ בליק װײַט, דאָס װאַסער אײַלט אַװעק.

דאָ בײַ'ם ברעג װעט ער ליגען, אין די ערד בעגראָבען, שטענדיג... זײַן מצבה װעט שטעהן, צו קוקען זיך צום װאַסער, אַ שטומער שכן, און דאָס װאַסער װעט װײַט, תמיד אַװעקשװימען...

— מײַן קינד, זאָגט דער אַלטער דערהױבענדיג זיך פֿון אָרט, דו ביזט יונג, קענסט נאָך אַלץ מיט דײַנע אײגענע אויגען זעהן... איך, מײַן קינד, צו אַלט שוין, עס װינקט דאָס קבר צו מיר... פֿערפֿאַלען, זיך מוזען נאָר בענוגען לאָזען מיט גלגול מחילות...

— אַלטע, טױדטע נשמות, אין דער מדבר װעט איהר פֿאַלען, גלות־קנעכט, דער יונגער דור װעט קײן ארץ ישראל קומען, ברומט דער יונגער אונטער פֿאַר זיך.

דער אַלטער האָט מיט'ן קאָפּ צוגעשאָקעלט — װי ער װאָלט מסכים געװען: אַזױ, מײַן קינד, אַזױ...

אַ משורר׳ל.

אין גאַנצען שטעדטיל האָט געקלונגען יוסעל׳ע פֿיינעלע. דער פֿאָטער איז אַ מאַלאַרזש, אַ יוד אַ הויכער און אַ דאַרער מיט אַ לאַנגע קאָלטענעוואַטע באָרד, וואָס קוקענדיג דאַרויף איז מען זיך פֿון עפּעס מיאש: בחנם אַ קאָם אין די האָר אַריינצושטעקען, בחנם... אַ מאַלאַרזש איז ער, פֿון די העלע הויט איז ער אַ מאַלאַרזש געוואָרען, און אַזוי איז ער שוין פֿון לאַנג. פֿאַר יעדע שטוב האָט ער אַ בעזונדערן דעסען; די דעסענעס לאָזט ער זיך נישט ברענגען פֿון וואַרשע, ניין, זיינע אייגענע מעשי ידיו, אַליין שניידט ער זיך זיי אויס. זיצט ער פֿיינאַכט, איינער ביי׳ם טישעל, דאָס לעמפּיל רויכערט זיך פֿאַר איהם, און אַרום איהם איז פֿינסטער און טרויעריג און עפּעס אַ וואַרימקייט געהט אויף אין די אַרומיגע פֿינסטערניש. און ער זיצט זיך, לייזער אדלער מאַלאַרזש, און שניידט זיך אויס מיט זיין מעסערעל אַ דעסען מיט פֿליגלען פֿון פֿייגעלעך און מגן־דוד׳לעך אַרום. ער זיצט און שניידט, דאָס לעמפּעל צאַנקט, דאָס ביסעל ליכט ווערט פֿערלוירען אין די אַרומיגע פֿינסטערניש, און אַזוי זיצט ער און שניידט נאָך. מיט אַמאָל ווערט ער געוואָהר, אַז עס איז פֿינסטער אין שטוב, חאַפּט ער זיך אויף און וואונדערט זיך עפּעס; דער וועג פֿון טישעל צו׳ם געלעגער איז איהם גוט בעקאַנט, ווערט ער אין אַ מינוט שפּעטער אין דער פֿינסטערניש פֿערהוילען.

אַ זוהנ׳דעל האָט ער, יוסעל׳ע הייסט ער. אַ קליינ׳ס איז עס, אַ מאָגער׳ס און אַ דאַר׳ס. דער דינער האַלז הענגט נאָר אַזוי זיך אויף אַ געלעכטער׳ל... און, ח׳לעבען, ס׳איז אַנ׳אימה, אַז מען זאָל נישט צוגעהן און עס אַוועקשנעלען. הינטען אַהאָרב אַ שפּיציגען, וואָס דאַכט זיך, אַז עס האָט אין זיך אַריינגענומען דעם גאַנצען יונגעלס קערפּער׳ל און אַ פּנימ׳ל מיט צוויי דאַרע ביינדעלעך, און די שוואַרצע גרויסע פֿולע אויגען, דאַכט זיך, סקאַליטשען זיך צווישען די צוויי שפּיציגע ביינער, און אַ הויכען שטערן, און די האָהר ווי פֿיי

איין אלטען אויסגעקראכען. און דאס יונגעל האט אין זיך אנ'איינגעשאפט, אז עס גיט א קוויטש, דאכט זיך, אז עס האט ווער זיין דאר העלזעל צווישען א טהיר איינגעקוועטשט, און עס פאלט דענסטמאל אן אזא רחמנות און אזא אימה, אז מען האט מורא, טאקע, אז דאס העלזיל זאל נישט צווישען די טהיר בלייבען אבגעווארגען...

א גאנץ יאהר איז אט דאס יונגעל גאר קיין גרויסער מורנו נישט. ער וואלגערט זיך אין געסעל ארום—ווייל עס איז א לעבעדיג נפש'ל, און קאן זיך קריכען. מען צוטרעט עס נישט מיט די פיס, ווייל עס איז העכער פון א ווארם און קאן קוויטשען, ווען מען טרעט איהם אן... זיצט ער זיך, פאר נאכט למשל, אויף דער ערד, ווען ער האט שוין פון דער מאמעס קיך א שטיקעל ברויט אוועקגע'גנב'עט און האט מורא אהיים צו קומען, און זינגט זיך א מעשה „ווי דער גראף איז אין וואלד געגאנגען". אין געסעל, זענען נאר בלויזע ווייבער דא, און פאר ווייבער האט אפילו אזא יוסעל'ע נישט קיין מורא.

גיט מען אבער דעם ערשטען בלאז מיט דעם שופר, און דאס שטעדטיל ציטערט, ווערט אזא יוסעל'ע מיט איינמאל — פון א ווערימ'ל א מענש — דאס איז זיין צייט. דער חזן פון דער שוהל קומט זיך בעטען און סוד'ט זיך מיט'ן טאטען. דער חזן פון בית־מדרש קומט זיך בעטען און סוד'ט זיך מיט'ן טאטען. און יוסעל שפרינגט דאמאלס אונטער אין דער גאס פרייליכער און קוויטשעט אויס א טרויעריגען „מי לחיים ומי למות".

און גאר א גאנצער „מאכער" איז יוסיל ראש השנה ביי ונתנה תוקף. דער חזן וויינט אב די ווערטער, די משוררים האלטען מיט. לייבל בעמנער דער באס, גיט א „קלאפ" מיט דעם אנגעצויגענעם גארגעל, און די גאמבע ווערט טאפעלט, און דער באס גיט א קלאפ בא־א־א־ם, דאס אלץ הייבט זיך גארנישט אן. דער חזן גיט א וואונק צו קראפלען, א נידריגער יונג מיט א געשוואלענער באק, און א ווייסען גומענעם קראגען—פון פינפצעהן יאהר א יונג! ווי האלטען זיי די חברה? זינגענדיג: טרא־א־א־א, לא־לא־לא־א. קראפעל גיט איהם אנ'ענטפער אב זינגענדיג. דעמאלס גיט דער חזן א וואונק צו יוסלען און יוסעלע גיט א קוויטש: „וקול דממה דקה ישמע" דאכט זיך דענסטמאל, אז אט איז דאס מלאך'ל פון הימעל אראב געפאלען מיט'ן קוויטשענדיגען קול און באלד הערט

זיך דערנאָך אַחליפֿען פֿון דער ווייבער־שוהל. „נעם זיי״—ווינקט ער צו׳ם בעמנער, און יוסעלע גיט זיך אַ רוף אָן, אַזוי אַז דאָס הויקערעל גיט זיך אַ קאָרטשע איין „ומלאַ־אַ־כים יאַ־חאַ־פֿאַ־זון״. דאַמאָלס איז די מעשה ריכטיג — די ווייבער וויינען מיט אַ קול. און יוסעלע צולאָזט זיך מיט אַ קוויטש. ער שטעהט אויף די הויכע טרעפּליך, וואָס פֿיהרען צו׳ם אָרון־קודש, ביי איהם ר׳ ישראל קוביל דער דאָזער, וואָס האָט געהאַט „פּתיחה״ און גלייך איז ער דערנסטמאָל צו איהם און ער זינגט זיך און צוגיעסט זיך אויפ׳ן קול. אַרום איהם, די בעל־בתישע יודישע יונגלעך, מיט נייע יום־טוב׳דיגע קאַפּאָטקעלעך, וואָס דער שמש האָט נישט די העזה זיי פֿון אויבען־אָן אַראָב צו יאָגען, און זיי קוקען מיט קנאה אויף יוסעלעס הויקער, און יוסעלע שטעהט און ווינקט אַראָב צו זיי מיט גאוה, זינגענדיג „וחיל ורעדה יאחזון.—און דאָס קול׳כעל צו־גיעסט זיך און קוויטשעט און קוויטשעט וואָס אַ מאָל מעהר וויינענ־דיגער און האַרצרייסענדיגער, אַזוי, אַז עס דאַכט זיך, אַז דאָס העלזעל ווערט וואָס אַ מאָל מעהר איינגעצויגען און איינגעצויגען...

נאָר קוים איז נאָך ימים נוראים, ווען יוסעלע וואַלגערט זיך ווייטער אַרום אין דער גאַס ווי אַ ווערמעל און קוויטשעט זיך פֿאַר זיך און קיינער הערט איהם נישט, דאַמאָלס וואונדערט זיך נישט איין דורכגעהער: עס איז דאָך נאָר יוסעלע געוועזען, דער יוסעלע מיט דעם קוויטשענדיגען קול׳כל — און פֿאַר וואָס וויינט מען אַזוי־פֿאַרוואָס?

יוסעלע שפּרינגט אונטער, דאָס הויקער׳ל טאַנצט מיט־ס׳ווינקט: „מי לחיים ומי למ־ו־ת״.

די ערשטע סדר-נאכט.

מען רופט איהם מאטע. ער איז א פוהרמאן;

און מאטע האט נישט אויף דער וועלט, און נישט אויף יענער וועלט קיינעם אויסער די צווי ווייסע שימלען, וואס ער טרייבט זיי אן.

זיין היים איז דער שטאל, זיין גאנצע פאמיליע זענען די שימלען.

ווער ער איז, פון וואנען קומט ער ארויס, נישט ער נישט פרעמדע ווייסען דאס. דארט אין שטאל, אין א ווינקעלע אויף א בינדטיל היי, פערשטעלט מיט צווי ברעטער, דארט, דאכט זיך איהם, איז ער געבארען געווארען און דארט וועט ער שטארבען.

דעם פאטער געדענקט ער להלוטין נישט, נאר די מוטער'ס בילד שוועבט איהם אפטמאל פאר די אויגען ווי א שיין פון אקליין גראשענדיג ליכטעל, וועלכע ווערט באלד פערלאשען: איהר אלט פערקנייטשט און פערזארגט פנים זעהט ער, ווי אין א חלום מיט דעם הייביל, וואס איז פעסט אריבערגעצויגען ביז איהרע האלבע אויערען.

און זייט ער געדענקט, געדענקט ער נאר דעם שטאל און די שימלען.

דאס זענען זיינע בעסטע פריינד. איז איהם א מאל עפעס שווער אויפ'ן הארצען, נעמט ער ארום דעם שימעל'ס האלז און קוקט אין דעם פערד'ס גרויסע פערגלעזערטע אויגען, און איהם דאכט זיך, אז דאס פערד פערשטעהט איהם, און עס בעדויערט איהם, קוקט אויף איהם מיט א מינע ווי עס וואלט זאגען: א רחמנות אויף דיר, מאטע, ביסט א גוטער ברודער.

און אויך מאטע פערשטעהט גוט די פערד, מיט א קוק אויף זיי ווייס ער, וואס עס פעהלט זיי. „אהא, מיינע קינדערלעך זענען מיר שוין הונגעריג, נא, נא, פיעשטעט אייך נישט”.

וויפיעל יאהר מאטע איז אלט ווייסט קיינער נישט, אויך ער

אליין ווייסט נישט. ער האט קיינמאל וועגען דעם גאר נישט גע־קלערט, און אלע וואס קענען איהם מיינען, אז מאטע איז שטענדיג געווען אין דעם עלטער, תמיד געווען אזוי הויך און תמיד געהאט א געשטופעלטען פערברענטען פנים ווי א לעדער. דאס פנים מיט די הענד זיינע האבען איין קאליר. אנגעטהון געהט ער סיי זומער סיי ווינטער אין דער אייגענער סערמיאנקע, וואס מען קאן נישט בעצייכענען וואס פאר א קאליר זי האט, נאר אין שטיוועל קאכעט ער זיך, איבער די גאנצע פיס ביז אויבען ארויף מוזען די האלעוועס געדייכען, און אייזערנע פאדקאוועס מוזען זיי האבען, עס זאל קלאפען איבער די שטיינער.

אלע האבען מורא פאר מאטע'ן, אפילו דער דאזאר מיט'ן גאנצען כלי קודש, און ווען מאטע שטעהט ביי דער טהיר אין שוהל און זעהט דעם דאזאר, גיט ער א ווינק מיט די אויגען, מאכט ער מיט'ן מויל מויל „פסס”, ווי ער וואלט זאגען: „קוקט נאר אהן דעם, איהר זאלט מיר לעבען”.

און מאטע נויט, אז אלע יונגען און מעדען, וואס געפינען זיך אין שטעדטעל, זאלען איהם צאהלען חודש־געלד, אז נישט ווייזט ער דעם בלייענעם קנאפ, וואס איז אויף זיין זעלנערישען פאשעק.

דארף זיך א יונג שלאגען מיט'ן צווייטען, קומט מען צו מאטען און מאטע גלייכט אויס; מען מאכט א סעודה און עס ווערט ווייטער גוט, מיט איין פייף אין די אויגען פיהרט ער אלעס אויס.

און מאטע געהט שפאצירען שבת נאכ'ן עסען אין די גאסען פון שטעדטיל. ער קוקט אויף אלעם, אויף די הייזער, אויף די געוועלבער, מיט גאוה, ווי עס וואלט הייסען: אלעס איז מיין. איך האב זיי אלעס איינגעטהיילט. דעם א הויז, דעם א געוועלב, און זיך זעלבסט האב איך מיר גענומען דעם שטאל.

פון איין זאך האט מאטע פערדרוס — פון די מעדלעך אין שטעדטיל. אלע רעדען מיט איהם, אלע פרעהען זיך מיט איהם, נאר ער ווייס, אז דאס איז געמאכט, נישט אמת. מען האט נאר מורא פאר איהם, אלץ איז נאר אויס מורא, ווייטער גארנישט.

און א מאל שבת נאכ'ן עסען, ווען דאס גאנצע שטעדטעל איז געווען פערשלאפען ווי אין א שבת'דיגע נאכט, האבען זיך אלע

מעדלעך מיט די שנײַדער-יונגען צוזאַמענגענומען בײַ שרה בײַלאָ׳ן די אויבם-הענדלערין און האָבען געמאַכט אַ טענציל. מן הסתם איז דער ערשטער געווען מאָטע, וואָרום אַז נישט ער, וואָלט דער שמש נישט געלאָזט. הכלל עס וואָלט גאָר אָהן איהם זיך נישט אָנגעהויבען.

נאָר אין מיטען בעסטען טאַנצען פאַלט מאָטען אײַן און ער יאָגט אַרויס די יונגען און די מעדען — ער פעריאָגט אַלע און לאָזט נישט טאַנצען, און דוד׳קען דעם קאַמאַשען-מאַכער האָט ער צוהרג׳ט. פאַרוואָס — ווײס קײנער נישט. דאַכט זיך, ער האָט דאָך פונקט געטאַנצט ווי אַלע.

נאָר ער האָט זיך געפיהלט עפּעס נישט הײמיש. ער איז דאָ פרעמד אין גאַנצען, טאַקע אַלע מעדלעך לאַכען צו איהם פרײַנדליך, אַלע רעדען מיט איהם ליעבליך, אָבער עס איז ניט ווי צו דוד׳ן; צו דוד׳ן עפּעס זענען זײ פרײַנדליכער און צו איהם איז בלויז מורא: מען וואַרפט דעם הונד אַ בײנדיל, ער זאָל נישט בילען. אַזוי האָט עס אויסגעזעהן בײַ איהם.

— — — — — — — — — — — — — — — —

ווער ווײס, צו מאָטע וואָלט חתונה געהאַט, ווען עס וואָלט זיך נישט פלוצלונג געמאַכט אַזאַ מין מעשה.

יענטע פײגה דער קרעמערקעס טאָכטער איז אַ כלה געווען פאַר אַ שוסטער-יונג, נאָר 2 טעג פאַר דער חתונה האָט דער חתן צוגענומען די 400 גילדען, וואָס מען האָט איהם געגעבען נדן, און דער כלה׳ס גאָלדענע אויערינגלך און האָט געמאַכט ויברח. אַלץ איז שוין געווען אָנגעגרײט, די גאַנצע חתונה פאַרטיג, און דאָ מאַכט זיך אַזאַ מעשה, האָט לײזער׳קע שדכן דערצו זיך גענומען און דורך די 2 טאָג איז מאָטע געוואָרען חתן און מען האָט מאָטע׳ן געפיהרט צו דער חופה.

און זיצענדיג, אויף דער נאַכט נאָך דער חופה, אויבען-אָן אָנגעטהון אין אַ שענע קאַפּאָטע, קוקט זיך מאָטע אַרום און לאַכט אין זיך: „ווי הײסט דאָס, ווי קום איך דאָ אַהער? בין איך טאַקע מאָטע, אָדער איך, מאָטע, בין גאָר אַנ׳אַנדערער״.

און מאָטע האָט חתונה געהאַט.

נאָך דער חתונה איז מאָטע געוואָרען גאָר אַנ׳אַנדער מענש

ווי מען וואָלט איהם גענומען און גאָר אין גאַנצען איבערגע־מאַכט מיט דער האַנד.

מאָטע זיצט אַ גאַנצען שבת אין דער היים און זאָגט „ברכי נפשי".

אין דער וואָכענס אַרבייט מאָטע עפּעס מיט מעהר פלייס, מיט מעהר לוסט. עס קומט אויף דער נאַכט, פיהלט ער עפּעס אַ בענקעניש אַ היים צו קומען, און גיעט נאָך אַ שמיץ די פערד־ליך, אַז זיי זאָלען פלינקער געהן.

שבת, פרייטאָג צו־נאַכט, ווען מאָטע זיצט ביי זיין ווייס געדעקטען טיש'ל, קוקט ער זיך אַרום אויב עס איז נישט ווער דאָ אין שטוב אַ העכערער פון איהם, און ער קאָן דאָס גאָרנישט פערשטעהן, אַז דאָס איז אַלץ זיין, אַז דאָס זיצט ער ביי אַ גע־דעקטען טיש און ער אַליין איז דאָ בעל־הבית, און ער זיצט ווי אַ פרעמדער, ער האָט זיך מורא אַ ריהר צו געבען.

מאָטע האָט שוין אַוועקגעוואָרפען אַלע שטותים, ער מישט זיך שוין נישט אַריין אין די חברה „וואָהלע־יונגען", עס געהען איהם די נאַרישקייטען נישט אָן. און ווען ער זעהט איינעם פון די היינטיגע חברה, קוקט ער אויף איהם מיט אַ שמייכעל, ווי ער וואָלט זאָגען: ער איז מיר אויך אַ „וואָהלער־יונג".

עס איז ערב פסח, דער ערשטער פסח, וועלכען מאָטע פראַוועט אַליין ווי אַ בעל־הבית.

מאָטע האָט זיך שוין אָנגעגרייט מצות, זיי זענען שוין אין קאָרב אויפ'ן בוידעם, אפילו מיט די זעקם מצה־שמורה צו די צוויי סדר־נעכט. דאָס פעסיל באָרשט שטעהט ביי'ם אויווען, עס איז בעדעקט מיט אַ ריינעם שירץ, דאָס בעט שטעהט שוין ביי'ם טיש, חרוסת האָט דאָס ווייב אויך שוין געמאַכט, אַלעס איז שוין גרייט.

דער שניידער האָט איהם שוין אָבגעבראַכט דאָס חאַלאַטיל, וואָס ער האָט זיך געמאַכט אויף יום־טוב, אויך דעם ווייב האָט ער געקויפט אַ פּאָר נייע שיך, אַ נייען שייטעל, — אַ קלייד האָט זי נאָך פון דער חתונה.

מאָטע האָט זיך געלאָזט אָבשערען, געווען אין מקוה, גע־קויפט זיך אַ ניי קאַשקעטיל און אַ נייע הגדה, ווי אַ בעל־הבית.

נאר איין זארג האט ער, ער ווייסט נישט וואס צו טהון. אלע יאהר איז עפעס אנדערש. אנ'אנדער זאך. ער וויל עס פערגעסען.

קיין גרויסער בריה אין די קליינע אותיות'לעך איז ער נישט. וואס טהוט מען מיט'ן סדר אבריכטען?

ארייננעהמען א בחור ווילט זיך איהם נישט. איינס, ער וויל אליין זיין בעל-הבית, אליין זיצען אויפ'ן הסב-בעט, און ער וויל אויפהויבען מיט'ן ווייב די קערה, און ער קאן נישט ליידען, אז פרעמדע קוקען איהם אין שיסעל אריין.

אבער וואס טהוט מען מיט'ן סדר?

ער האט זיך שוין געלאזט געהן אין בית-המדרש אריין נאך א בחור, אבער ער קאן נישט.

ניין, וואס עס וועט זיין, דאס זאל זיין, מען וועט זיך אנ-עצה געבען.

פסח אויף דער נאכט.

א קליין אויסגעווייסט שטיבעל, די פיער ווענט זעהען אויס, ווי זיי וואלטען זיך פריינדליך צוזאמען בעהעפטען צו שיטצען דאס קליינע חדר'ל; אין מיטען שטוב שטעהט א קליין ווייס בעדעקטער טיש, אויף איהם פינקלען זיך די צוויי אויסגעפוצטע מעשענע לייכטערליך, וואס זיי האבען געקראגען „דרשה-געשאנק", דריי מצות צוגעדעקט מיט א ווייס טישטיכעל, אויף זיי א טעלער מיט שאר-ירקות; מאטע זיצט אויפ'ן בעט אנגעטהון אין זיין ניי חאלאטיל אין א ווייסען קיטעל. זיין דיק געזיכט זעהט אויס עדעלער און פיינער. יענטע זיין ווייבעל זיצט ביי זיין זייט, א שען יונג ווייבעל, רויטע פלאטעדיגע באקען, אייניגע שווארצע האר קוקען ארויס פון דעם ווייסען הייביל, וואס בעחנ'ט איהר פנים. זיי ביידע זיצען עפעס מיט שרעק זיי שפירען ביי זיך, אז זיי געהען טהון א זאך, וואס זיי זענען נישט ראוי דערצו. פון דערווייטענס זעהט מען די ווייסע נייע פארהאנגען, וואס בעזעהנען דאס פענסטער, און די צוויי רויטע פאפירענע בלומען, וואס זענען אריינגעשטעקט אין זיי, אייניגע אבגעפוצטע בלעכליך מיט פאפירענע בלימעלעך הענגען אויף די ווענט. דאס שענקיל קוקט ארויס, זעהט אויס ווי עס וואלט דא געווען א היימישער,

וואס פיהלט און לעבט מיט די מענשען. די נייע אויסגעפוצטע גלעזלעך, וואס שטעהען אויפ'ן קאמאד און פונקעלן זיך צו'ם שיין פון די צוויי ליכטלעך, וועלכע ברענען אין דעם פאפירענעם לייכטערעל אויף דער וואנט, זעהען אויס יום־טוב'דיג, אלץ איז איבערגעצויגען מיט א יום־טוב'דיגען גייסט.

פאר מאטען שטעהט אנ'אנגעגאסענער כוס, אין דער האנד האלט ער די נייע הגדה.

ערווארפט א בליק א מאל אין דער הגדה, א מאל אויף יענטע'ן, ווי ער וואלט פרעגען איהר אנ'עצה, וואס מען טהוט, ווי הייבט מען אן, ווי לאזט מען אויס.

מאטע וויים, אזוי געדענקט ער נאך, אז מען דארף דעם כ"ס אויסטרונקען, אבער ער שעמט זיך, ער קאן נישט.

— מאטע מאך קידוש, רופט זיך יענטע אן דערשראקען אין ווערט וויים, וואס זי א פראסטע יודענע זאגט א דעה אין אזעלכע הויכע ענינים.

מאטע האט אראבגעלאזט זיינע אויגען אין דער הגדה אריין, געמורמעלט עפעס מיט די ליפען, און צונעמענדיג דעם כוס צו'ם מויל האט ער נאך א מאל געווארפען א בליק אויף יענטע'ן, ווי ער וואלט זי דערמיט געפרעגט, אויב עס איז גוט אזוי.

— —

ער האט עס אויסגעטרונקען און געגעבען דערפון יענטע'ן.

דערנאך האט ער זיך ווייטער צוריק אנידערגעזעצט, אריינגעקוקט אין די הגדה.

— יענטע, בייג דיך אויך אריין, יענטע, — זאגט ער צו איהר — רוק זיך אביסעל צו.

זי האט זיך צוגערוקט צו איהם.

— איצט וועלען מיר, יענטע, ביידע אויפהייבען דעם טעלער.

יענטע האט אויסגעשטרעקט איהר האנד, זי איז רויט געווארען — און קלערט ביי זיך: „ווי קום איך צו דעם?"

— א קשיא, ווער וועט פרעגען די פיער קשיות, זאגט ער צו איהר.

יענטע שווייגט.

— אבער הײנט איאהר, גיט מאטע א ווינק צו איהר, און נעמט זי אן ביי דער האנד. אהא יענטע — ער ווינקט צו איהר און לאכט.

— אַ חורבן נאָך דײַן פּנים, ווי דו רעכּסט אָב דעם סדר. זאָגט צו איהם יענטע.

— האָסט דו אַ זאָרג, זאָגט ער צו איהר, האָסט אַ געשעפֿט מיט דעם, מצות איז דאָ, קנײדליך אויך, אַרײַן מיט דער גדולה.

— און די הגדה! —

— מען זאָגט דאָס דאָך שפּעטער, נאָכ'ן עסען. ווסײַט דען נישט?

יענטע שטעהט אַ ווײַלע קלערענדיג, וואָס מען טהוט, צי דערלאַנגען דאָס עסען אָדער ניין, זי צווײַפֿעלט, זי זאָל פֿאָלגען דעם מאַן אָדער נישט.

— נו, וואָס שטעהסט דו, גיט אויף איהר מאָטע אַ געשרעה.

יענטע האָט איהם געפֿאָלגט און זיי זיצען בײדע און עסען.

— און איצט—זאָגט מאָטע,—וואַרט נאָר, וואַרט נאָר, כּוסות, ווען טרינקט מען די כּוסות?

— וואָס פֿרעגסט דו מיך—רופֿט זיך יענטע אָן דערשראָקען.

מאָטע גיעסט אָן צוויי כּוסות. טרינק, יענטע. זאָגט ער. טרינק. אַזאַ יאָהר אויף מיר ווי אַ ווײַבעל דו ביזט.

ער נעהמט זי אַרום.

— די הגדה, די הגדה, שרײַט יענטע.

— אָט שוין, אָט שוין—זאָגט מאָטע,—וואַרט, זאָג איך, „עבדים היינו". און מאָטע הויבט אָן צו זאָגען, ער גענעצט, ער הויבט אָן צו דרעמלען. יענטע גיט איהם אַ ריס—מאָטע גיעט אַ קוק אויף איהר און זאָגט ווײַטער.

ער גיעסט ווידער אָן אַ כּוס און זאָגט: טרינק, יענטע טרינק,

— און אַפּיקומן, רופֿט יענטע.

— אַפּיקומן, אַפּיקומן, ברומט מאָטע, וואַרט נאָר, יענטע. הײַנט אַ יאָהר, וואַרט ווי ווערט מען איהם אַ נאָמען געבען, איין נאָמען זאָל זײַן נאָך מײַן טאַטען, איין נאָמען נאָך דײַן מאַמען. יאָ, יענטע, יאָ,—ער נעמט זי אַרום, און זאָגט ווײַטער: יענטע, ער ווערט אַוועקגעבען דעם אַפּיקומן, חאַ, חאַ, חאַ, הערסטו יענטע?

ער קושט זי.

— אָבער דער סדר, אַחורבן. אַ ייד זאָל אַזוי דעם סדר אָב-רעכּטען, בײַזערט זיך ליעבליך יענטע.

מאָטע זאָגט ווײַטער די הגדה—טרינקט נאָך אַ כּוס און הײבט

אָן צו דרימלען. יענטע וועקט איהם יעדעם מאָל אויף—דער קאָפּ
זיינער פאַלט ווידער אראָב. זי הויבט אויך אָן צו דרימלען.

צו דער צווייטער סדר־נאַכט האָט יענטע שוין נישט גע־
לאָזט—זי אַליין האָט אַריינגעבראַכט דעם שאַלאַטשאָווער בחור,
געגעבען איהם צו עסען, ער זאָל דעם סדר אָברעכטען.

אָבער מאָטע האָט דערפון פערדרוס געהאַט.

א שמועס.

איך בין געפאהרען מיט איהם פון קוטנע קיין לענטשיץ. דער טאג איז געוועזן א הייסער זומער=טאג. די זון אין טיעפען הימעל איינארטיג, ברייט און וויים. וואו נישט וואו באדען זיך העררליכע, נגידישע, לייכטענדע וואלקענדליך, ווי פליגעלן פון מלאכים'לעך, פאהרענדיג אין דעם טיעפען הימעל; פוילישע שארע פעלדער ציהען זיך ווייט און ברייט אוועק, הויכע שארע טייכען זאנגען, אין מיטען גנב'ט זיך ארײן א געלער בייט גערשטען, ווי אראבגעפאלען פון הימעל — און אויף די שארע איינארטיגע פעלדער רויטעלט זיך א רויטער פלעק פון א פויערישע יאקע, ווי דירעקט פון מאלערס האנד ארויפגעווארפען אויף דעם שארען לאנדשאפט. דא און דארט א ווייסער שווישטשענדיגער פלעק פון געקאלעכטע הייזער אין דער זון.

א ווייס בליהענדער עפעל גארטען, שיקט די צווייגען פון קליינעם שווארצען פלאט ארויס, און די פלעקען אויף דעם שארען גרונד הארמאנירען צוזאמען, בעשאפען זייערע פאסענדע טענער און דאס קלינגט צוזאמען, ווי שאפען'ס א פאלקס=מאזורקע. ווי סטאניסלאווקי'ס א טענער=לאנדשאפט.

אין בויד איז מיר הייס געוועזן, און איך האב נישט געקענט פערטראגען דעם געדיכטען רויך פון די ציגארען, וואס האבען זיך גלייכגילטיג פון די יודענס בערד ארויסגעטראגען. און אויף דער צווייטער זייט — א פרום כשר כריסטען=געזיכט, פון א אלטעם איבערגעזעסענס פרייליין, וואס האט די גאנצע צייט דעם קרייץ געקושט, ווי זי וואלט עפים זיסעס צווישען די ליפען גענאגט... בין איך ארויס און אויפגעזעצט מיט'ן קיישעל צום פוהרמאן.

בעריל מאצני=וואוויטיק איז מיינס א בן=עיר, אין איין גאס וועגען מיר אויפגעצויגען געווארען. פסח, געדענק איך, ווען איך

האָב פאַר'ן טאַטען מיט'ן פעטער שיר־השירים איבערגעזאָגט, אין דער גרויסער שטוב, וואָס די פענסטער זענען אַרויסגעגאַנגען אין קײלער־געסעל אַרײַן, האָב איך געהערט בעריל'ס קול פון די באַנק, וואָס איז געשטאַנען הינטער אונזער פענסטער, ווי ער טשעפּעט די דינסט־מײדלעך, און מײַן שיר־השירים־קול האָט זיך אויסגעמישט מיט זײַנעם, און אויף מיר האָט עס דעם אײַנדרוק געמאַכט ווי צו־זאַמענגעגאָסען קודש און חול...

נאָך אַ געוויסע צײַט, ווען איך בין אַהײם געקומען אין אונזער שטעדטיל אַרײַן, בין איך געוואָהר געוואָרען, אַז מאַצני־וואַויטיק האָט חתונה געהאַט, און איז געוואָרען אַ גאַנץ „אָרענטליכער מענש", און געהט יעדען שבת דאַווענען אין די פורמאַנישע חברה. אין האָב עם נישט גלײבען געוואָלט, ביז איך האָב נישט מיט מײַנע אײגענע אויגען געזעהן, פרײַטאָג פאַר נאַכט, ווי מאַצני־וואַויטיג, אַהײם טראָגענדיג הײ פון מאַרק פאַר'ן פערד אויף שבת האָט ער אין האַנד געהאַלטען ליכט פאַר'ן ווײַב אויף שבת — אויף מיר האָט עס דעם אײַנדרוק געמאַכט, ווי אונזער געסעל, דאָס קײלער געסעל, איז אַ „אָרענטליכער מענש" געוואָרען, וויל זיך צופוצען צו די פראָנט־גאַס, און געהט שוין אויך שבת אין בית־המדרש אַרײַן דעם מגיד הערען...

— ערקענסט מיך בעריל — פרעג איך איהם?

ער האָט מיך אָנגעקוקט, און האָט מיך באַלד דערקענט. זאָגט ער:

— שלום, איך זאָל אַזוי לעבען — האָסט דיך דאָך עפּעס פערשטעלט!

און ער האָט געגעבען צו מיר אַ שטרעק אויס זײַן האַנד — אַ פלעצעל אײַזען, און די פינגער, ווי צינגער אָנגעגליהטע אײַזען.— דו ראַמפּעלסט הײַנט אויף די קאָזאַצקע פערד אַרום, זאָגט מען. לא קם! ברודער! זאָלסט אַזוי לעבען מיט מיר, פון מחות'ן האָסט דו געשריבען אַ „שטיקעל" אין „בריפען־שטעלער" זאָגט מען. דײַן וואָלף האָט איהם אַרײַנגענומען און איבערגעלײענט האָבען זיך איהם די בעבעכעס אין בויך מיט'ן קאָפּ קאַפּויר געשטעלט... היט דיך, גוטער ברודער, אַז דו זאָלסט נישט צווישען זײַנע פינגערלעך אַרײַנפאַלען. ווען ניט טראָגט ער דיר אַ באַק אונטער און דו ביסט אַ „קדוש"!

— וואס זאל מען טאן! — שמייכעל איך.

און מיר מיידען אוים פעלדער און סעדער, מיר פאהרען דורך שטילע, רוהיגע דארפ'ס־גאסען, וואו די הייסע זון האט די איינוואהנער אין די געצעלטען אריינגעשלעפט, און פאר טהירען נאר שפיעלען זיך קליינע קינדער אין זאמד און שטיינדלעך. אונזער ערשיינונג מאכט די ערשטע מינוט אויף זיי איין איינדרוק: זיי בעוועגען זיך, מאכען מיט די הענדטלעך, שרייען אונז נאך, באלד דאך מיידען מיר זיי אוים, און מיר לאזען זיך ווייט אין וועג אריין...

ווי אלטע בעקאנטע הויבען מיר זיך אן אויסצושמועסען, פער־צעהלען איינער דעם צווייטען, וואס און ווען עס איז מיט איהם. ער פערצעהלט מיר יעצט פון זיין יונגערן זוהן יצחק'ל.

— הערסט, אז דער עלטערער איז געבוירען געווארען, איך האב אנגעקוקט די „זמארטוויעניא" — האב איך מיך באלד אנגערופען צו מיין שווארצער נחה: נחה — דער „חוש" איז געראטען אין דיין משפחה אריין! ער וועט איבערבלייבען א מאצני־וואויטיק ביז אין טויט אריין.

איז געקומען צו שווימען דער צווייטער — דארפסט דו צו זעהען א בחור, ער עסט דיך אויף מיט די אויגען. אש, ברודער, פייער און פלאם, און וואס דו ווילסט! ווילסט... א דייטשען בריעף, א לשון־קודש'ן, א פרשה־חומש מיט רש"י אדער אפשר א שטיקל משלי — נעהם די לייצעס אין די האנד אריין און דו פאהרסט ברו־דער, אפילו קיין דאנציג.

הערסט, קומט צו מיר צוגעהן דער ווארקער מלמד, און זאגט צו מיר אזוי: מאצני־וואויטיק. דו ביסט א מאנצי־וואויטיק, אבער א יונגעל האסט דו, וועט ער, ברודער, וועלטען איינגעהמען. זאג איך צו איהם: אזוי איז גוט, נעהמט איהם צו זיך. געהט ער צום ווארקער, הערסטו דו — קומט ער א היים און ניט מיך א רוף: פאטער, און מיין נחה'ן: מוטער, און גיט מיר א קוש אין דער האנד און גיט נחה'ן א קוש אין דער האנד אריין, און זאגט צו מיר „דער דאזיגער", הערסט, אזוי איז גוט. א בייזע נאכט אויף דיין קאפ, זאג איך צו איהם, „א דאזיגער" איז גאר אויף מיר גע־קומען, וואס זאגסט דו נישט צו דעם? פאטער רופט ער מיך שוין גאר, דוד'ל. הערסט דו, רעדט ער צו מיר?

דו דארפסט איהם צו הערען שבת לייענען ביי אונז אין ספר

תורה... וואָס זאָל איך דיר זאָגען, דו מיינסטו ער איילט זיך עפּעס? ניין! הערסט דו, טריט ביי טריט געהט ער זיך, ווי משה־גאָמבינער׳ס פֿערד אויפ׳ן נייעם שאָרלײנער וועג. האָסט דיר קיין שטיינדעל נישט — אָט ברודער, ווי אַ טיש — עס געהט זיך אַזוי ווי די בײטש וואָלט צו־געקנאַלט ראַז־דוואַ. ווי שאַרפֿע פּאָדקאָוועס אויפ׳ן געפֿרוירענעם שניי אין אַ טבת־נאַכט... זאָג איך דיר, איז געוואָרען אַ געקוקעריי אַראָב פֿון די ווייבער־שוהל, איז געוואָרען אַ געסוד׳עריי — מאַצני־וואויטיק׳ס־מאַצני־וואויטיק׳ס — איך האָב מורא געהאַט, אַז מען זאָל נישט אַנ׳עין־הרע אָבשפּרעכען. — בין איך אַרויף געגאַנגען אויפ׳ן בעלעמער, און האָב איהם אָנגענומען ביים קאָלנער. געה אַראָב, זאָג איך צו איהם, האָליע דיך אַ נידער, און איך האָב שוין גענוג, זאָג איך, לאָז דיך די חאָליר׳ע חאַפּען!..

הערסט, קומט מען אַריין בריעף שרייבען, משה׳לע אָדעל׳ס, מיט׳ן קאָלנער, דער מיט די ברילען, „דער־דײטש"! קענער׳ס זענען זיי אַלע, זאָגט ער; גוט, וואָס זאָל איך שרייבען? — זאָגט יענער, אַ „טיטעל־בריעף". רופֿט זיך אָן מיינער; אַ טיטעל ווייס איך אַליין צו שרייבען, אָבער דו זאָג מיר „דאָס לונג און לעבער" צוזאַמען. זאָגט יענער: „צו אַ מחותן". רופֿט זיך מיינער אָן: „גענוג!" און גיט זיך דיר אַ טונק איין די פֿעדער, און גיט זי אַ מאַך. אַ דרעה אויפ׳ן פּאַפּיר — מיט דער פֿעדער אויפ׳ן פּאַפּיר, אַזוי ווי אַ קאַרעטע מיט אַ פּאָר פֿערד וואָלטען זיך אויסגעדרעהט...

קומט צו פֿאָהרען צו אונז דער ליטווישער מגיד, הע, ער קען דאָך יאָ! ליטוואַקעס קענען דאָך עפּעס, זיי האַלטען גאָר נישט דערפֿון... הערסטו, געה איך פֿאַר נאַכט מיט מיינעם אין בית־המדרש אַריין, קום איך אַריין, שטעהט דער מגיד און זאָגט אַ דרשה... נאָך מעריב געה איך צום מגיד, אַז ער זאָל מיינעם פֿערהערען אין תנ״ך. זיי קענען דאָך עפּעס יאָ. דערלאַנגט דער מגיד אַ פֿרעג מיינעם. נו, יונגעל קענסט עפּעס? — ענטפֿערט ער: איך קען גאָר נישט. דו הערסט? „איך קען גאָר נישט"! — וואָס האָסט דו געלערענט? פֿרעגט ער איהם. „משלי" ענטפֿערט ער. גוט, זאָגט ער, נעהמט אַ ספר און גיט איהם אַ מיש אויף אין סאַמע ראָדנע מיטען... זאָג — זאָגט ער. גיט, הערסטו דו, מיינער זיך אַ נעהם, הוסט זיך אויס, שנייצט די נאָז אויס און גיט אַ קוק אַריין, — אַזש דער מאַרך־ביין האָט זיך איהם געגעבען אַ שטעל אויף און הויבט אָן צו

זאָגען ... אַלץ הייסט געזאָגט ! הערסטו, מיט׳ן נגון, ברודער, היידַ־אַט אַזוי. ואני און איך — און ברודער — און העלער ... אין בית־המדרש האָט עס געקנאַלט ווי מיט בייטשען, ווי אויף לאַוויטשער יאַהר־מאַרק — אָבער אַזוי ברודער, זאָג איך דיר — אַזוי — אַזוי ברו־דער, די חאָלירע האָט דיך גענומען אויף׳ן אָרט — — — און בעריל האָט געגעבען אַלאַז אַראָב די בייטש אויף די פערד, אַז זיי האָבען זיך אויף די הינטערשטע פיס געשטעלט.

—איך האָב נור מורא, אַז עס זאָל זיך איהם נישט פערגלוסטען מיט דיר מיט צוחאַפּען זיך צו די „בריעפען־שטעלער" קיין וואַרשע־מען האָט מיר שוין געזאָגט — היט דיך ברודער, וואָרום איך וועל דיר דעם מאַרך־ביין איבערהאַקען ...

אונזער חברה׳לע.

(אַ מאָנאָלאָג).

מיר זענען אָרימע חברה־לײַט, מיר װעלען זיך ניט שעמען, װאַסער־טרעגער פּשוט׳ע, אונזער חברה׳לע איז אָרים, און אונזער ספר־תּורה׳לע איז אָרים. ניט געפּוצט, ניט געשמוקט, אַ פּשוטע.

אַ גאַנצעם װאָך זענען מיר דאָך פֿערנומען, אַרבײַט׳ס־מענשען... צרות איבער׳ן קאָפּ. אָבער שבת, זעהט איהר, דאָרט אין די חברה...

אונזער חברה׳לע, אונזער ספר תּורה.

— גאָט׳ס אַ פֿאָלק, ניט קיין רײַכ׳ס, אָבער װי װײַט מ׳קען טהוט מען דאָך איהם צוליעב.

ר׳ טוביה דער צװײטער שוחט, אַ שענער יוד, װאָס נײַן? — אונזער חזן. ר׳ גבריאל מלמד — אונזער רבי. צעהן גילדען אַ חודש און יעדען שבת נאָכ׳ן דאַװענען — מיר זענען הונגעריג — דאָך שטעהען מיר, און מיר הערען אויס, װאָס דער רבי לערנט מיט אונז.

אונזער׳ס אַ חברה־מאַן, פֿיהלט זיך גוט אין די חברה. אין שטאָדט־זאַכען, אַ חזן אויפֿצונעהמען, למשל, אָדער אַ שוחט, װעט מען דאָך אַ נאַש־בראַט קיין דעה ניט פֿרעגען. קיין עטאַט צאָהלט ער ניט און קיין דעה האָט ער ניט; חאָטשי די שוהל קעהר זיך מיט אונז אָן פּונקט אַזױ װי מיט זײ; אונזערע טאַטעס האָבען פּונקט אַזױ די ציגעל געבראַכט װי זײערע טאַטעס, און אַ װײַב און קינד האָבען מיר אויך, און אויף אַ שטיקל פּרנסה דאַרף אַ נאַש־בראַט אויך בעטען, װאָס נײַן? איז דאָך גאָט פּונקט אונזערער װי זײערער... נור גאָט שרײַ חי וקים, אַז דו האָסט קיין געלד ניט. פֿאַר דעם האָבען מיר אונזער שוהלכ׳ל, אונזער ספר־תּורה׳לע און אונזער חזן.

יעדער חברה־מאַן צאָהלט צעהן גראָשען אַ װאָך, געלד איז דאָ, און קיין פֿרעמדע בעל־דעות דאַרפֿען מיר ניט

און אונזער איינער איז זיך דארט פאר זיין געלד א שענער בעל-הבית. אין גאס, למשל, אונזער'ס איינער, וואס איז מישטיינס-געזאגט? שלעפט זעק מעהל און ווייטער פטור, איינער רייסט דעם צווייטען אב די נאז ביי א זעקל מעהל, וואס קען מען מאכען? פרנסה ברודער! אין דערהיים איז אודאי צרות; דער קעלער קאלט און ווילגאטש, די קינדער: איינס וויינט ברויט, דאס צווייטע איז קראנק, און די יודענע גאט איינער, די יידענע! אבער פאר דעם, אז עס קומט שבת, יום טוב, טוט זיך א נאש-בראט די קאפעטע אן, שמיערט די שטיוועל מיט אייל אוים און האלא אין דער חברה.

פיער לאנגע טישען, דריי לייכטער אויף דעם טיש, איך זאל אזוי לעבען. אין מיט'ן חברה האסטו דיר איין „אלמעמער", זאג איך דיר א נייעם, א צאצקע. אליעזר דער סטאלאר האט איהם געמאכט, 5 קערבוינעס קאסט ער, חלעבען. טאקע דאס ארון-קודש'ל הינקט אביסעל צו, מילא, וואס קען מען מאכען, ברודער, אז גאט גיט אונז גיט מען איהם... ווערט מען זיך אם ירצה השם פאר'ן „אלמעמער" אויס צאהלען, ווערט מען איין ארון-קודש'ל שטעלען, אבער דאס ספר-תורה'לע האט מען עץ-החיים'ס געקויפט, און א נייע העמדעל, אויף יום-טוב האט מען די זילבערנע יד אויס-געלייזט, וואס זי איז געוועזען פון גרויסען אומגליק אן פער'ישב'ט ביי אפרים קינדער-האבען. און דער גאסטיניגער בחור האט אונז א „מזרח'ל" אויסגעמאהלט, אין בית המדרש צו שטעלען. וואס מען קאן-מאכען מיר.

און די גבאים, ביי אונז זענען נישט קיין מחלוקת, האטש ארימע „וויסאבניקעס"-דאך פאריאדעק איז. אין דער חברה „תמימי דרך"-פרוצים זענען אלע, ווילען זיי גבאי ווערען. מיר, האבען זיך אונזער קלפי, און יעדען סכות, אסרו-חג אויף דער נאכט, קומט מען זיך צו זאמען אין חברה, דער רבי שרייבט אויס קוויט-לעך, יעדען חברה-מאנ'ס-נאמען, מעג ער זיין ווער ער איז, יעדענס, די קוויטלעך לעגט מען אין א קאפיל אריין און אין א צווייט קאפיל לעגט מען ווייטער לעדיגע קוויטלעך אריין, מיט דריי אויפגעשריבענע; מז"ט „גבאי ראשון" מז"ט „גבאי שני" מז"ט „גבאי שלישי", און אויף וועמען דער גורל פאלט, וועמען גאט בעגליקט, דער זאל זיך זיין גבאי געזונטערהייד, קיין האהן ווערט נישט קרייהען:

און דעם גבאי הערט מען. ווער עס הערט נישט — אויס חברה=מאן. אויף דער וואנד הענגט למשל א צעטעל: „מען זאל זיך נישט דערוועגען צו ריהרען צום „ברעטל“, אז דער גבאי וועט נישט הייסען“. און דו שטעה דיר, דאס הארץ געהט דיר אויס פאר א מנחה׳לע, פאר א קדושה׳לע, אבער אז דער גבאי הייסט נישט—איז „פערפעל“, ברודער, פערפעל! זעהט איהר, למשל, אויף סכות, דארף מען איין אתרוג׳ל. יעדען ערב יום=כפור געהט דער גבאי ארום און נעמט צוזאמען אויף אתרוג=געלד, און יעדער גיט, וויפיעל ער קאן. און איהר מוזט וויסען, אז דער עיקר איז אשענער אתרוג, ווארום, ברודער, האסטו דו א שענעם אתרוג— איז דיר א גאנץ יאהר שען. איז אבער נישט... דעמאלס ברו= דער... און ווידער, גוטער ברודער, מיט וואס קענען מיר גאט דיענען? מיט א פרק משניות, וואס מיר קענען נישט? אז נישט מיט א שענעם אתרוג. און פאר וואס נישט? וואס, מען טאר נישט? אונזער געלד איז אפשר קיין געלד נישט? הא?

באלד נאך יום כפור געהען מיר מיט אונזער רבי צו ר׳ חיים דוד דיין אויסקלויבען א׳נאתרוג׳ל. ר׳ חיים דוד דיין איז זיך אודאי איין ערליכער יוד. — ער האנדעלט מיט אתרוגים— דאך, ברודער, יעדער קוקט פאר זיך, ער בעהאלט זיך די „ממתקים׳לעך“ פאר די נגידים, מיר חברה „יגיע=כפים“—אי, עס שאט נישט, ארימע לייט, וועלען מיט אזא אתרוג אויך יוצא זיין.

און דער גבאי בעט איהם:

— ר׳ חיים דוד, מיר זענען פראסטע יודען, מיר פער= שטעהען זיך נישט אויף די זאכען, מיר גיבען דיר אזוי פיעל און אזוי פיעל און גיב אונז איין אתרוג׳ל, א זעלכעס, ברודער לעבען, וואס מיר זאלען זיך נישט האבען מיט וואס צו שעמען.

געהט מן הסתם, אזא חיים דוד, און גיט אונז איין אתרוג׳ל. מיר געבען א קוק — „נישט קיין סחורה“, עפעס א ביסעל „גרינדלעך“ און „הויקערט“ צו; ווייזט אונז א צווייטען „בחור“—קיין לייט נישט.

דער גבאי בעט זיך:

— חיים דוד לעבען, קרוין, מיר וועלען דיר בעצאהלען וויפיעל דו ווילסט, גיב אונז עפעס רעכטס!

און ער ענטפערט זיך.

גיט נור א קוק! איהר וועט מיט אזא אתרוג אויך יוצא זיין, נישט קשה, נישט קשה. דער גבאי קומט צו לויפען: קומט ברידער!

און וואס קלעהרט איהר? מיר גיבען א קוק אריין אלע, פון קליין ביז גרויס צו ר' חיים דוד, מיר גיבען זיך א לאז זוכען! ר' חיים דוד, שרייט, שעלט – נור דער קאטער הערט איהם, מיר צו ווארפען די קאסטענס, מען קלויבט אויס, און מען גיט אונזער רבי אדורכצוקוקען. וואס קלעהרט איהר? דעם בעסטען „העלט" האבען מיר געפאקט, אויך מיינע נאמנות–דאס שענסטע, פאר'ן רב האט ער געהאט בעהאלטען.

מיר האבען איהם גוט בעצאהלט, דריי רובל מזומנים, מיר דארפען דען חלילה, אז עס זאל ווער אונז געבען בחנם?

חול־המועד.

צוויי שטעדטלעך האט גאט בעשאפען איינס הארט נאהענט נעבען דעם צווייטען, זענען געקומען די משוררים און האבען פער־שטאנען גאט'ס מיין, און האבען זיי אנאמען געגעבען איינס „פיאנ־טעק"—דאס צווייטע „סאבאטע".

און די שטעדטלעך זענען נאר בעשאפען געווארען, כדי איינס זאל זיך קענען מיט דעם צווייטען משדך זיין, כדי די פיאנטקער יודען זאלען זיין מחותנים פון „סאבאטע", און „סאבאטער" יודען זאלען זיין מחותנים פון „פיאנטעק".

און געמאכט האט עס דער בורא עולם דירעקט כדי סאבאטער יונגלעך זאלען האבען ווייבער אין פיאנטעק, און פיאנטקער יונגלעך זאלען האבען ווייבער אין סאבאטע—און דער עיקר נאר איבער חול המועד.

גליקליכע טעג, זענען די חול־המועד טעג. קיין יום־טוב איז עס דאך נישט, אט דרעהט מען זיך אין גאס ארום, מען רויכערט, די צוקערדיגע געוועלבער זענען אפען, און אין דער־וואכענס איז עס אויך נישט.—אלע געהען האלב יום־טוב'דיג אנגעטהון, דאס שטעדטעל דרעהט זיך פוסט און פאס ארום, דער שניידער האט אוועקגעווארפען די שער, דער שוסטער די נאל, אזוי ווי גאט וואלט אויפ'ס ניי דעם מן פון הימעל אנגעהויבען אראבצו־ווארפען. חלעבען, יודען האבען אויפגעהערט קלערען וועגען פרנסה—מען טהוט גאר נישט—דאס גאנצע שטעדטעל—לעדיג־געהער, און מען הייבט אן קלערען יועגען שדוכים...

נאר דער עיקר האט גאט ברוך הוא בעשאפען חול המועד פאר יונגלעך. אוי, דאס איז א יום טוב פאר יונגעלעך, א בעצאה־לונג פאר'ן לאנגען ווינטער—פאר די לאנגע פינסטערע נעכט אין חדר.

אין אזא וואכענדיגען יום־טוב טהוען די חדר־יונגלעך פון איין שטעדטעל אין צווייטען צו גאסט צום ווייבער פאהרען. א גאנצען

פֿינסטערען ווינטער זיצט דאָס יונגעל אין חדר און פֿאַנטאַזירט: ווען חול המועד קומען וועט ער צום פֿעטער קיין סאַבאַטע פֿאָרען, דאָרט וועט ער זיך דערקענען מיט נײַע חברים, און אפֿשר, ווען ער וועט איבער די צווייטע טעג דאָרט איבערבלײַבען, איז אַ סברה, אַז ער וועט דאָרט איבער'ן ווינטער אין בית המדרש לערנען.

און אַגאַנצען שווערען ווינטער זיצט דאָס יונגעל אין חדר, אין דעם ווינטערדיגען וואַטענדיגען קאַפּאָטקעלע, און זאַמעלט די צווייערס, וואָס די מאַמע גיט, און קניפּט זיי אײַן אין ציצה-כּנפֿות'ל און מאַכט זיך אַ „קעזעל“ — „די קאַסע“ האָט עס געהייסען. דאָ האָט ער... וועט קומען חול המועד... נו, נו וועט ער שוין וויסען...

און נישט איינמאָל געהסט דו דורך פֿאַר פֿײַגעלע'ס „שטעל“, דאָס עפּעלע, דאָס באַרנעלע ווינקט צו דיר אַראָב פֿון דער מול-טער: קום, יונגעלע, דאָרט אין ציצה-כּנפֿות'ל... וועקט דאָס באַר-נעלע פֿון מילטער, און אָט שטעקסט דו שוין אַהאַנד צום קניפּעל אוים... נאָר באַלד קומט דער חול המועד, דו דערמאָנסט דיך: פֿאָהרסט מיט נטע סאַבאַטער קײַן סאַבאַטע — און דו אַנטלויפֿסט פֿון דער מילטער, וואו דער פֿעפֿער וואַקסט.

אונטער דעם באַנק וואָס איז פֿאַר'ן הויז, איז אַגריבעל אויסגעגראָבען. שבת טאָר מען דאָך נישט טראָגען, נעהמט מען פֿרײַטאָג פֿאַר נאַכט דאָס קניפּעל און מען בעגראָבט עס אונטער דער באַנק, און דו שטעהסט שבת פֿאַר די טהיר, זעהסט ווי מענ-שען געהען דורך, אַהין און צוריק פֿאַר דײַן קניפּעל און דו וואונ-דערסט זיך! צו ווייסט טאַקע קיינער נישט, אַז דײַן „קניפּעל“ איז דאָרט אײַנגעגראָבען?

זענען חול המועד טעג גליקליכע טעג פֿאַר יונגלעך, ווי נאָך גליקליכער, ווי פֿרעהליכער זענען זיי פֿאַר געזועלען און געזועלענטעם. —

אויף וואָס אַרבייט אַ געזועלען אַגאַנצען זמן, אַז נישט אויף דעם נײַעם אַנצוג, וואָס ער מאַכט זיך אויף פּסח?

אויף וואָס אַרבייט אַ מעדעל אַגאַנצען זמן און נעהמט זיך די אויגען אַרויס בײַ דער ווינטער-לאָמפּ, אַז נישט אויף דעם נײַעם קלייד, וואָס זי מאַכט זיך אויף פּסח?

אין אמת'ן נישט אַזוי אויף יום-טוב, ווי אויף חול המועד, אין יום-טוב שפּילט מען אין ניס בײַ אַ שכנ'טע, אָדער מען פֿערוויילט

זיך אזוי אביסעל אונטער דער שטאָדט, וואו מען חאַפּט אַ טענצעל אויפ׳ן סאָבאָטער שאָסע... נאָר די נײַע קלײדערלעך און די נײַע אַנצוגען זענען געמאַכט אויף חול המועד.

און נישט אַזוי פאַר דער אײגענער שטאָדט, ווי פאַר דער צווײטער שטאָדט.

גאָלד ווו מען גראָבט עס, האָט עס נישט קײן ווערט; אַ יונגער געזעלען אין זײַן שטעדטעל, אַ יונג מעדעל אין איהר שטעדטעל האָט קײן ווערטה נישט — זײַ ווײס מען ערשט ווי אָבצושאַצען אין צווײטען שטעדטעל.

און קומט אַזאַ חול המועד, נעהמט זיך אַ יונגער געזעלען זײַן חול המועד שטעקען אין האַנד אַרײַן, נעהמט זיך אַ יונגע מעדעל איהר שירם אין דער האַנד אַרײַן, און די נײַע קלײדער, און די נײַע אַנצוגען, און הײדאַ אין דער צווײטער שטאָדט אַרײַן.

אַזעלכע יונגע לײַטלעך הײסען: „חול=המועד׳ניקעס“, אַזעלכע יונגע מעדלעך הײסען „חול=המועד׳ניצעס“. —

און „סאָבאָטע“ איז אין „פּיאָנטיק“, און פּיאָנטיק“ איז אין „סאָבאָטע“.

אײַן פערדעל, אײַן בעל עגלה איז דאָ אין די צווײ שטעדטלעך: אײַן האַלבען טאָג איז דאָס פערדעל אין סאָבאָטע, אײַן האַלבען טאָג אין פּיאָנטיק, — און מעהרסטען אויפ׳ן וועג צווישען סאָבאָטע און פּיאָנטעק... דאָס פערדעל פיהרט אויף זיך די סאָבאָטער קײן פּיאָנטעק, און די פּיאָנטקער קײן סאָבאָטע... נאָר אַ גאַנץ יאָהר געהען די סאָבאָטער קײן פּיאָנטעק צו פוס,

און דאָס פערדעל מיט׳ן בעל עגלה זענען געמאַכט געוואָרען, כּדי ווײַל אין אַ שטעדטעל מוז אַ בעל עגלה זײַן, מוז אַ וועגעלע זײַן און אַ פערדעל איבערצופיהרען, אַזוי ווי עס מוז אַ שטאָדט׳ס משוגענער אַ שטאָדט׳ס גנב, אַ שטאָדט׳ס מסור זײַן; אַז עס קומט חול המועד, איז אַ מצוה צו פאָהרען, — צו פאָהרען צו גאַסט... קומען צו געהען די יונגע געזעלען מיט די שטעקעלעך, קומען צו געהען די מײדעלעך מיט די שירעמלעך, קומען צו געהען די חדר=אינגלעך און אַלע מיט אײער (חול המועד ריהרט מען זיך נישט אָהן אײער), און גאַנץ פּיאָנטעק וויל אַרויף אויף די פוהר — און אײנער אויפ׳ן צווײטענס קאָפּ, — און די אײער צו=

רײַבען זיך און צוגיסען זיך איבער די נײַע קלײדער, איבער די בײַנע אָנצוגען, ווערט דאָרט אַ לעבען! — און ר׳ אהרן פיהרט דאָס פערד בײַם צוים...

און גאָט האָט געמאַכט אויסטריקענען די בלאָטע, וואָס איז אַ גאַנץ יאָהר אויף דעם וועג צווישען די בײדע קלײנע שטעדטלעך, און עס איז שבח שבנות, און ער האָט געמאַכט שײַנען די חול־המועד זון אויפ׳ן הימעל, און די פעלדער וואָס פערשפרײטען זיך איבער בײדע זײַטען וועג זײַנען פריש, ערשט אַראָבגעוואָרפען פון זיך דעם ווינטער יאָך, דאָס ווינטערדיגע וואַטען קאַפּאָטקעלע...— און פריש איז די ערד, ווי אַ פרישער געזונטער בחור, וואָס וואַרט אויף די כלה. און איהר פערשלאָסענער פריהלינג רײַסט זיך אַרויס פון דער ערד און טראָגט זיך אין לופט און ערוועקט יעדעס האַרץ און גרײַט עס אָן צום זומער, און די זון בעגריסט אַלץ מיט ליכט — און מאַכט עס יום־טוב׳דיג. און צווײ יונגע מענשען, אַ יונגער שנײַדער־געזעלען מיט אַ חול־המועד שטעקען, און אַ יונגע שנײַדערין מיט אַ חול־המועד שירעמעל פיהלען עפּעס אין האַרץ, און אײנער גיט אַ ווינק צום צווײטען, און אַזוי ווי מען זיצט אויפ׳ן וואָגען צוזאַמענגעקוועטשט, דריקט מען זיך הינטען בײַ די הענד, און די הערצער פיהלען עטוואָס...

און דער וועג איז אַ חול־המועד־וועג, וואָרום אין אמת׳ן איז נור פון אײן שטאָדט אַרויס, אין דער צווײטער שטאָט אַרײַן; האַפּט מען זיך אַרויף אויף דער פוהר כדי מען זאָל זעהען, אַז מען פאָהרט אויף חול המועד, און אַז מען קומט אויף חול־המועד, אָבער אַזוי ווי מען קומט נור הינטער דער שטאָדט אַרונטער, האַפּט מען זיך פון וואָגען אַראָב, און מען געהט אויפ׳ן וועג נאָך דער פוהר — לוסטיג און פרעהליך, און מען זינגט ליעדער... יונגע שנײַדער־געזעלען האַפּען זיך צו צו די יונגע שנײַדער־מײדלעך... און מען האַפּט אַ ווינק אויפ׳ן וועג... און זײ בעגלײטען נאָך אַ חברה הדר־אינגלעך אָנגעזאָטעלט מיט מצה און אײַנגעריבטע פנים׳ער מיט אײער...

אין מיטען, וואו די וועג צושײדעט. זיך שטעהט אַ הײַזעל. דאָרט וואוינט אַ יוד אַ מילכיגער (אַ חלבן); דאָרט שטײַגט מען אָב, דער בעל עגלה פיהרט זײַן פערדעל אָנצוטרינקען צו דער ברונען, און די חול־המועד׳ניקעס געהען אַרײַן צו ר׳ אברהם

מילכינער נאך אייער — עס איז פערפאלען, אברהם מילכינער מוז געבען אייער, (אזוי איז שוין דער מנהג פון קדמונים אן, אזוי האט זיך זיין פאטער, זיין זיידע, און זיין עלטער־זיידע געפיהרט)...

פון פיאנטעק דערווייל קומט אן א צווייטע פוהר (אויף חול־המועד איז דא א בעזונדערער פוהרמאן אין פיאנטעק, וואס פיהרט אב די חול־המועד'ניקעס קיין סאבאטע, ווארום דער סאבאטער מוז דאך זיינע חול־המועד'ניקעס אבפיהרען קיין „פיאנטעק). ביידע פוהרען שטעלען זיך אב פאר ר' אברהם מילכינער'ס טהיר, און דארט טרעפען זיך און קושען זיך צוויי ק'קים במדינת פוילען...

די חול־המועד'ניקעס קריכען אראפ פון די וועגען און טהיילען זיך איין אין צוויי מחנות: אויף איין זייט פיאנטעק מיט איהר פערד און וואגען, אויף דער צווייטער זייט סאבאטע מיט איהר פערד און וואגען. און איין שטאט קוקט דער צווייטער אריבער. אין איין הארויזאנט ליגען דאך די צוויי שטעדטלעך, אבער ווי ווייט זענען זיי אבגעשיידט איינער פון צווייטען. עפעס די חול־המועד שטעקלעך זענען אנדערש — דא זענען פיאנטיקידיגע שטעקלעך, דארטען האלטען זיי סאבאטעדיגע שטעקלעך. און די היטעלעך מיט די דאשעקלעך זענען גאר אנדערע. — דא פיאנטיקער מיט קליינע דענקעלעך, דארט — סאבאטער מיט ברייטע דענקעלעך... און די קליידעלעך! סאבאטער קליידעלעך מיט קישעלעך פון הינטען און פיאנטיגדיגע קליידלעלעך מיט הארין־וועסטעלעך פון אויבען...

צוויי שטעדטעלעך — „סאבאטע" און „פיאנטעק".

שִׂמְחַת תּוֹרָה אִין דֶער קַצָבִישֶׁער חֶבְרָה.

דער עוֹלם האָט זיך נאָך מיטאָג שמיני=עצרת אין דער קצבישער חברה צוזאַמענגעקליבען. מיט מנחה האָט מען ר׳ ברוך פישער מכבד געוועזן; און ר׳ ברוך, דעם טלית אויף איין אַקסעל פערלעגט און אויפ׳ן קאָפּ אַ קאַפּעלושיל מיט ווייסע שלייפערליך און ווייסע פעדעמליך אַריינגעשטאָכען, שטעהט פאַר׳ן עמוד און זינגט די יום=טובדיגע שמונה=עשרה. אונטער זיינע פיס איז אַוועקגעשטעלט אַ באַנק, כדי ר׳ ברוך זאָל אומפאַלען ווען ער וועט די שמונה=עשרה אויסגעהן. מען איז עפּיס דורך די „ימים=נוראָים״=צייט מיט גאָט נאָהענטע מחותנים געוואָרען, — „אויף דו״...

ר׳ ברוך האָט שוין שמונה=עשרה אָבגעזאָגט, דער עוֹלם איז אַרויס מיט אַ פרעהליכען קדיש, אַזוי ווי דאָס מאָל וואָלטען די געשטאָרבענע מוהל געוועזן, אַז מען זאָל פאַר זיי בעטען... און ר׳ ברוך איז שוין אומגעפאַלען, ווי מען האָט געוואַרט, מען האָט איהם מיט געזאַנג אויפגעהויבען און מיט גרויס פּאַראַד געפיהרט צום טיש, אַנידערגעזעצט איהם אויבען אָן, ביים „רבי״ן״, און מכבד געוועזן מיט צוויי שטיקער לעקיך.

דער עוֹלם איז געזעסען אַרום ביי די טישען, און די גבאים האָבען דערלאַנגט.

און לעקיך האָט מען געטיילט אומגעוואויגען, און בראָנפען האָט מען גענאָסען אומגעמאָסטען.

ביי דער טהיר זענען געזעסען זעקס בחורים׳לעך אויף איין זייט, זעקס בחורים׳לעך אויף דער צווייטער זייט: בעהעלפער פון חדרים, אֶתרוג=אַרומטראָגערס. הושענה=מאַכערס, לולב=בינדערס. די צוועלף בחורים׳לעך האָבען געדינט אַלס מוזיק אויפצונעהמען יעדען חברה=מאַן, וואָס קומט אַריין, מיט אַ פרעהליכען „ברוך הבא״! און אָבצוקנאַלען אַ „גוט יום=טוב!״ ביי אַ טרונק בראָנפען.

דער עוֹלם האָט נאָר ביער געטרונקען, דעם לעקיך האָט יעדער פאָטער צוטהיילט די קינדער, וואָס זענען מיט אין

דער חברה געווען, און די עפּעל, און די ניס האָט מען בעהאַל־
טען פאַר די ווייבער אין די קעשענעס.

די גבאים, אנגעטהון אין ברייטע פּאַרטיכער, האָבען דער־
לאַנגט, דער עולם האָט געטרונקען. דער חברה־חזן מיט די
משוררים האָבען אַ פרעהליכען נגון געזונגען, און דאָס יונגעל,
דאָס קוויטשעריל, האָט אין דעם נגון אַ טרויעריגען „ונתנה־תוקף",
דיגען טאָן אריינגעהאַפּט, און דער באַס האָט אַ בעמלע געגעבען:
אוי—אוי,—אוי. און דער עולם האָט מיטגעהאָלפען: אוי—אוי—אוי,—
האָט עס אויסגעזעהען עפּיס, ווי אַ פרעהליכער יום כפור.

און וואָס אַמאָל האָט זיך דער „אוי—אוי" אַלץ מעהר פער־
גרעסערט, אַלץ שטאַרקער געהילעכט. און האָט אַ יוד אַ בליק אין
פענסטער געוואָרפען און די פערלאָפענע שויבען געזעהן, האָט ער
מיטגעברומט: אוי—אוי, אוי—אוי,—דער ווינטער קומט, דער ווינטער
קומט!

אַ צווייטער יוד האָט מיטגעזונגען: „דער אויווען איז צוברא־
כען", און אַ דריטער יוד האָט מיטגעזונגען: „און דער פעלץ איז
אויסגעקראָכען". און דער איבריגער עולם האָט אַ ברום געגעבען:
און קיין געלד איז נישט דאָ" — —

— „אוי—אוי, אוי—אוי".

און אַזוי האָט דער עולם אונטערגעהאָלפען, ביז עס איז
טרויעריג פרעהליך געוואָרען, און ר' ברוך פישער האָט דער ערשטער
זיך פון אָרט דערהויבען און האָט זיך אַ לאָז געטהון טאַנצען.

— שישו ושמחו בשמחת תורה!.. היידאַ, עולם! היידאַ! היידאַ!

— צוויי גילדען אַ פונט פישלעך... האָט אונטערגעהאָלפען
זיננענדיג אַנטשיל קצב, און איז צו צו ר' ברוך'ן און איהם אָנגע־
נומען פאַר'ן לאַטץ.

— פערציג גראָשען אַ פונט פלייש... — האָט ר' ברוך געזונגען
האַלטענדיג ר' אַנטשלען פאַר דער האַנד, און דער עולם איז אַרוים
מיט אַ הילעך:

— גוט יום־טוב! גוט יום־טוב!

באַלד האָט זיך דער עולם איינגעשטילט. דער רבי פון דער
חברה האָט דער גרויסען „מדרש" אין האַנד גענומען, פון וועלכען
ער פלעגט יעדען שבת לערנען, אויפגעעפענט עס און אָנגעהויבען.

— נו, רבותי!

— רבי , אַ שטיקעל , אַ פרעהליכעס .

— אַ יום־טוב׳דיגעס , רבי ,—האָט דער עולם געזאָגט .

— זיי ווילען אַנ׳אגדתא , רבי , נישט קיין „הלכה״ , האָט ר׳ מרדכי קצב זיין בקיאות פאַר׳ן עולם אַרויסגעוויזען .

דער רבי האָט אַ שמעק טאַבאַק גענאָסען און אָנגעהויבען זאָגען .

— מיר ווילען מסיים זיין אין מדרש .

— אַז עס איז געקומען די צייט , ווען משה רבינו זאָל נפטר ווערען , האָט ער ביי גאָט געבעטען : רבונו של עולם , פערציג טעג , פערציג נעכט בין איך ביי דיר געווען , בעט איך דיך , זאָלסט מיך נישט איבערגעבען דעם מלאך המות ...

— רבי , אַ פרעהליכעס ! — שרייט דער עולם .

— ניין , רבי , טאַקי דאָס ,— שרייט ר׳ ברוך און טרערען בעוויייזען זיך איהם אין די אויגען , — אָט אַזוי ווייטער .

דער רבי זאָגט ווייטער .

— דעמאָלט האָט זיך משה געהייליגט ווי אַ מלאך , און גאָט אַליין האָט אַראָבגענידערט צו איהם , צו צונעהמען זיין נשמה , און דריי מלאכים זענען מיט מיט הקדוש ברוך הוא : מיכאל , גבריאל און זגזגאל .

— אַ רוח זאָל ... אָט ... — חליפעט ר׳ ברוך און קלאַפט אין טיש אַריין ,—ביער ! גבאים , וואָס שלאָפט איהר ? אונזער משה רבינו נעביך , אונזערער .

און טרערען בעוויייזען זיך איהם אין די אויגען .

— אונזער הייליגער משה רבינו ,— און ר׳ ברוך פישער איז צו צום אָרון , אויפגעעפענט דאָס פרוכת , און ער האָט דער חברה׳ס ספר־תורה אַרויס גענומען . אָנגעקליידט איז עס געווען מיט דעם נייען ווייס אַטלעסען מענטעלע , און פון זילבער אַ מגן דוד אויס־גענייהט . און ר׳ ברוך האָט מיט דעם ספר־תורה אַ טענצעל אַרום „שלחן״ געמאַכט .

—שישו ושמחו בשמחת תורה , אונזער הייליגער משה רבינו ...

און ער האָט געוואַרט ביז דער עולם וועט איהם אונטער־העלפען . . .

און דער עולם איז אַרויס פון טיש .

— גוט יום־טוב ! גוט יום טוב !

— און שוהל אַרײַן, אין שוהל אַרײַן! — און דער עולם האָט זיך געלאָזט אין שוהל.

צו ערשט זענען געגאַנגען די בחורים מיט אַ פרעהליכען נגון, דערנאָך די קינדער מיט די ברענענדיגע פאָהנעס, און ר׳ ברוך פישער אין הויזען מיט אַ שפענצער, מיט דעם קאַפּעלושיל מיט די ווײַסע פעדערן אויפ׳ן קאָפּ. ער האַלט אין האַנד דאָס ספר־תורה און טאַנצט דערמיט אין גאַס, און זינגט הויך אויפ׳ן קול.

— שישו ושמחו בשמחת תורה, אונזער הייליגער משה רבינו!

און דער עולם מיט „רבי" געהען נאָך ר׳ ברוך׳ן, און דער־נאָך געהען די ווײַבער פון די חברה־לײַט יום־טוב׳דיג געקליידעט. פון פאָרענט שפרינצה, ר׳ ברוך פישער׳ס ווײַב, פיהרט דעם פאַראַד.

עס האָט שוין אָנגעהויבען צו טונקלען, און פאַר יעדען פענס־טער האָבען ליכטליך געפינקעלט, און ווײַבער, און מיידלעך זענען מיט לײַכטער און לאָמפּען פאַר די טהיר אַרויס, צו מאַכען אַן איליו־מינאַציע פאַר דער הייליגער תורה.

און ווײַבער מיט ברענענדיגע ליכט זענען נאָך דער הייליגער תורה נאָכגעלאָפען.

און טונקעל ווערט. די הערבסט־נאַכט פאַלט שווער איבער דעם שטעדטיל צו, און יודען געהען דאָרט... ווײַט... עס פינק־לען נאָך די ליכטליך, און עס הערט זיך נאָך פון דערווײַטען ר׳ ברוך פישער׳ס קול.

—שישו ושמחו בשמחת תורה, אונזער הייליגער משה רבינו... אונזער משה רבינו!..

די יודען האָבען געכאַפּט גאָט אין קרענציל אַרײַן, און גע־מאַכט, מחילה, מיט איהם אַ טענציל. דאָס ארון קודש איז אָפען און אַ ליכט ברענט זיך דאָרט, די קינדער האַלטען פאָהנעס אין די הענד, אויף די שטעקעלעך פון די פאָהנעס זענען רויטע עפּע־לעך און אין זיי זענען אַרײַנגעשטעקט ברענענדיגע ליכטליך. די קינדער שטעהען אויף די בענק און שרײַען: „גוט יום־טוב! גוט יום־טוב!" אויסגעמישט איז דער עולם: נישטאָ הײַנט קיין אונטער־שיעד, הײַנט זענען אַלע גלײַך. סײַ רײַך, סײַ אָרים — אַלע זענען

„מודנו״ס. יעקל וואסערטרעגער האט זיך ארויפגעחאפט אויבען אן, אויף מתתיהו גאלדמאנ׳ס שטעל, באלד ביים רב, אין דער מזרח=וואנד. און ר׳ יעקל וואסערטרעגער רייבט זיך צו צום קרענציל נגידים, וואס שטעהען ביים רב, און ר׳ יעקל וואסערטרעגער גיט א שאקעל מיט׳ן קאפ און זאגט הויך: „גוט יום=טוב, רבי!״ און שאקעלט זיך פרום.

די חברה=לייט קומען זיך צוזאמען אין שוהל אריין, יעדער פאלק מיט זיין שטאב און זיינע פאלקאווניקעס, יעדע חברה מיט איהר הייליג ספר=תורה, פאראוים, און מיט איהרע גבאים, מיט לעקיך און בראנפען, מיט איהרע חברה=לייט, חברה=ווייבער און חברה=קינדער. יעדע חברה קלויבט אוים איהר דעלגעירטען און שיקט איהם מיט׳ן ספר=תורה ארויף אויפ׳ן בעלעמער. און דא, אויפ׳ן בעלעמער קענט איהר דערקענען יעדע חברה מיט איהרע סימנים. אט זעהט איהר אונזער בעקאנטען ר׳ ברוך פישער (דעלעגירט פון דער חברה קצבים). אט שטעהט ער מיט דעם קאפעלושיל אויפ׳ן קאפ, אין די הויזען מיט׳ן שפענצער, און האלט דער חברה׳ס ספר=תורה, און די חברה=לייט קוקען אויף ר׳ ברוך׳ן און קוועלען פאר נחת. נעבען איהם שטעהט דער דעלעגירטער פון דער חברה „פועלי צדק״ (שניידערס און שוסטערס), ר׳ געציל דער טאג=חזן פון בית המדרש, וואס זיין רעדען איז שטענדיג מיט דעם נגון פון „וישתבח״. די חברה „פועלי צדק״ האבען זיך געלאזט בענייגען דערמיט, וואס זייער דעלעגירטער, ר׳ געציל, טראגט א פערקעהרטע קאפאטע מיט א פערקעהרטען הוט, און דאס ספר=תורה, פון דער חברה „פועלי צדק״ האט א שען סאמעט מענטעלע מיט אויסגעהעפטע לייבען. פון דער חברה „תמימי דרך״ (בעלי=בתים, סוחרים, ארענטליכע שניידערס) איז דעלעגירט ר׳ אפרים עקר, א יוד, וואס האט קיין קינדער ניט און וואס האט פאר זיין אייגען געלד א ספר תורה געלאזט שרייבען.

דער דעלעגירטער פון דער חברה „תמימי דרך״ טראג א פארטוך אויפ׳ן קאפ, און דאס ספר תורה — א זילבערנע „עטרה״, מיט א זילבערנעם „יד״. פון דער חברה „נקי כפים״ (טרעגער׳ס און וואסער=פיהרער׳ס) איז דעלעגירט עפים א הויכער יונג, וואס האט תמיד א פערבונדען אויג, אז מען מיינט, דאס ער איז געבוירען מיט׳ן טיכיל אויפ׳ן אויג, און דאס טיכיל איז אין דער

וואָכען – שמוציג, שבת – האַלב ריין, און יום־טוב קלאָר. ער האַלט אין דער האַנד דער חברה׳ס ספר־תורה, אַ נאַקעטעס, נעבּיך, און אַ קליינס, – אַן עופ׳לע פשוט, און טראָגט, ווי איהרע בעלי־בתּים, אַ ציינגען מענטעלע און די עטרה מיט׳ן יד זענען נעבּיך פער׳ישב׳עט.

באַלד איז מען מכבד דעם רב פון דער שטאָדט מיט דער שטאָדט׳ס ספר־תורה, אַ גרויסעם, מיט אַ גאָלדענער „עטרה“ און מיט אַ גרויסען גילדענעם יד.

און דער „חזן“ מיט די „משוררים“ דאָרט בּיים „עמוד“, האָבּען דעם סיגנאַל געגעבּען, און ער איז אַרוים מיט אַ געזאַנג, דעם רב מיט׳ן ספר־תורה פון פאָרענט, און נאָך איהם ר׳ אפרים דער דעלעגירטער פון דער חברה „תמימי דרך“ מיט זיינע חברה־לייט און גבּאים און חברה־ווייבער און חברה־קינדער, דערנאָך דער דעלעגירטער פון דער חברה קצבים, ר׳ בּרוך פישער מיט דער חברה׳ס ספר־תורה, און חברה־לייט, און מיט די גבּאים, און מיט חברה ווייבער, און חברה קינדער, און דערנאָך ר׳ געציל דער דעלעגירטער פון דער חברה „פועלי צדק“ מיט זיינע חברה־לייט, און דערנאָך דער הויכער יונג מיט׳ן פערבּונדענעם אויג מיט׳ן נאַקעטען ספר תורה אין דער האַנד.

און דער אַרומיגער עולם האָט אַ וועג געמאַכט פאַר דער עולם מיט דעם „עוזר דלים“.

און הינטען בּיי דער טיהר, זענען פיעל ווייבער, פיעל מיידלעך געווען יום־טוב׳דיג געקליידעט, און געפּאַטשט מיט די הענד, און געשריען; טיילמאָל האָט זיך אַ בּחור׳ל אינטערגעחאַפּט, אויפגעזוכט זיין „געליעבּטסטע“, וואָס ער האָט זי פון ראש חודש אלול בּיז נאָך הושענא רבּה, דערווייל „אַוועקגעוואָרפען“ – און די הייליגע שוהל, האָט איינמאָל אין יאָהר געדיענט אַלס פּלאַץ פאַר אַ „ראַנדעוואו“!..

פינסטער איז שוין געווען, און נאַס האָט געבּלאָזען אַ קאַלטער הערבּסט־ווינד. פון אויבּען, פון הימעל האָבּען די שטערן קאַלט אַראָבּגעשיינט. דאַכט זיך זיי שרעקען עפּיס...

ערגיץ פון אַ חסידים־שטיבּל איז דער עולם אַרויס און דער קלייִנער סענדער לייב האָט פאַראויס געטאַנצט. עס איז אַרויס אויך דער עולם פון שוהל. יעדע חברה מיט איהר הייליג ספר־תורה און מיט איהרע חברה־לייט האָט זיך אין אַנ׳אַנדער גאַס געלאָזט. אין גאַס ווערט אַלץ שטילער.

נאָר פון דערווייטען פינקלען נאָך די ליכטליך און עס הערט זיך נאָך דאָס זינגען:

— אונזער משה רבינו, שישו ושמחו בשמחת תורה!

מען פרעהט זיך: יעדער האָט דאָך שוין זיינע תבואות פון פעלד אַראָבגענומען... דער שייער איז פול...

— —

א זיווג.

(ערצעהלונג).

געוועזען צוויי חברים אויף דער וועלט, משה'לע און שלמה'לע. צוויי חדר־איינגלעך, אין איין חדר געלעהרענט, אין איין סדור געלעהרענט לייענען, פון איין קאנטשיג שמיץ געקריגען, און ווער ווייסט, צי פון איין קאלב פלייש אויף מיטאג נישט געגעסען. אונטערגעוואקסען — זענען משה'לע און שלמה'לע חתנים געווארען, ביידע גאלדענע זייגערס געטראגען און פון די כלות געשמועסט. חתונה געהאט, האבען דיביידע יונגע־לייטלעך, א געשעפט זיך געמאכט, א האלץ־סקלאד, — האט מען זיי אין שטאדט גערופען די „שותפים". האבען זיי קינדער געהאט, האט זיך איינער מיט'ן צווייטען משדך געוועזען, האט מען זיי גערופען: די מחותנים.

מאכט זיך א מאל, אז איינער פון די חברים, שותפים, מחותנים, איז געשטארבען, און ביים צווייטען איז לא עלינו די חבר'טע, די שותפ'טע, די מחותנת'טע געשטארבען. איז איבערגעבליבען א אלמן, א חבר, א שותף, א מחותן. פון צווייטען צד — א אלמנה, א חבר'טע, א שותפ'טע, א מחותנת'טע.

האבען אזוי דאס פאר־פאלק געלעבט א צייט מיט יאהרען. די קינדער האבען זיי שוין אלע גאט צו דאנקען אויסגעגעבען, און די געשעפטען האבען די קינדער איבערגענומען און געלעבט האבען זיי פון די מויערען, וואס זיי האבען אין שטאדט געהאט. א שבת נאכ'ן שלאף איז איינער צו דער צווייטע צו־גאסט אריבערגעגאנגען און האבען גערעדט פון אלטע זאכען, דערמאהנט אלטע נעמען, וואס קיינער פון די לעבעדיגע האבען זיי שוין נישט געקענט; אויסגערערט זיך איינע פאר די צווייטע דאס הארץ אויף די קינדער מ'שטיינס געזאגט, וואס ווייסען נישט ווי עלטערן צו שאנעווען

און נאָך און נאָך, און ווײַטער זיך צוגאַנגען שבת צו=נאַכט, אויף גאַנצע אַכט טעג.

האָט זיך זײַ געלעבט טרויעריג, אײַנזאַם. צו די קינדער האָבען זײַ נישט געוואָלט איבערגעהן. „אײַן מאַמע קען צעהן קינ=דער האַלטען, און צעהן קינדער קענען אײַן מאַמע נישט אויס=האַלטען“,— זאָגט די וועלט אַ גלײַכוואָרטעל. און צו וואָס פאַלען צו=לאַסט? ווען די אויגען זעהען נאָך און די אויערען הערען נאָך.

ווײַס מען נאָך נישט עד היום אין שטאָדט, ווי אַזוי דאָס איז געוואָרען. געענוג: אין אַ שענעם פריהמאָרגען, ווען דאָס געסעל האָט זיך אויפגעכאַפּט, האָט עס פערנומען אַ נײַעס: מזל=טוב, דאָס אַלטע פּאָר פאָלק, ר׳ משה, מיט ר׳ שלמה׳ס ווײַב, די חברים, די שותּפים, די מחותּנים, זענען געוואָרען מאַן און ווײַב.

מען זאָגט, עס איז דאָרט צו זײַ אַרײַנגעגאַנגען אַ אידעל אַ דײַטש, אַ ל״ו, האָט ער געוואָלט אָבטאָן אַ שטיקעל, אַז דאָס שטעדטעל זאָל האָבען צו זאָגען און צו זינגען, האָט ער דאָס פּאָר פאָלק אָנגעשלאָגען.

צוויי משפּחות, איז בײַ יעדע בעזונדער געווען דאָס ווירטה=שאַפט אַנדערש... אַנדערע בעטען, אַנדערע שענק און בענק, און דאָס איבערציעכטץ אויפ׳ן בעטגעוואַנד איז אויך געווען פון אַן אַנ=דער קאָליער. אַז זײַ האָבען חתונה געהאַט, האָבען זײַ דאָס ווירטהשאַפט צוזאַמענגעשלעפּט אין אײַן שטוב און אין אײנעם גע=וואָהנט. האָבען זיך אָבער דאָס מעבעל און די ציבער=אײַנשיטס געקריגט צווישען זיך. עס האָט נישט געפּאַסט אײנס מיט׳ן צוויי=טען,—צוויי משפּחות, צוויי וועלטען.

חתונה האָבען זײַ געהאַט תהילת זומער. די טעג זענען לאַנג און די נעכט זענען קורץ. אַ גאַנצען טאָג איז מען אין דער גאַס אויף דער באַנק, פאַר דער טהיר, צווישען מענשען. פאַלט די נאַכט צו שלעפט מען די ציעגען פון לאָנקע אַהײַם, און מען לײגט זיך און די בעטען אַרײַן — האָבען זײַ אַזוי דאָס פרעמדקײַט נישט געשפּיערט. ווײַניג געזעהען זיך, איז ער אַ הײַם געקומען מיטאָג עסען, האָט איהם דעם חבר׳ס, שותּף׳ס און מחותּן׳ס ווײַב צום טיש געגרײַט— האָט זיך איהם געדאַכט, אַז ער עסט בײַם שותּף מיטאָג...

זײַן ווײַב, עליה השלום, האָט ליעב געהאַט צו קאָכען

באָבעלעך מיט פערפעל, און ר׳ שלמה עליו השלום׳ס ווייב האָט דוקא ליעב צו קאָכען באָבעלעך מיט קארטאָפעל (דער מחותן עליו השלום, האָט זעהר ליעב געהאַט קארטאָפעל. אַ עסער געוועזען, זאָל ער מוחל זיין, כל ימיו...) וועט ער דאָך נישט זאָגען ר׳ שלמה׳ס ווייב, ער וויל דוקא באָבעלעך מיט פערפעל.— זיין נחה׳ן וואָלט ער געזאָגט, אָבער דעם שותפ׳ס ווייב?...

איז אָבער אָנגעקומען דער הערבסט. פון בית המדרש געהט מען אַ היים, קומט ר׳ משה אַ היים, דאַכט זיך ער געפינט זיך ביים חבר, ביים שותף, ביים מחותן, אָבער נישט ביי זיך... די מחותנת׳טע זיצט און שטריקט זיך אונטער די וואַרימע זאָקען, זעצט ער זיך אַנידער, עס איז געגרייט צום טיש, ווי, להבדיל המת מן החי, פאַר׳ן מחותן עליו השלום... טהוט ער זיך אָן די ברילען און נעהמט זיך דעם מדרש, דאַכט זיך איהם, אַז מען דאַרף אַהיים צוגעהן צו זיך, נחה וואַרט שוין אויף איהם...

הויבט ער זיך אויף און וויל זאָגען „גוט נאַכט", דערזעהט ער זיין בעט שטעהט אין שכנות מיט די מחותנת׳טעס בעט... שעמט זיך דער אַלטער נעבעך זעהר פאַר זיין נחה׳ן, עליה השלום...

געלעגען אַ גאַנצע נאַכט אין בעט און געקרעכצט, — האָט ער זיך צו-מאָרגענס געפעדערט באַלד נאָכ׳ן דאַוונען, גענומען דעם מעבר יבק און אַרויסגעגאַנגען אויפ׳ן בית עולם צו נחה׳ן. געשטעלט זיך צו קאָפּענס פון איהר מצבה, און האָט איהר אין קבר אַזוי געזאָגט:

— זיי מיר מוחל, נחה מיין ווייב; איך האָב חלילה נישט געמיינט קיין שום שלעכטס...— און האָט אויף איהר קבר אָבגעזאָגט אַ צעהן קאַפּיטלעך תהלים און איז אַוועק מיט אַרוהיג האַרץ צום חבר׳ס, דעם שותפ׳ס, און מחותנ׳ס קבר, בעטען איהם מחילה.

קומט ער אָן צום מחותנ׳ס קבר דערזעהט ער די מחותנת׳טע שטעהט אויסער די ד׳ אמות און האַלט דעם מענה לשון אין דער האַנד. דערזעהט זי איהם, זאָגט זי אַזוי:

— איך בין דאָך שוין נעבעך אַ זינדיגע אשת איש, טאָר איך דאָך שוין ניט שטעהן אין זיינע ד׳ אמות. לאָז דער מחותן אויף זיין קבר מחילה בעטען און איך וועל געהן צו די מחותנת׳טעס

קבר און וועל פֿון איהר מחילה בעטען. נור וועה איז מיר, ווי וועל איך קענען פֿאַר איהר די אויגען אויפֿהויבען!

איז דער מחותן געשטאַנען בײַם מחותן׳ס קבר און האָט מחילה געבעטען, און די מחותנת׳טע איז געשטאַנען בײַ דער מחותנת׳טעס קבר און האָט מחילה געבעטען. אָבגעֶרעֶדט זיך די הערצער, זענען זיי אַהיים אַוועק. ר׳ משה האָט זיך צוזאַמענגענומען זײַנע הפֿצים מיט׳ן טלית־זאַק און האָט געזאָגט צו די מחותנת׳טע אַזוי:

— האָט נישט קיין פֿעראיבעל, ר׳ שלמה עליו השלום׳ס ווײַב.

— האָט נישט קיין פֿעראיבעל, נחה עליה השלום׳ס מאַן.

און זענען זיך צוגאַנגען.

פֿון דענסטמאָל אָן שעמען זיך די אַלטע, ווען זיי טרעפֿען זיך בײַ אַ קינד, איינער פֿאַרן צווייטען די אויגען אויפֿצוהויבען.

דער גובערנאטאר קומט.

זיבען און צוואנציג יאהר האבען די שטאדט-הייזליך איין „אנטהועלמוס" געטראגען: אבגעריסענע דעכליך מיט שווארצע, פער-פוילטע שינדלען בעקלאפט! די ווענד אבגעריסען, דער קאלך אבגעריבען, און עס האבען זיך געוויזען די העלצלעך, וואס זענען ווי א שתי-וערב אנגעקלאפט, כדי דעם קאלך אין זיך צו האלטען. זענען די חדר-יונגלעך אין גאס ארויסגעגאנגען „פא-לענט" שפילען, האט מען די העלצערלעך פון די ווענד אבגע-ריסען — און קאזמער איז געווען קאזמער. פאר וועמען זאל זי זיך דא אויספוצען? משטיינס געזאגט, פערשענערן זיך פאר ר' ברוך קרעמער'ס הייזעל? עס זענען דאך אלץ היימישע מענשען, איין זקן פאר'ן צווייטען זיך שען צו מאכען? און עס האט קיינער נישט געשטערט. דער שרייבער, א „כפרה זאל ער געהן", איז א „טוב שבגוים", ער רעדט יודיש אין דער גאס מיט יודען און מישט ביי יעדען ווארט אריין „מיינע נאמנות", „שבת מלכה", „איך זאל אזוי לעבען". ער האט זיין געהאלט: יעדען זונטאג א פונט צוקער מיט א ¼ פונט טהיי און 1 רובל מיט 50 קאפ. במזומנים. ווער גיט און פון וואס פאר א געלד דאס געהט, ווייסט ער נישט, מען גיט שוין... דערפאר זיצט ער א גאנצען טאג ביי רחל'ען אין געוועלב און פערברייננט זיך מיט יודישע מיידלעך. דער סטראזש-ניק, זיין מענש, אויף מיינע נאמנות, טראגט א לאנגע קאפאטע, אויפ'ן הוט נאר א רויטען קאנט, א „זכר אויף א סטראזשניק"... „ער געהט פאר זיך"... דער נייער פאסט-מייסטער, איז אפילו „אנ'אנטיסעמיט" דערפאר, ווייל יודען פערקויפען איהם די געננז, וואס דער רב מאכט טרפה, צו 10 גילדען, וואס זיי האבען בע-צאהלט צו 15 גילדען. טהוט ער אבער קיין בייז נישט קיינעם, ער זיצט זיך א גאנצען טאג פאר דער טהיר, קייעט רויהע ארבעס און יאגט מיט שטיינדערלעך זיינע טויבען, וואס פליהען ארום

דעם מאַרק, בשעת אין פּאָסט שטעהט אַ גויה און וואַשט וועש...
נאָר דער פעלדשער, דער פעלדשער דער אכזר, דער האָט „אַ פליה אין דער נאָז" — פאַלט איהם גאָר איין, לויפט ער אין די חדרים און שטעלט אַלע חדר־יונגלעך פּאַקען. די מאַמעס מוזען די 50 קאָפּ. צאָהלען און די חדר־יונגלעך מיט אויסגעטהוענע אַרבלען און פערבונדענע הענד לויפען אין מאַרק אַרום, און ווילען אין חדר נישט געהן.

און אַזוי איז זיך קאָומער — קאָומער, מיט גאָטס־הילף. די הייזעלעך אין די „תחתונים" קוקען איינס דאָס צווייטע אָן, די בעלי־בתים דרעהען זיך אין מאַרק אַרום, ביי דער פלאָמפּעל, און דער באַרג שטעהט צו קאָפּענס דעם שטעדטיל. ער קוקט זיך אַלץ צו און שווייגט...

אַמאָל אין אַ שענעם פּריה־מאָרגען, בשעת די חדר־יונגלעך זענען נאָכ'ן אָנבייסען מיט די בייגעל אין חדר געגאַנגען, לאָזט זיך פּלוצים פון דער פּאָליציי דער סטראַזשניק אַרויס אָנגעטהון אין „פּאָלנע־פּאַרם", מיט די צוויי אויסגעפּוצטע מעשענע מעדאַלען, האַלט אַ גרויסען, אַלטען גראַגער אין דער האַנד, און דער גראַגער לאָזט פון זיך אַרויס אַ אַלט בייזעריג חריפעדיג קול פון אַנ'אַלטען, וועלכער צובייזערט זיך אויף „המן" ביי דער מגילה.

די יודעלעך האָבען זיך אַלע אַרום דער גראַגער צוזאַמענגעקליבען, די וויבער מיט די שטריק־נאָדלען אין דער האַנד — טייל מיט די קאָך־לעפלען, קינדער פון די חדרים, איינס נעבין מיט האַלב אָראָבגעלאָזטע הייזעלעך אַנטלאָפען פון אונטער דעם רבינ'ס קאַנטשיק. דער רבי אין זאָקען, דער שוסטער מיט דער נאָל, און דער שניידער מיט שער און מאָס. און אַז דאָס גאַנצע שטעדטיל האָט זיך שוין געהאַט אַרומגעקליבען, און אַז דעם רבינ'ס גבאי איז שוין אויך געקומען — אין די האַלבע ווייסע שיך, און מיט דעם זיידענעם טיכעל, וואָס די צוויי עקען צופליהען זיך אויף די צוויי זייטען קאַפּאָטע — איז דער שרייבער (אָנגעטהון אין פראַק, מיט מעשענע קנעפּ — און עפּעס אין אַ מין נאַפּאָלעאָנישען מגולגול'דיגען צוויי־קאַנטיגען הוט, די פעדער אונטער דעם אויער) פלוצלונג אין מיטען דערינען ענטפּלעקט געוואָרען און פון אַ גרויסען בויגען פּאַפּיער האָט ער אָנגעהויבען אַרויסצולעזען:

„בהיות, אזוי ווי דער גובערנאטער האט אריינגעשיקט אין די „פאפירען", אז ער האט ברעה אין דעם יאהר, אין דעם חודש, אין דעם טאג און אין דער שעה דורך דאס שטעדטיל דורכצופאהרען, על-כן זאלען די בעלי-בתים אויספוצען דאס שטעדטיל, די אבגעפליקטע ווענדטליך מיט ליים בעקלעפען און אבווייסען; די געוועלבער-טהירען אנפארבען און פאר די שוועלען מיט זאמד אויסשיטען — און די בלאטע אין גאס אויסרייניגען. אויסער דעם זאל מען דעם טאג, וואס דער גובערנאטאר וועט זיין, די שעפער אין די גאסען נישט גיסען און דא וועט נישט העלפען און פועל'ן קיין שום „כופר", נאר „פא זאקאנו" זאל עס ווערען אויסגעפיהרט אזוי און אזוי"...

ווי דער שרייבער האט דאס פאפיער געהאט נאר דורכגעלעזען, איז א גרויסע מהומה אין שטעדטיל געווארען: יודען חוקרים זענען אויף דער באנק פאר ר' דוד לייב'ס טהיר געזעסען און מען האט געשמועסט פון מלחמות, — אז דער רוס הייבט אן מיט'ן טערק און דאס איז די מעשה... יוסיל ארעלס, א יוד אין א פאר ברילען, דאס איינציגע „פאפירענע קראגענדעל" אין קאזמער, וואס דרעהט זיך א גאנצען טאג אין גאס ארום און לאכט אויס די גאנצע וועלט — האט אויך איצט געלאכט און זיין דינינקעס שמייכעל, וואס האט זיך טרויעריג פערצויגען איבער זיינע דינע ליפען, פון זיין דינעם קליינעם געזיכט — האט, דאכט זיך — ווי בעהאלטען אין זיך דעם סוד פון דעם גובערנאטאר'ס קומען, נאר די נאראנים זענען עס נישט ווערט צו וויסען...

און מיט איין ווארט, מען האט זיך גענומען צו דער ארבייט: אין שטעדטעל האט זיך געקאלעכט קאלך, קאלך און קאלך... טונען, פעסלעך, שעפלעך זענען פאר יעדען הויז געשטאנען, יעדער בעזעם האט פאר א פענזעל געדיענט, און יעדער, וואס האט נאר א האנד געהאט דעם צו האלטען און א פוס אויף די לייטער צו קריכען, איז א מאליאר געווארען. אין גאס האט מען נאר געזעהען פערקאלעכטע ווייבער, פערקאלעכטע קינדער...

אין ענין מאלעריי, האט יעדער דא ארויסגעוויזען זיינע „קונצלעך". עס האבען זיך אויפגעוועקט די פערשידענע „אומן יד'ס", „מושלמים", וואס אין בחור'שער-צייט האבען זיי מיט זייער בריה-שאפט אין דער וועלט געקלונגען און וואס נעביך די פרנסה

האָט זיי פֿערשלאָפֿען. איצט=האָבען זיי אַלע געקענט בעוויזען זייער קענטעניש און יעדער „אומן" האָט ביי די הייזעלעך זיינע „דריי= דעלעך" געמאַכט. איין האַלב הייזעל איז געוואָרען רויט אָבגע= פֿאַרבט, דאָס צווייטע האַלבע בלוי און ביים דאַך איז געווען אַ מין קרענצעל בלוי אויף רויט און ביי די פֿענסטער איז עס אין אַ ראָד געגאַנגען אַראָב. טייל האָבען אויסגעצייגט זייער השלמה ביים בוידעם=לאָך: דאָס רונדיגע לאָך, וואָס שטעהט העכער איבער אַלע פֿענסטער, איז עפּעס מסוגל דערצו. די קאַזמערער הייזלעך האָבען ווי געשמייכעלט איבער זיך אַליין... מען נעהמט אַ זקן, וואָס דער קאָפּ איז איהם פֿערטהון, און ציערט איהם אויס מיט „דריידעלעך" און „שמאַכטעלעך". די וועגד האָט מען אָבגעפֿאַרבט, דאָס הייסט, אַ קנייפּ זיך אין באַק געגעבען, אַז זי זאָל רויט זיין, אָבער די דעכער ווינקען מיט די לעכער אַראָב... אַזוי איז מיט אַמאָל קאַזמער פֿערענדערט געוואָרען, אַראָבגעוואָרפֿען פֿון זיך די „קאַפּאָטע", וואָס צעהנדליגער יאָהרען האָט זי אויף זיך געטראָגען, דורכגעלעבט מיט זיי אי פֿרייד, אי לייד, מיט= געטאַנצט אויף אַלע חתונות, און מיטגעטרויערט מיט אַלע אבלים, אַזוי, אַז די קאַפּאָטע איז שוין אַ שטיק פֿון גוף געוואָרען — און מיט אַמאָל נעהמט מען די קאַפּאָטע און מען טהוט זי אויס, מען וואַרפֿט זי אַוועק און מען טהוט זיך נאָך אַנ'אַנדערע אָן...

און ווער ווייסט, וואָס פֿאַר אַ צייטען וועט די נייע קאַפּאָ= טע אַ דורך לעבען. איך שטעל מיר פֿאָר די לבנה, אַז נאָך דעם מולד וועט זי אַ האַלב אויג עפֿענען און געבען אַ בליק אויף איהר אַלט בעקאַנט קאַזמער, וואָס יאָהרען, יאָהרען קענען זיי זיך שוין בייזאַמען, זי קוקט אַראָב און בעגלענצט איהרע דעכער און קאַזמער קוקט אַרויף און פֿרעגט נאַרישע קשיות... און עס דאַכט, אַז קאַזמער רעדט זיך פֿאַר דער לבנה איהר טרויעריג האַרץ אויס אין דער שטילער נאַכט... און מיט אַ מאָל וועט די לבנה גע= בען אַ בליק אויף קאַזמער: „וואָס איז דאָס? וואָס טהוט זיך דאָס מיט די אַלטע? אויסגעפּוצט זיך?" גאָט מיינער, וואָס פֿאַר אַ מינע וועט די לבנה מאַכען?!

קאַזמערער בעלי=בתים זענען פֿאַר די הייזלעך געשטאַנען, געקוקט און געקליבען נחת: אויפֿגעלעבט, אויסגעפּוצט, און עס טראַכט זיך אַ קאַזמערער בעל=הבית: אָט וועט דער גובערנאַטאָר

דורכפאהרען, ער וועט זיך זיצען ברייט אין זיין קארעטע, ארויסווארפען א בליק אויף ר' מרדכי אהרן'ס הייזעל: א, ווא, געבען א פרעג די „צווייטע האנד": וועמעס איז דאס הייזעל? דער צווייטער וועט געבען א פרעג דעם נאטשאלניק, דער נאטשאלניק דעם וואיט, דער וואיט דעם שרייבער און דער שרייבער וועט געבען אנ'ענטפער: מורדכו אהרונו.

„פאריאדאטשני יעווריי", וועט דער גובערנאטאר געבען א רוף, „לאז מען עס מיר איינשרייבען אין מיין ספר זכרון". און אמאל וועט זיין „בלילה ההוא נדדה שנת המלך" אין יענער נאכט איז פערוואגעלט געווארען דער שלאף פון קעניג, ויאמר להביא את ספר הזכרונות — גיט ער א בעפעהל זיך צו ברענגען דעם ספר הזכרונות, וימצא כתוב און עס וועט ווערען געפונען געשריבען, אז מרדכי אהרן ... און מרדכי אהרן האט א זוהן, וואס אין צוויי יאהר ארום דארף ער שטעהן צו'ם פריזיוו ...

און „פראשעניעס" האבען זיך יודען אנגעגרייט: יעדער האט אויסגעזוכט לאנגע פערשפיעלטע ספראוועס. ווער עס האט נאר וואס געקאנט האבען א שטיקעל פרעטענזיע, איז צו לייזער אהרן דעם שרייבער געקומען. עס איז געווען דענסטמאל לייזער אהרן דעם שרייבער'ס יריד. לייזער אהרן אין די ברילען אויף דער נאז, צומאכענדיג אנ'אויג און גוט איינקנייטשענדיג דעם שטערען, האט יעדען אויסגעהערט און יעדען בעזונדער האט ער א סוד איינגערוימט, אז פאר איהם דירעקט וועט ער נוט נאכזוכען אין די זאקאנעס, ער פלעגט טאקי בשעת מעשה ארויסנעמען פון אלמער א בעפלעקט גראב ביכעל ווי א סדור פון אנ'אלטען יודען, וואס שמעקט טאבאק, און ציטערענדיג פלעגט לייזער אהרן אין די בלעטלעך מישען, און עפעס אליין רעדען צו זיך. דערנאך פלעגט ער נעמען די פעדער, דריי מאל זי מיט די ליפען נאס מאכען — און געקיצעלט זיך אויף א „Ero" און פערזיכערענדיג דעם בעל-הבית, אז די פראשעניע וועט מוזען „פא זאקאנו" ווערטער רעדען, פלעגט ער זיך פערטיעפען אין שרייבען.

אין דעם יעניגען טאג, ווען דער גובערנאטאר האט געזאלט דורכפאהרען, האבען קאזמערער יודען זיך צו געגרייט גאנ,

פריה. יעדער בעל־הבית האָט זיך אָנגעטהון אין זיין שבת'דיגע קאַפּאָטע, די שטיוועל מיט עהל אויסגעשמירט, דעם באָרד אויס־געקאַמט און זיך פאַר זיין הייזעל מיט זיין פראַשעניע געשטעלט וואַרטען אויפ'ן גובערנאַטאָר.

אַ צוויי שעה זענען די בעלי־בתים געשטאַנען און האָבען געוואַרט. דער סטראַזשניק אין פאָלנע פאָרם איז ווי אַ זעלנער פאַר דער קאַנצעלאַריע געשטאַנען, געוואונקען און געמאַכט מיט די הענד צו די אַרומיגע יודען. דער שרייבער איז יענעם טאָג אין קאַנצעלאַריע געוועזען און פון דער פאָסט האָט מען די וועש אַרויסגעטראָגען.

געשטאַנען זענען די בעלי־בתים אין דער גאַס און האָבען געוואַרט — און האָבען זיך געחזר'ט די שפּראַך, וואָס דער שריי־בער האָט זיי אויסגעלערנט, ווען זיי וועלען צוגעהן די פראַשע־ניע אָבגעבען — און האָבען זיך די בערד מיט די פינגער גע־קעמט.

יעדעס מאָל האָט מען זיך דערשראָקען, וואָרום אַ יונג האָט געשריען: ער פאָהרט! ער פאָהרט!

און פּלוצלונג איז ווי אַ בליץ אַ קאַרעטע, אין צוויי פאַר פערד געשפּאַנט, מיט גרויס רעש און געפּיל דורכ'ן מארק דורכ־געפאָהרען. אין די קאַרעטע זענען צוויי עפּעס געזעסען, איי־נער אין אַ ווייסען און איינער אין אַ רויטען הוט.

— שוין!

און די בעלי בתים האָבען אפילו ניט געוואוסט, וועל־כער איז דער גובערנאַטאָר: צי דער אין רויטען הוט, צי דער אין ווייסען?

און דערנאָך, אַז די בעלי בתים האָבען אַ קוק געוואָרפען אויף די הייזלעך האָבען זיי נעבאַך אין זייערע אויגען אויסגעזעהן ווי אַנ'אויסגעפּוצטע כלה, וואָס דער חתן איז פון איהר אַנטלאָפען, טאַקי געלוינט זיך צו פּוצען: נאָך וואָס, נאָך ווען? האָבען די בעלי־בתים געקרעכצט.

און ווער ווייסט, ווי לאַנג קאַזעמער וועט די „נייע קאַפּאָ־טע" טראָגען?!...

צוויי אלעען.

איז דאס ביי אונז אין שטעדטעל א מחיה געווארען; הערט איהר, פרעה האט עס אפילו אין חלום נישט געזעהען. עס איז דען צו פערצעהלען?

פערהאן ביי אונז אין שטעדטעל א נייער מארק. זענען דארט אין דעם נייעם מארק פאר די הייזער ביימער פערפלאנצט. די ביימער דאס זענען ידי־עשו, געוועזען ביי אונז א נאטשעלניק אין שטאדט — האט ער א גזרה ארויסגעגעבען.

אין א שענעם פריה־מארגען נעהמט טוליפאן דער סטרוזש פון ראטהויז און טהוט זיך אן דעם הוט מיט די רויטע קאנטען, נעהמט די פויק אונטער די ארים און געהט ארוים אין מארק אריין און פויקט. מיינט מען, ער פויקט אויפ'ן יאהר־מארק. נעהמט אבער טוליפאן און לייענט א גאנצע מגילה, וואס? דער נאטשאלניק האט געהייסען פלאנצען ביימער פאר די טהירען!

לאכט מען איהם אוים. וואס א פריץ קאן איינפאלען? מילא, מען איז דאך נישט מחויב באלד מקיים צו זיין. שלעפט מען זיך אפ: היינט, מארגען. וואס טהוט אבער עשו? נעהמט ער אין א שענעם פרייטאג נאך־מיטאג און פערחתמנ'ט די מקוה.

ווערט א געוואלד אין שטאדט, לויפען צו איהם בעלי־בתים... שריי חי וקים „וועט איהר פלאנצען ביימער פאר די הייזער—עפען איך די מקוה אויף"—זאגט ער—„אז נישט — נישט". א ישוב אהין, א ישוב אהער.—

ווייבער קריכען דערווייל דורכ'ן דאך פון מקוה—מען האט געמוזט נאך־געבען דעם פריצ'ס משוגעת און געפלאנצט ביימער פאר די הייזער. א חולנית א ווייב האט ער געהאט, האט זי פרישע לופט געדארפט, טהו עפעס! נו, ביימער וואקסען דאך, איז געווארען א שפאציער צווישען די ביימער: סוחרים, וואס קומען צופאהרען און שטעהען איין אין „צוקערניע", דעם נגיד'ס טאכטער און גלאט גוים און גויות. און שבת פערנאכט—שוסטער־און שניי־

דער=גנעזעלען מיט די דינסט=מיידלעך ... — מען שפּאַציערט!

אָבער ווער האָט זיך געזאָלט רעכענען, אַז דער פּריץ וועט פלאַנצען ביימער — אויף „בערזעס" פאַר אַחרות'ניקעס? ...

איז דאָס ביי אונז אַ „שטעדטעל" געוואָרען! עס האָט זיך נישט צושעמען פאַר די גרעסטע שטעדט ... און בראָש האָבען זיי עפּעס נייע נעמען געקריגען, „בערזעס"! זאָל דיר זיין אַ שטאָדט מיט „בערזעס" ...

עס איז אַראָב געקומען צו אונז אין שטעדטיל אַריין אַ „אַחרות=מאַן" פון לאָדז. מן=הסתם, אַז עס ווייזט זיך אַ יונגער מאַן „דייטש" געקליידעט, ווערט מען ביי אונז נייגיעריג צו וויסען: פון וואַנען קומט אַ יונגער=מאַן? צו וואָס איז געקומען דער יונגער=מאַן? אַודאַי תבואה קויפען. מילאָ, און אַודאַי נאָך אַ בחור. הייבט מען איהם אָן שדוכים צו רעדען, און מאַמעס מאַכען די מיידלעך נייע קליידלעך. אונזער יונגער=מאַן הערט אַלץ צו און שאָקעלט אַלץ צו מיט'ן קאָפּ. תבואה=קויפען? יאָ. אַ שדוך טהון? יאָ. אפשר ווילט איהר מיט איהם איבער אַ תוספת'ל רעדען — רעדט ער. נאָר איין צרה! דאָ ווייזט ער זיך, דאָ ווערט ער פערשוואונדען .. דאָ שטעלט ער זיך, דאָ מעקט ער זיך ... דאָ איז ער דאָ, אַ מינוט אַרום — יאָג נאָך דעם ווינד אין פעלד ... ווי הייסט איהר פעטער? — אַ נאָמען. וואו וואָהנט ר' קרוב, ? — אין אַ שטוב. און גע'ה האָב מיט אַ זאָלכען געשעפטען ...

נאָר זייט דער „אַחרות=מאַן" האָט זיך אין אונזער „שטעדטעל" געוויזען, האָט זיך אָנגעהויבען רעדען צווישען די שניידערישע געזעלען און צווישען די שוסטער=געזעלען. ביי אַ ווערק=שטעל וואו הערט איהר שוין קדושה זאָגען אָדער אַ לכה=דוד'הלע? אָדער, גאָר, להבדיל, אַ ליעבעס=ליעד מיט אַ פייגעלע מיט אַ פריידעלע? עפּעס נייע=מאָדנע ליעדער, עפּעס „מיתה=משונה'דיגע" ווערטער, וואָס שטעהען אפילו נישט אין שמ"רס העכסט אינטערעסאַנטע ראָמאַנען.

וואו האָט איהר דעם שבת, וואָס פלעגט זיין ביי אונז אין שטעדטעל? אוים ליעבע=שפּילען, וואָס אין סעדער געוועזן; אוים. טייגלעך=מאַכען און אוים אין ניס=שפּילען. יונגען זענען סאַמע צדיקים געוואָרען. קומט אַ שבת, ווערען „דאָס" ערגעץ וואו פערפאַלען ... אין טיעפען וואַלד ... עס קומט צוריק פון דאָרט און עס סוד'עט זיך, און עס קאָכט זיך, און איינער שטעקט עפּעס דעם צווייטען אין

דער יד אריין, און ווארפט א ווארט, וואס דו קאנסט עס באין אופ'ן נישט נאך זאגען, וואס לעגט זיך גאר נישט אויף דער צונג, און דאס גוט יאהר ווייסט, וואס דאס בעדייט.

אמאל אין א שענעם פרייטאג גיעט זיך דאס שטעדטעל א האפ=אויף — עס איז נישט דא קיין חלות. וואס איז? די בעקער=יונגען האבען קיין חלות נישט געבאקען. נישט דא קיין חלות איז נישט, שיקט מען נאך זעמעל. עס זענען אבער קיין זעמעל אויך נישט דא — שיקט מען נאך ברויט, מען קריגט קיין ברויט אויך נישט. וואס איז די מעשה? די בעקער=יונגען האבען דעם איבען נישט געהאט! מען האט נישט געארבייט. ווי הייסט? זיי זענען קראנק געווארען די יונגען? ניין, קראנק זענען זיי נישט געווארען; זיי דרעהען זיך ארום פוסט און פאס צווישען די ביימער, ווי חול=המועד... „מארגען" — זאגען זיי, וועט דער „קאמיטעט" צושטעלען „פאדערונגען". וואס פאר א „קאמיטעט"? וואס פאר א „פאדערונגען"? „וועט איהר לעבען — וועט איהר זעהען"... גענוג, דאס שטעדטעל האט דעם שבת נישט געהאט איבער וואס זיך צו וואשען, און אויף דער נייער וואך איז צוגעקומען א ניי=ווארט אין שטעדטעל אריין, אז מען באקט אויף שבת קיין חלה נישט — הייסט עס אויף בעקער=לשון: „שטרייק"...

דערנאך איז מען געוואר געווארען, אז אויף שניידער=לשון און אויף שוסטער=לשון הייסט נישט ארבייטען — „שטרייקען"...

האט זיך געמאכט ביי אונז אין שטעדטעל א מעשה מיט א „קאמיטעט". אוים סאנד, 1) אוים סטראשניק. אוים בית=דין=שטוב, אוים רב. האט א יונג מיט א מייסטער א דין=תורה=פאדערט ער איהם אין „קאמיטעט" אריין. וואו איז דער קאמיטעט? וועט איהר שוין זעהן, קומט מיט מיר. געהט דער מייסטער מיט'ן יונג. פיהרט דער יונג איהם צו א פלויט צו אין א הינטער=געסעל: „דא איז דער קאמיטעט, שטעהט א מינוט און מען וועט אייך לעזען די פאדערונגען" און עס ווייזט זיך א צווייטער יונג מיט א פאפיר אין די הענד. דער „קאמיטעט" האט בעשלאסען אזוי און אזוי, און געה שריי חי וקים!

---

1) סוד.

דאָס אַלץ האָט מיטגעבּרענגט מיט זיך דער אחדות־מאַן פון לאָדז.

אַמאָל האָט ער מיטגעבּרענגט דעם שטעדטעל אַ מתנה — אַ רויט פעהנדיל. אויף דעם פעהנדיל איז געשטאַנען אָנגעשריבּען אויף עברי־כּתב, עפּעס אַזאַלכעס, וואָס קיין יוד פון שטעדטיל האָט נישט געוואוסט, ווי דאָס מאַכט...

און אין אַ שיינעם העלען טאָג, עס איז אין שטעדטעל קיין חתונה, קיין לויה, קיין שרפה נישט געווען, ווערט אַ גרויס „געשטעהע" אין מאַרק. אַלע שניידער־יונגען, אַלע שוסטער־יונגען, אַלע טישלערס, אַלע קאַמאַשען־מאַכער געהען פון איין עק מאַרק אין צווייטען. פאָראויס פאַר זיי געהט דער אחדות־מאַן פון לאָדז, און האַלט אַ רויט „פעהנדיל" אין דער האַנד, און מען זינגט עפּיס אַ ליעד מיט יודישע ווערטער, וואָס קיינער פערשטעהט נישט וואָס דאָס איז.

דאָס שטעדטעל איז נשתומם געוואָרען, בעלי־בתים האָבען נישט געוואוסט, מיט וואָס מען עסט דאָס...

טוליפאַן איז געשטאַנען פאַר דער טהיר פון דער גמינע און, דערזעהענדיג, אַז אַזוי פיעל יודען געהען מיט אַזאַ מין פעהנדיל — האָט ער געמיינט, אַז זיי געהען דאָס אַקעגען דעם גרויסען „ראַבּין", וואָס איז דאָ אַ פאַר אַ פאַר וואָכען אַ דורכגעפאָהרען. און קומט אודאי יעצט צוריק. דענסמאָל האָט מען בראָנפין געטיילט, און טוליפאַן האָט אויך פערזוכט, האָט ער געחאַפּט די פּויק אין איין האַנד, דעם גרעגער אין צווייטער האַנד, און איז פאָראויס פאַר'ן פעהנדיל געגאַנגען — קלאַפּענדיג אויף דער פּויק און גראַגערענדיג מיט'ן גרעגער.

פון דענסמאָל אָן איז אין שטעדטעל צוגעקומען נאָך אַ יום־טוב. דאָס איז דער יום־טוב „ווען מען געהט מיט'ן פעהנדיל"...

און איין אָרט האָבען זיי זיך אָבגעקליבען די „אחדות־לייט", וואו זיי זאָלען זיך צוזאַמענ־קומען, נישט אַנדערש נאָר אונטער די ביימער פון דער רעכטער זייט פון נייעם־מאַרק, און האָבען אַ נאָמען געגעבען דאָס אָרט די „בערזע פון בונד". דאָרט קומען זיי

זיִך צוזאַמען יעֶדעֶן פֿאַרנאַכט און סוד'ען זיִך און שושקעֶן זיִך, און שטעֶקעֶן עפּעֶס איינעֶר דעם צווייטעֶן אין האַנד אַרייַן.

נאָר ניִשט לאַנג זענעֶן זייַ געֶוועֶן איינ=און=איינציִג אין שטעֶטעֶל. עֶס איז דאָך יודעֶן, מוז עֶמיִץ באַלד משיג גבול זייַן... איז אָנגעֶקומעֶן און עֶס האָט זיִך געֶוויזעֶן אין שטעֶדטיִל אַ צווייטעֶר „אַחדות"=מאַן נאָר פֿון אַ אַנדעֶרעֶר חבֿרה „אַחדות". און דעֶר האָט זיִך אויך אָנגעֶהויבעֶן צו סוד'עֶן און צו רוימעֶן מיִט דיִ געֶזעֶלעֶן. און זייַ אויך געֶרופֿעֶן אין וואַלד אַרייַן אונטעֶר דעֶר שטאָדט. און עֶר האָט זיִך אויך געֶוויזעֶן און איז פֿעֶרשוואונדעֶן און וויִדעֶר אַ מאָל זיִך געֶוויזעֶן און פֿעֶרשוואונדעֶן ווי יעֶנעֶר „אַחדות"=מאַן ביִז עֶס איז ניִשט אַוועֶק אַ שטיִק צייַט, און עֶס איז שוין דאָ אין „שטעֶטעֶל" נאָך אַ חבֿרה „אַחדות'ניִקעֶס" מיִט אַ בעֶזונדעֶר „פֿעֶהנדיִל" מיִט אייַן אַנדעֶרן שפּרוך, וואָס אויך איהם האָט קיינעֶר ניִשט געֶקעֶנט איבעֶרלעֶזעֶן.

האָבעֶן יעֶנעֶ חבֿרה „אַחדות'ניִקעֶס" אָבגעֶנומעֶן די צווייטעֶ אַלעֶע פֿון נייעֶן=מאַרק, פֿון דעֶר ליִנקעֶר זייַט, און האָבעֶן דעֶם אָרט אַ נאָמעֶן געֶגעֶבעֶן דיִ „בעֶרזעֶ" פֿון דיִ „צווייַ ס'מלכעֶן".

וועֶרט טייַלמאָל אַ וכוח צווישעֶן די צווייַ אַלעֶע'ן — זאָל גאָט דעֶר איינציִגעֶר אויסהיִטעֶן. נאָר די פֿעֶנסטעֶר צו פֿעֶרמאַכעֶן, די טהירעֶן צו פֿעֶרקלאַפּעֶן און אונטעֶר'ן איבעֶן זיִך צו בעֶהאַלטעֶן...

און פֿון אַנדעֶרעֶ גרעֶסעֶרעֶ מקומות וועֶרעֶן צוגעֶשיִקט צו אונז אין שטעֶדטיִל פֿאַר די „בעֶרזעֶס" עֶפּיִס אַזאַלכעֶ „קוויטלעֶך", וואָס אין די „קוויטלעֶך" וועֶרט אויסגעֶרעֶכעֶנט פֿון אַלעֶם גוטעֶן, וואָס אַ האַרץ קאָן זיִך נאָר פֿעֶרגליִסטעֶן... און יעֶדעֶ „בעֶרזעֶ" האָט זיִך איִהרעֶ „קוויטלעֶך". זיִדעֶלט אייַן „בעֶרזעֶ" אויס די צווייטעֶ... און אַז עֶס קומט אַראָבגעֶשיִקט „קוויטלעֶך" אין אייַן „בעֶרזעֶ" אַרייַן, וועֶרט די „בעֶרזעֶ" לעֶבעֶנדיִג און שטעֶלט אויס די אויגעֶן מיִט די „קוויטלעֶך" די „אַחדות'לייַט" פֿון דעֶר צווייטעֶר „בעֶרזעֶ": אַז בייַ זייַ אין די „קוויטלעֶך" שטעֶהט אַזוי און אַזוי, און וויִלעֶן איבעֶרדבר'ן די „אַחדות'ניִקעֶס" פֿון יעֶנעֶ „חבֿרה", זייַ זאָלעֶן איבעֶרגעֶהן צו זייעֶר חבֿרה... נו... וועֶרט דאָרט אַ מחיה... פֿאַלעֶן דאָרט פּעֶטש... פֿליִהעֶן דאָרט שטיינעֶר פֿון אייַן „בעֶרזעֶ" אין דעֶר צווייטעֶר אַרייַן... און עֶס שטיִלט זיִך ניִשט אייַן, ביִז עֶס נעֶהמעֶן זיִך ניִשט בייַדעֶ „אַחדות=לייַט" (דעֶר „אַחדות=מאַן" פֿון „בונד" און דעֶר

„אַחדות־מאַן" פֿון די ס׳מכ׳ן) נעהמען זיך נישט אונטער די אָרים און שפּאַצירען נישט געאָרימטערהייד איבער דעם מאַרק צווישען די ביידע אלעען. די „אַחדות׳ניקעס"—דערזועהענדיג, אַז די „גענעראַלען" געהען געאָרימט—שטילען זיי זיך איין, און יעדער געהט צוריק אין זיין „בערזע" אַריין...

מיט אַ מאָל איז אָנגעקומען אַ טאָג, וואָס איז געווען דער טאָג „פֿון דעם פֿעהנדיל".

דאָרט אין די גרויסע „מקומות" האָט עפּעס וואָס געמוזט געשעהן. וואָרום בּאַלד אין דער פֿריה האָבען זיך געפֿעדערט די אַחדות־לייט, אָנגעטהון נאָר יום־טוב׳דיג, מיט רויטע בענדלעך אויף די קלאַפּעס, און האָבען זיך געדרעהט־אַהין, געדרעהט זיך־אַהער. מיט אַמאָל האָבען זיי אַרויסגעבּרענגט דאָס „פֿעהנדיל", איז עס געווען אויסגעפּיצט און אויסגעשלייערט; האָט מען עס אַרומגערינגעלט און אָבגעהיטען ווי אַ ספר־תּורה׳לע להבדיל. געגען זיי איז אַרויס פֿון דער צווייטער „בערזע" די צווייטע חברה „אַחדות׳ניקעס" אויך מיט זייער פֿעהנדיל און זייער אַחדות־מאַן. האָבען זיך די ביידע „פֿעהנדליך" צוזאַמען געטראָפֿען אין מיטען מאַרק ביי דער פּלומפּ. די חברה „אַחדות־ניקעס" – האָבען געזונגען אַזאַ ליעד, און די צווייטע חברה אַחדות׳ניקעס האָט געזונגען אַנ׳אַנדער ליעד. אַזוי ווי זיי האָבען זיך צוזאַמענגעטראָפֿען האָט יעדער חברה געוואָלט איהר „פֿעהנדיל" פֿאָראויס אַרויסשיקען. און זיי האָבען זיך אַזוי אָבגעשטופּט איינס דאָס צווייטע, ביז זיי זענען אָנגעקומען פֿאַר דער קאַנצעלאַריע. דאָרט האָט יעדע חברה אַנידערגעשטעלט אַ טיש, אויף וועלכען עס איז אַרויף אַ „אַחדות־מאַן" און האָט אַ דרשה געהאַלטען פֿאַר זיינע אַחדות־לייט. דער צווייטער „אַחדות־מאַן" האָט איהם פֿון זיין טיש אַריבער אַ קשיא געפֿרעגט, האָט יענער איהם פֿון זיין טיש אַ תּירוץ געענטפֿערט. איז דער תּירוץ דעם צווייטען נישט געפֿאַלען און אַזוי ווייטער. האָט זיך געמאַכט טאַקי „אַ זוינס", וואָס די „אַחדות"־לייט רופֿען עס „דיסקוסיע"... דאָס הייסט אַ פּנים, אַ מהומה.

און אַזוי איז געגאַנגען ווייטער:

האָט איין „אַחדות"־חברה געהייסען, מען זאָל די געוועלבּלעך צומאַכען, האָט די צווייטע חברה געזאָגט: טאַקי נישט!

האבען די קרעמער נישט געוואוסט, וואס צו טהון. האבען זיי די קרעמלעך אפען געהאלטען—איז געקומען צולויפען א „אחדות'ניק" פון צד שכנגדו און האט די טהירען פערקלאפט; האבען די קרעמער די קרעמלעך געהאלטען פערמאכט—איז געקומען צו לויפען א „אחדות'ניק" פון יענעם צד, און האט די טהירען אויפגעריסען...

די „אחדות'ניקעס" האבען זיך בשום אופן נישט געקענט אויסגלייכען. (דאכט זיך, זיי האבען ביידע געוואלט עפעס איינס, נאר דער האט געזאגט אזוי, און יענער האט געזאגט אזוי—) זענען זיי אוועק אין בית-המדרש אריין צו האבען א „דיסקוסיע" פאר'ן גאנצען עולם.

אין בית-המדרש אויפ'ן בעלעמער איז געשטאנען א יוד א מגיד און האט געהאלטען, צווישען מנחה-מעריב, א דרשה פאר'ן עולם. דער מגיד האט פערצעהלט פון חבלי-משיח און אויסגעטייטשט א פסוק פון ישעיה. זענען אריין די אחדות-לייט, ארויף אויפ'ן בעלעמער און פערמאכט, נעבּיך, דעם מגיד דאס מויל, און זיי האבען אנגעהויבען צו האלטען דרשות! און איין „אחדות"-מאן האט אזוי געזאגט:

— הערט נישט, יודען, וואס זיי, די ציוניסטען-שאוויניסטען (אויך א ניי ווארט אחן א טייטש) וואס זיי זינגען אייך זייער טעריטאריום-ליעדעל. דאס זענען ריכטיגע בורזשוען וואס זיי זענען די גרעסטע שונאים פון פראלעטאריאט, וואס קומען נאר פערטונקעלן דעם קלאסען-קאמפף. — קענט איהר מיר אפשר זאגען, וואס דאס איז דער טייטש?

און דער צווייטער „אחדות"-מאן האט אזוי געשריען צום עולם.

— לאזט אייך יודען נישט פערפיהרען פון די מה-יפית'ניקעס, וואס האבען נישט דאס דרייסטיגקייט צו פערלאנגען קולטורעלע אויטאנאמיע פאר'ן יודישען פאלק. דאס זענען מה-יפית'ניקעס, וואס קריכען הינטען ארום... זעהט — וואס איז דאס?

נאר די יודען האבען נישט געהערט נישט די „מה-יפית'ניקעס" נישט די „בורזשוען", ווארום זיי זענען זיך אלע צולאפען וואו דער פעפער וואקסט.

נאר די „אחדות"-לייט זענען געשטאנען איינער אויפ'ן בעלעמער, און דער צווייטער אויף די טרעפלעך פאר'ן ארון-קודש, און איינער האט געפרעגט א קשיא:

— מה=יפיתניק ?

האָט דער צווייטער איהם אָבגעענטפערט :

— בורזשואי !

איז דאָרט, אין בית=המדרש אַרויסגעקומען אַ„חתונה" ..., שאַקי אַ מהומה וואָס זיי, די „אַחדות"=לייט, רופען עס „דיסקוסיע"...

די „אַחדות"=לייט האָבען אַזאַ חורבן אָנגעמאַכט אין שטעדטעל, אַז אויב אַ טאַטע האָט צוויי זיהן, מוז איינער זיין — אַ בורזשואי, דער צווייטער — אַ מה=יפית'ניק.

און עס מאַכט זיך, אַז זיי קומען זיך צוזאַמען ביי'ם טיש צום מיטאָג, מאַכט איינער צום צווייטען מיט'ן טאָן פון זיין „אַחדות"=מאַן :

-- איהר מה=יפית'ניקעס, וואָס האָט נישט דאָס דרייסטיגקייט צו פערלאַנגען קולטורעלע אויטאָנאָמיע פאַר'ן יודישען פאָלק.

רופט זיך דער צווייטער אָן מיט דעם טאָן פון זיין „אַחדות"=מאַן :

— איהר בורזשוען, ציוניסטען=שאָוויניסטען, וואָס זענט דער שונא פון פּראָלעטאַריאַט און קומט צו פערטונקעלן דעם קלאַסען=קאַמפף.

און עס פאַלט אַ לעפעל פון איין זייט.

און עס פאַלט אַ טעלער פון דער צווייטער זייט...

און דאָס הייסט אויף „אַחדות"=לשון : „דיסקוסיע"...

הַקָּפוֹת.

איך בין אין גאַס אַרויס. אַ טריט צוויי־דריי פאַר מיין טהיר בעגעגענט מיך אַ פּאַטרול. דעם סטראַזשניק, וואָס האָט געפיהרט דעם פּאַטרול, האָט אַוודאי מיין מיינונג נישט געמוזט געפעלען. געהט ער צו צו מיר און מען נעהמט מיך און מיטען אַריין און מען הייסט מיר געהן. געה איך. אַ מינוט בין איך אַ בן יחיד; באַלד געהט דורך אַ צווייטער יוד, און האָט זיך אומגעקוקט הינ־טער זיך, דער סטראַזשניק האָט עס בעמערקט, געגעבען אַ ווינק צו אַ זעלנער, ער זאָל איהם הייסען מוחל זיין. און מיר געהען שוין געפּאָרט.

— שלום עליכם, אַ יוד.

— עליכם שלום, פּעטער.

— אָבגעראַוועט, אָנגעבּיסען און געגאַנגען אין גאַס אַרויס — מוכן ומזומן אַ גראָשען געלד פערדינען. דאָס וויב וואַרט מיט'ן מיטאָג אויף מיר, האָסט דו דיר אַ חתונה, זייער קאָפּ זאָל אַזוי שטעהן צו טאַנצען, ווי מיינער שטעהט מיר יעצט מיט זיי שפּאַצירען צו געהן.

— וואָס קענען מיר טהון?

— אַז מיר זענען אין גלות — ליגט ער צו. — אָבער ווי לאַנג קען ער אונז פיהרען?

— ווי לאַנג עס וועט איהם געפעלען.

נישט לאַנג זענען מיר געווען אַ פּאָר'ל. מיר דערזעהען אַ דריטען צווישען זיך; געוועזען איז עס אַנ'אַרבייטער־יונגעל מיט אַ פּעקעל אין דער האַנד.

— שליעדזשאַ מאַס (איך האָב אַ הערינג) — ווייזט דאָס יונגעל דעם סטראַזשניק דעם אויפגעוויקעלטען הערינג, פון וועלכען ס'האָבען געריגען טראָפּען זאַלץ.

ניטשעוואָ, אידי, אידי!

— מיך האָט די מייסטערין געשיקט נאָך אַ הערינג מיט אַ

ברויט-פיהרט ער מיך נאר אין צירקעל (אוטשאסטאק) אריין — זי קעהר אין דערהיים שוין לאנג ווארטען. — זאגט דער יונג צו אונז.
— עס דערוויל דעם הערינג אויף, מען קען דיר נאך איהם קאנפיסקירען אין צירקעל.
— אודאי וועל איך אזוי טהון, וואס דען מיינט איהר — ברעכט דער יונג דעם הערינג אויף צוויי — אפשר ווילט איהר, פעטער, פערזוכען? — דערלאנגט ער די צווייטע העלפט מיר מיט מיין שכן.
דער יוד וויל ניט.
— האטשעש, בראט? — ווענדעט ער זיך מיט'ן האלבען הערינג צו דעם זעלנער, וואס גנעהם געבען איהם.
— דאוואי, בראט! — מאכט דער זעלנער, און נעהמט דעם הערינג אריין אין ארבעל, און זוגט איהם בעהאלטענערהייד, ווי ער וואלט א פאפיראס געראוכענט, שטעהענדיג אויפ'ן קאראאול.
— טי סטאי! — שרייט דער סטראזשניק צו א דורכפאהרענדע דראשקע, און דער זעלנער האלט שוין דאס פערד איין.
א דערשראקענער יונגערמאנטשיק, עלעגאנט געקליידעט, קוקט ארויס פון דראשקע.
— ווילעזאי — בעפעהלט דער סטראזשניק.
— גוואלד, מיין ווייב געהט מיר צו קינד, איך פאהר נאך די הייבאמע, — שרייט און בעט זיך דער יונגערמאנטשיק מיט טרערען אין די אויגען.
— ניטשעווא, בראט, ווילעזאי — בעפעהלט דער סטראזשניק.
ער איז נעבייך אראבגעקראכען פון דראשקע. א ברירה האט ער געהאט?
— זי מיז שוין געווינען — קרעכצט דער יונגערמאנטשיק.
— מזל טוב, א בן-זכר — זאגט דער יוד.
— שטעלט, פעטער, לעקעך און בראנפען.
יענע לאכען.
— א חורבן נאך דעם געלעכטער.
אזוי שפאצירען מיר איבער טווארדא גאס.
און דא לויפען מענשען, האנדלען און וואנדלען, שאפען זיך געלד וועקסלען צו צאהלען, — א פינף זעקלעך מעהל קויפען. א

פראווינצער יוד לויפט איינקויפען, און אהיים לאפען זיך, — ווייל די באהנען ווילען זיך שטעלען.

א יודינע מיט עפעל שטעהט ביי א לאמטערן און פערקויפט עפעליך חדר־יונגלעך.

דעם סטראזשניק געפעהלט נישט די יודינע, אודאי „א אינטעליגענטקע“, א „רעוואלוציאניסטקע“, א קשיא אויף א מעשה, אז מיר זענען געווארען איבערגעגעבען אויף דעם סטראזשניק׳ם פסיכאלאגיע.

ער נעמט די יודינע.

— א בייזע נאכט אויף זיין קאפ! איינגעשלאסען די קינדערלעך אין דער היים, ארויסגעלאפען א פאר גראשען לייזען און א ברויטעל קויפען.

— יודען, געוואלד! וואס טהוט מען? די קינדער קענען דאך אין דערהיים פאר הונגער אויסגעהן.

אן עצה איז דא דערויף? — מיר געהען ווייטער.

— ווי לאנג קען דער שפאציער דויערען?

— עס זאל זיך כאטש ענדיגען פאר דריי, איך האב מיטאג פונקט דריי א זייגער. מיין ווייב וואלט מיר דעם טויט געמאכט, ווען איך וואלט מיך פערשפעטיגט. — רופט זיך אן אײנער צווישען אונז.

— איהר וועט עסען מיטאג, ברוך השם, אהן דעם ווייב, אין אן אנדערע חברותא — איז איהם מבשר בשורה דער יונג פון העריננ.

— אודאי נישט דאס ערשטע מאל ביי איהם — טרעפען טהייל אויף דעם יונג — מיטגעמאכט שוין אמאל די חתונה? העע?

— מיטגעמאכט. וואס דען?

— נו?

— איהר וועט פערזוכען — וועט איהר געניסען...

ביי ענדע קרולעווסקא גאס האט דער סטראזשניק א יונגעמאנטשיק, וואס האט געוואלט פלינק אויף יענער זייט טראטואר דורכגעהן, אבגעשטעלט.

— שטעה?

— איך האב א פאס, — זאגט דער יונגערמאנטשיק — און נ׳עהמט ארויס א ביכעל פון קעשענע — „חיים גולדמאכער“.

— ווסיא ראווגא — זאגט דער סטראזשניק. — אין צירקעל וועט מען זעהען.

און עֶר גֶעהט שוין צווישֶען אונז.

— איך האָב איהם אין דר׳עֶרד, איך קום אין צירקעֶלאַריין, געֶה איך צו צום קאָמיסאַר, — ווֶעט איהר זעֶהעֶן, כאַפּט עֶר די עליה: מײַנעֶר אַ גוטעֶר בעֶקאַנטעֶר. וואַרט, טאָמעֶר טרעֶף איך דאָ דעֶם פּאָמאָטשניק, אַ רעֶוויראָווע פון צירקעֶל אויפ׳ן וועֶג — איך זאָג נור איין וואָרט... זאָגט דעֶר יונגעֶרמאַנטשיק, וואָס האָט אַ „פּאַס".

— הערר לעֶבעֶן! — הויבּט זיך אָן צו בעֶטעֶן בײַ׳ם „מאַכעֶר" די יודינעֶ, — אַ לעֶבעֶן אויף אײַך, ראַטעֶוועֶט אַרויס אַן אומגליקליכעֶ מאַמעֶ, כ׳האָב די קינדעֶר אין קעֶלעֶר אײַנגעֶשלאָסעֶן.

— קאָוואַלעֶווסקי — שטעֶלט זיך פאָר פאַר איהם דעֶר יונגעֶר־מאַנטשיק, וואָס איז געֶפאָהרעֶן נאָך דעֶר הײַבאַמעֶ, — און רוימט איהם עֶפּעֶס אַרײַן אין אויעֶר.

— עֶס וועֶט שוין רעֶכט זײַן, שוין רעֶכט זײַן... ווינקט דעֶר יונגעֶרמאַנטשיק, וואָס האָט אַ „פּאַס".

— יונגעֶר מעֶנש, אַז איהר זײַט שוין יאָ אַזאַ בריה — טאָ לאָז מעֶן זעֶהעֶן אײַערעֶ גבורות — זאָגט צו איהם דעֶר יוד פון מיטאָג, און נעֶהמט אונז אַלעֶ אַרויס פאַר דרײַ אַ זײַגעֶר, מיר זעֶנעֶן דאָך גאָט די נשמה שולדיג.

— לאָז מיך נור אַ שטיקעֶל רעֶוויראָווע הינטעֶר די האַנד אַרונטעֶר קריגעֶן — ווֶעלעֶן מיר שוין דעֶרנאָך רעֶדעֶן.

— אָט געֶהט, געֶהט אַ רעֶוויראָווע שרײַט אײַנעֶר פון די „פאַרטיעֶ", דעֶרזעֶהעֶנדיג אַ רעֶוויראָווע אויפ׳ן טראָטואַר.

דעֶר יונגעֶרמאַן, דעֶר „מאַכעֶר" קוקט לאַנג.

— בעֶקאַנטעֶר? פרעֶגט מעֶן איהם.

— יאָ, אַ בעֶקאַנטעֶר, סטעֶפאַן מיכאַילאָוויטש.

— פּאָזוואָלטיעֶ, פּאָזוואָלטיעֶ — שרײַט דעֶר יונגעֶרמאַן און מאַכט מיט די העֶנד — ווי אײַנעֶר וואָס ראַטעֶוועֶט זיך פון וואַסעֶר אַרויס.

דעֶר רעֶוויראָווע קומט צו.

— גאָספּאָדין סטעֶפאַן מיכאַילאָוויטש — שטעֶקט דעֶר יונגעֶר־מאַן צו איהם די האַנד אויס אויף „שלום עליכם", ניעֶ אוזנאַלי?"

— אַ קטאָ טי טאַקאָי? פרעֶגט איהם דעֶר רעֶוויראָווע.

— יאַ ח־י־ים גאָלד־מאַ־כעֶר — דריקט אויס דעֶר יונגעֶרמאַן שאַרף זײַן נ־אָמעֶן.

— ניעֶ זנאַיו, קאַקוי גאָלמאַכעֶר — רופט זיך אָן דעֶר רעֶוויראָווע.

און וועַנדענדיג זיך צום סטראַזשניק, מאַכט ער אויף זיין לשון: דיערזשי, דיערזשי?

— נישט דערקענט—שאָקעלט דער יונגערמאַנטשיק מיט'ן קאָפּ, רויט־טויט פאַר חרפּה.

— אַז עשו וויל ניט, דערקענט ער נישט—זאָגט אַ יוד.

— אין אוטשאַסטאָק—וועל איך איהם שוין ווייזען—שטאַמעלט דער יונגערמאַנטשיק, פאַר חרפּה.

און אַזוי האָט מען אין גאַס שפּאַצירט ביז עס האָט זיך געהאַט אָנגעזאַמעלט אַ שטיק 20—30—האָט מען אונז אין צירקעל אָבגעפיהרט.

פאַר דער טהיר פון צירקעל האָט מען בעגעגענט איינינגע אַזעלכע „קאָמפּאַניעס” און מיר האָבען בעגריסט איינער דעם צווייטען.

אַז מיר זענען אין פאָדער־צימער פון צירקעל געשטאַנען—האָט מען געהערט פון אינעווייניג שרעקליכע געוואַלטען, געשרייען, אַזוי ווי פון אונטער דער רוט.

דער יונג פון הערינג איז צוגעגאַנגען צו דעם יודען, וואָס האָט זיך דורכאויס אַהיים געאײַלט אויף דריי אַ זייגער צו מיטאָג, און קלאַפּענדיג איהם אין רוקען, מאַכט ער אַזוי:

— גרייט אייך צו, פעטער, צו די „לאָקשען”, וואָס מען טהיילט דרינען.

דער יוד איז בלאַס־טוידט געוואָרען.

באנקראט.

(הומארעסקע).

ר׳ אהרן ליב ליכטענבערג האט באנקראטירט.

דאס איז קיין נייעס נישט. שוין ניט דאס ערשטע מאל, ווי ר׳ אהרן ליב ליכטענבערג באנקראטירט,נישט דאס לעצטע מאל. גלייך נאך דעם באנקראט מאכט די וועלט א געוואלד, א געשריי: „ווי הייסט? עוקר מן השורש זיין דארף מען איהם". פאהרט ר׳ אהרן ליב אויף די ערשטע טעג צו זיינעם א שוואגער במקום שאין מכירין אותו, דאס הייסט, אין אנ׳ארט וואו מען קאן איהם נישט, און דאס ווייב געהט ארום אנגעפילט דעם קאפטען מיט די הונדערטער און קרעכצעט: „זעהט, וואס פאר אנ׳אומגליק עס איז אויף מיר געקומען". דערנאך קומט ר׳ אהרן ליב ליכטענבערג צופאהרען, און ווערט מושוה מיט די בעלי-חובות, בעצאהלט א גאנץ פיינעם פראצענט, א 45-גער למשל, און דאן ווערט מען ערשט א גאנץ גוטער בטוח. באנקראטירט מען ווייטער א מאל, ווערט ווייטער א געוואלד, א געשריי; איז מען זיך ווייטער משוה מיט די בעלי-חובות, ווערט מען ווייטער א בטוח, און אזוי דרעהט זיך דאס ראד ווייטער ארום — ווי עס שטעהט אין פסוק געשריבען.

נו, האט ר׳ אהרן ליב ליכטענבערג ווייטער א מאל באנקראטירט, דרעהט זיך דאס ווייב ווייטער ארום מיט דעם קאפטען, אויסגעבעט פון הונדערט-רובל-שטיקער, און ברעכט זיך די הענד אויפ׳ן אומגליק, וואס איז איהר געשעהן.

מילא דער דייטש פון לייפציג, וואס האט ביי ר׳ אהרן ליב׳ן א חוב פאר סחורה אויף צעהן-טויזענד מארק, ווי ער האט בעקומען צוריק דאס ערשטע וועקסעלע אויף צוויי טויזענד מארק אומגעצאהלט, חאפט זיך מיט׳ן ערשטען צוג און דאס שטעדטיל אריין צו ר׳ אהרן ליב׳ן.

טרעפען טרעפט ער פונקט, ווען ר׳ אהרן ליב מיט׳ן ווייב, זאל געזונד זיין, און מיט׳ן גאנצען הויז-געזינד, זאל געזונד זיין,

זיצען ארום טיש, און עס איז „מאהל־צייט". איז ער דאך אדייטש „מאהל־צייט" איז „מאהל־צייט". האלט ער זיך אויף אין פאדער־צימער און ווינשט נאך אריין דורך די אפענע טהיר: „גוטען אפעטיט".

נאכ'ן „מאהל־צייט" פערבעט ר' אהרן ליב דעם דייטש אויף טהע. ר' אהרן ליב זיצט ביי'ם טיש אויבען־אן, דאס פולע געזיכט שיינט אהן עין־הרע, (זעהט זיך אוים, דער מיטאג איז איהם געפעלען); ער קעמט זיך אוים מיט די פינגער די לאנגע צווי־שפיציגע באָרד און קנעט זיך צו מיט'ן פינגער ברויט־טייגלעך. קומט דער דייטש אריין, בעט ער איהם שען זיצען, רוקט איהם צו א שטוהל צו זיך און איז איהם מכבד מיט א פיינעם ציגאר. העלענ־שע'לע (דאס יונגסטע טעכטעריל) און יוכבד, דאס ווייב, דערלאנגט פיין איינגעמאכטס אויף א גלעזערן טעלעריל און קרעכצט בי־טער דערצו.

— אזוי מיין העדר, אזוי מיין העדר.

איז עס דאך א דייטש, וועט ער דאך באלד ניט ארוים מיט'ן שגץ, זיצט מען און מען רעדט וועגען פערשידענע זאכען, ווי מיט קארן שטעהט היינט, און ווייץ איז געפאלען, און ווי עס קאן נאך זיין, אז ביז יום־טוב וועט א שנע אראבפאלען, און ווי די „זאנע" שיינט היינט, און וועגען נאך אזעלכע זאכען, און די „פרוי" בעט שען טרינקען:

— ערלויבען זי דאך, ערלויבען זי דאך.

א דייטש איז דאך א דייטש, נאר אפילו ביי א דייטש געהט שוין אויך די גאל אריבער, רופט ער זיך אן זעהר עדעל, מיט האלבע ווערטער, קוקענדיג צום פענסטער:

— מיין העדר... מיין גנעדיגער העדר... איך גלויבע... יא — גלויבע... עס וואר איין מיספערשטענדניס... דאס — און ער וויזט איהם אויף די אומגעצאהלטע וועקסלען, וואס ער האט פון בוזעם־קעשענע ארויסגענומען.

— זעהען זי, מיין העדר דייטש, — ענטפערט איהם ר' אהרן ליב גלייכגילטיג, גאנץ גלייכגילטיג, קנעטענדיג די טייגלעך ווייטער און קעמענדיג די באָרד ווייטער מיט די פינגער — זעהען זי, מיין העדר דייטש, שלעכטע צייטען. יא, מען האט מיר צוגענומען מיין

געלד, פיעל געלד, זעהר פיעל געלד, יאַ, האַבע קיין אַנדערן „ראַטה" געהאַט. יאַ, וואָס מאַכט מען?

הויבט זיך דער דייטש אויף פון שטוהל, פּאַמעליך, גאָר פּאַמעליך, רוקט זיך אָב הינטערוויילעך, געהנטער צו צום טהיר, און אַז ער איז שוין נאָהענט ביי'ם טהיר, און האַלט שוין די קליאַמקע אין האַנד און דעם צילענדער-הוט אין דער צווייטער האַנד, ווענדעט ער זיך צו'ם יודען מיט אַ הויכער שטים:

— דו דיעב! דו פערפלוכטער דיעב!

און דער דייטש חאַפּט די פּיס אויף די פּלייצעס און מאַכט היידאַ, אַראָב פון טרעפּ, ווי דער פייל פון בויגען, מורא האָבענדיג, אַז ר' אַהרן ליב ליכטענבערג זאָל איהם נישט נאָכלויפען, איהם נאָכוואַרפען די וויזיטען-קאַרטען און פּאָדערן אויף אַ דועל.

ר' אַהרן ליב ליכטענבערג זיצט זיך אָבער ווייטער רוהיג ביי'ם טיש און פערענדיגט דאָס אָנגעהויבענע טייגעל, וואָס ער האָט געקנעטען ביי'ם דייטש'ס אַריינקומען, אויסטרינקענדיג דעם רעשט טהע פון גלאָז.

נאָר וואָלטען אַלע געווען ווי דער נאַרישער דייטש, מוז אָבער פונקט דער גורל טרעפען, אַז צווישען די וועקסלען געפינט זיך אַ יודענעס אַ וועקסעל, דאָרט עפּעס אַן אַלמנה'ס, חיה רייצע'ס אַ וועקסעלע פון גאַנצע דריי הונדערט און פופציג קאַרבונים!

האָט די יודענע אָנגעטהון, זאָל גאָט שומר און מציל און מרחם זיין!

געוואָהר געוואָרען אַ יודענע ווי חיה רייצע, אַז אַהרן ליב ליכטענבערג האָט באַנקראָטירט, ווישט זי זיך דאָס מויל אָב און רעדט גאָרנישט. „דאָס מייניגע, זאָגט זי, וועט ער אָבגעבען, זאָל איך אַזוי לעבען".

זי טהוט זיך אָן דאָס שוואַרצע ראש-חודש-שלייפעל אויפ'ן שייטעל מיט'ן שוואַרצען באַנד אויפ'ן האַלז, נעהמט מיט איהר יתומה, דאָס כלה-מעדעל און געהט אַרויף צו ר' אַהרן ליב ליכטענבערג.

אַרויפגעקומען, נעמט זיי יוכבד שוין אויף, בעט זיי זיצען. ר' אַהרן ליב אַליין קומט אויך אַריין און זאָגט „גוט מאָרגען", און מען ווינשט זיך „גוט יאָהר".

— וואָס וועט איהר עפּעס זאָגען גוטעס, חיה ריַיצע? — פרעגט צום סוף ר׳ אהרן ליב.

— מיַין יתומה — זאָגט זי, וויזענדיג אויפ׳ן כלה־מעדעל — איז אַרויפגעקומען נאָכ׳ן נדן.

— אַזוי, זאָגט ער. — אַז־וי־וי — נאָכ׳ן נדן. האָט איהר דען, חיה ריַיצע, נישט געהערט אין שטאָדט?

— יאָ געהערט אָדער נישט געהערט, וואָס גערט אונז אָן, וואָס מענשען פּלוידערען.

— אמת געביך, חיה ריַיצע, הלואי וואָלט עס נישט געווען אמת, ווי עס איז יאָ אמת.

— וואָס איז אמת, — פרעגט חיה ריַיצע איבער.

— אַז איך האָב נישט צו בעצאָהלען, אַז איך קאָן נישט צאָה־לען. מען האָט מיר פיעל געלד צוגענומען, זעהר פיעל געלד. איך וועל אייך ווייזען די ביכער; מילא עס וועלען דאָך זיַין מענשען, זיי וועלען דאָך זעהן.

— ווי הייסט, איהר האָט נישט צו בעצאָהלען?

— אַזוי ווי איהר הערט.

— און וועמענס זענען די שאַנקען מיט די שפּיגלען, מיט דעם זילבערוואַרג, און דאָס דריַי־שטאָקענדיג הויז, און נאָך, און נאָך?

— דאָס איז אַלץ מיַין וויַיב׳ס, זאָל לעבען און מיַין שווער׳ס — זייער פּראַצע. איך אַליין בין אַן אָרימאַן, אַ גרויסער אָרימאַן. אַזוי ווי איהר קוקט מיך אָן, נאָר די קאַפּאָטע, בלויז די קאַפּאָטע אויף זיך; נאָר צו נעמען דעם שטעקען, בלויז דעם שטעקען, און אין די הייזער אַרומצוגעהן.

— קומט אַריַין צו מיר אויך, וועל איך אייך אַ שטיקעל ברויט געבען — זאָגט חיה ריַיצע, און הויבט זיך אויף, און נעמט זיך מיט די יתומה, און זאָגט זיך נאָך אַ גאַנץ גוטען טאָג, און געהט זיך איהר וועגס.

מיינט דאָך ר׳ אהרן ליב ליכטענבערג, אַז ער איז שוין פון איהר פּטור, איז אָבער אַזוי נישט געווען.

ר׳ אהרן ליב ליכטענבערג קומט אַהיים פריַיטאָג צו נאַכט פון דאַוונען, פון שטיבעל, טרעפט ער אַרום דעם וויַיס העל גע־דעקטען טיש, מיט די גרויסע זילבערנע לייַכטער, אַ גרעסער געזינ־דעל; וואונדערט ער זיך, קומט ער נעהנטער, דערזעהט ער חיה

רײַצע, זאָל לעבען, מיט איהרע זעקס יתומים, אײנס קלענער פֿון צװײטען, מיט איהרם אַטאַלטער אַטראָגענדיגער אַלמנה און מיט איהר זוהן אַ גרוש און מיט זײערע קינדערלאַך, זאָלען לעבען, זי־צען זיך אַרום טיש. זאָגט ער „גוט שבת״, הױבען זיך אויף אַלע פֿון טיש, און ענטפֿערן איהם: גוט שבת, ר׳ אהרן ליב, גוט שבת, גוט יאָהר.

קוקט ער אַן דאָס װײַב, זיצט דאָס װײַב זײַנס יוכבד אין אַ װינקעל מיט אױסגעװײנטע אױגען, און אַרום שטעהען די קינ־דערלאַך און ברעכען זיך די הענד: אַרײַנגעקומען די גאַנצע קאָ־מאַנדע און האָבען זיך אַרום טיש געזעצט.

געהט ער צו צו חיה רײַצע:

— געװאַלד, װי הײסט?

— װי עס הײסט — הײסט עס — ענטפֿערט זי איהם.

— און דער יושר װאו איז? — פֿרעגט ער.

— דער יושר איז דאָרט, װאו ער איז — ענטפֿערט זי איהם.

— מיר זענען אַרױפֿגעקומען, זאָגט זי װײַטער — הערען אײַער קדוש. מען זאָגט, אַז איהר מאַכט קדוש גאָר נישקשה. נו, װאָס שטעהט איהר, ר׳ אהרן ליב? כ׳לעבען, מײַנע יתומים׳לעך זענען הונגעריג, הײַנט אַ גאַנצען טאָג אין מױל נישט געהאַט.

מאַכט ר׳ אהרן ליב אַ געװאַלד:

— יוכבד, װאו איז דער סטרוזש?

קומט אַרױף דער סטרוזש און שטעהט בײַ דער טהיר. װײַזט ר׳ אהרן ליב אַן אויף היה־רײַצען.

געהט דער סטרוזש צו צו חיה רײַצען. װערט אַ געװאַלד, אַ געשרײַ פֿון קינדער און קינדערלעך: געװאַלד, ער הרג׳עט די אַלמנה! געװאַלד! ער הרג׳עט די אַלמנה, און זײ בעפֿאַלען אַלע װי גרױס װי קלײן ר׳ אהרן ליב׳ן: „געװאַלד, די אַלמנה! גע־װאַלד, די אַלמנה!״

און פֿון די געשרײַען הערט זיך חיה־רײַצעס קול, העכער פֿון אַלע: „געװאַלד, ער הרג׳עט מײַנע יתומים! געװאַלד, ער הרגע׳ט מײַנע יתומים.״

אויף די געשרײַען זענען אָנגעקומען צולױפֿען דאָס גאַנצע געסיל װײַבער, יודען, װײַבער, בחורים און בתולות מיט געװאַל־דען, מיט געשרײַען: „ער הרג׳עט די אַלמנה, ער הרג׳עט די

יתומים!״ און קודם כל דעם סטרוזש פון די טרעפ אראבגעווארפען און צו צו ר׳ אהרן ליב׳ן.

עס האט זיך אבגעשטילט, אבגערוהט אביסעל פון גערודער. ר׳ אהרן ליב האט זיך די בארד גלייך געמאכט, צורעכט געמאכט דעם גארטעל אויף דער אטלעסענער קאפאטע און דאס שטריימעל אויפ׳ן קאפ: עס איז דאך פארט שבת, און האט זיך גענומען צו׳ם קדוש.

קדוש געמאכט, האט די אלמנה מיט די יתומים אבגעענטפערט „אמן״, און ר׳ אהרן ליב איז זיך געגאנגען וואשען צו די חלות.

מען האט דערלאנגט דעם גרויסען קארפען־קאפ ר׳ אהרן ליב׳ן, געהט צו חיה רייצע און רוקט־צו צו זיך דעם טעלער, צו־ברעכט דעם קארפען־קאפ און טיילט ארום איהרע יתומים מיט די יתומות. זי נעמט אויך די חלה, אינער וועלכע ר׳ אהרן ליב האט זיך געוואשען, און טיילט ארום מוציא׳ס, איינטיילענדיג יעדען זיין חלק, וויגשט זי נאך צו:

— עסט, קינדערלאך, עסט געזונדערהייר, זאל עס אייך וואויל בעקומען, איהר עסט חלילה נישט ביי קיין פרעמדען. אייער מאמעס פראצע מיט אייער טאטענס, עליו השלום.

קוקט זי אהרן ליב אן: ווי הייסט? און דער יושר?

— עס וואלט רעכט געווען. — זאגט זי צו ר׳ אהרן ליב׳ן, — אז אזא יוד, ווי איהר זענט, זאל זינגען זמירות פרייטאג־צו־נאכט ביים טיש. נישקשה, מיין זוהן, דער גרוש, און מיינע קינדער, די יתומים, וועלען אייך צוהעלפען.

ר׳ אהרן ליב דערלאנגט א קוק אויף יוכבד׳ן, זעהט ער ווי זי זיצט אין דעם ווייסען שבת־שלייפעל אויפ׳ן קאפ, מיט די ברי־ליאנטען אין די אויערן, און ברעכט זיך די הענד.

— „אנ׳אומגליק איז צו מיר געקומען, אנ׳־אומגליק״.

מיט דעם יויך דערלאנגען ווארט מען. מען ווארט אהין, מען ווארט אהער, חיה רייצע האט צייט צו ווארטען.

— וואס וועט זיין דער סוף? — פרעגט ער.

— וואס זאל זיין דער סוף? מיינע קינדער זענען הונגעריג, גם וואלט א־יושר געווען, פאני יוכבד, איהר זאלט הייסען די יויך ־ערלאנגען. כ׳לעבען, מיין יתום דוד׳ל דארף אביסעל יויך ווי מיט׳ן ־לעבען. א גאנצען טאג ניט געגעסען.

אַז מען דערלאַנגט דאָס פלייש, נעמט שוין יוכבד דאָס פלייש צו איהר טישעל, טיילט איין בעזונדער און פערבעט איהר מאַן צו זיך אין ווינקעל אַריין. נאָר חיה ריַיצע איז זיך אַודאי נישט פויל, פאָלגט זיך אַ גאַנג צו יוכבד'ן אין ווינקעל אַריין און נעהמט אַוועק דעם גאַנצען טעלער פלייש צו איהרע קינדערלעך: „כ'לעבען — זאָגט זי — די יתומים קינדערלעך וועלען זיך דאָס האַרץ דערחאַפּען. אַ גאַנצע וואָך זעהען זיי דאָס אין די אויגען נישט אָן, און פאַר זייער גראָשען געלד מעגען זיי הנאָה האָבען".

לויפט דאָך יוכבד צו און וויל דעם טעלער מיט'ן פלייש צוריק אַרויסרייסען, בעפאַלען איהר די יתומים מיט די יתומות ווי די ווערים: „געוואַלד, זי שלאָגט די אַלמנה" און חיה ריַיצעס קול קלינגט העכער פון אַלע: „געוואַלד, זי שלאָגט מיר די יתומים!!"

קומט זיך וויַיטער דאָס געסיל צולויפען, מיט קללות און חרמות, און מיט גרוים געלעכטער און שפּאָט.

שוין קוים דערלעבט דעם טיש דורכצוקומען, מען האַלט שוין בייַ'ם בענשען, הויבט אָן די יתומה, די טראָגעדיגע עגונה, צו קרעכצען: דער רוקען ברעכט איהר און זי האָט בויכוועהטאָג.

חיה־ריַיצע איז נישט פויל און גיט אַ פיהר אַריַין די יתומה, די טראָגעדיגע עגונה, צו ר' אַהרן ליב'ן אין שלאָף־צימער, גיט זיך אַ לעג אַריַין אין ר' אַהרן־ליב'ס בעט אַריַין און זאָגט צו איהר:

— נישקשה, מיַין טאָכטער. גאָט וועט דיר העלפען, און דו וועסט בשלום דורכקומען מיט זיַין הילף. וואָרום ער איז אַב'אַב ליתומים ואבי אַלמנות, ווי אין פסוק שטעהט געשריבען, און ווענדענדיג זיך צו אַ יתומ'ל, וואָס איז געשטאַנען הינטער איהר האַנד, זאָגט זי צו איהם:

— געה, מיַין קינד, אַריבער נאָך נעהע דער באָבען און זאָג איהר, אַז עס רוקט זיך צו די ריכטיגע מינוט, אַז זי זאָל זיך צו־איַילען צו ר' אַהרן ליב'ן ליכטענבערג, וואו מיר וועלען וואוינען פון היַינט אָן, מיט מזל פאַר אונז און פאַר כל ישראל, אָמן.

ר' אַהרן־ליב מיט יוכבד'ן האָבען דערהערט אַזאַ מעשה, ווערט דאָך אַ גרוים געוואַלד, לויפען זיי אַריַין אין שלאָף־צימער

און לאָזען נישט אַרײַן אין בעט אַרײַן, זענען זײ בעפאַלען די יתומים מיט די יתומות מיט געוואַלדען, מיט געשרײען: „גע־וואַלד, ער הרג'עט די טראָגעדיגע עגונה! געוואַלד, ער הרג'עט די טראָגעדיגע עגונה!“ און חיה־רײַצע'ס קול קלינגט העכער פון אַלע: „ער הרג'עט די יתומים! די יתומים“!

קומען דאָך ווײַטער צולויפען ווײַבער און מעדען און יודע' מיט יונגען, און חיה־רײַצע שרײַט צו זײ:

— געוואַלד, העלפט מיר, די יתומה געהט צו־קינד, די עגונה צו־קינד!

זענען די ווײַבער אַרײַן אין שלאָף־צימער מיט נעחען דער באָבען בראש. קודם כל האָבען זײ אָנגעכאַפּט ר' אַהרן־ליב'ן און הינטער די טהיר אַרויסגעשטופּט: אַ מאַנספּאַרשוין!...

דאָרטען זענען זײ צו צו יוכבד'ס וועש־אַלמער, די טהיר אויפגעריסען און אַרויסגענומען ווײַסע לײַלעכער; אין קיך האָט שוין אַ פײַער געקנאַקט, און מען האָט הײס וואַסער געקאָכט.

די עגונה איז געלעגען אין ר' אַהרן־ליב'ס בעט און האָט געקרעכצעט אַ גאַנצע נאַכט; חיה־רײַצע האָט אָן אַלע אָבות דערמאָהנט און ר' אַהרן־ליב איז געלעגען אַ גאַנצע נאַכט אויף אַ קאַנאַפּע אין עס־צימער, און קײן אויג נישט צוגעמאַכט.

הכלל, וואָס האָב איך אַ סך צו ברײען, ר' אַהרן־ליב ליכטענבערג האָט דורכגעלעבט אַ שבת—זאָל אײן גאָט שומר און מציל ומרחם זײַן. ער האָט קוים דערלעבט, אַז עס זאָל שוין קומען דער שבת־צו־נאַכט, און האָט אַרײַנגערופען חיה־רײַצע'ן אין אַ באַזונדער שטוב, אָבגענומען די וועקסלען און יוכבד האָט פון אונטער'ן קאַפּטען אַרויסגענומען די הונדערטער, און באַ־צאָהלט דרײַ הונדערט און פופציג קאַרבוינים במזומנים.

נאָר בינו לבינו האָט זיך געמאַכט, אַז די אָבות האָבען זיך געמיהט און די יתומה, די וויסטע עגונה, האָט געוואונען מיט מזל אַ בן זכר, מילא וועט מען דאָך אַ קינפּעטאָרין נישט איבערטראָגען אין די אַכט טעג.—האָט די וויסטע עגונה אָבגע־האַלטען דעם קימפּעט אין ר' אַהרן־ליב ליכטענבערג'ס בעט. יוכבד האָט געבאָרגט געפּעס אויפ'ן ברית, דערפאַר האָט די

אַלמנה מכבד געווען ר' אַהרן־ליב'ן מיט יוכבד'ן מיט קוואַ־טערשאַפט.

פון דענסטמאָל אָן האָט זיך ר' אהרן־ליב ליכטענבערג אַ נדר געמאַכט: באַנקראָטירען — יאָ, נאָר פון יודישע אַלמנות מיט יתומים — האַלט זיך פון דערווייטענס — אַ מאוס'ע אומה...

דער ליגנער.

גאָלדמאַן האָט זיך איינגעבויגען. משונה ווילד די הענד פערוואָרפען, און געקוקט מיט א ליבליכען רחמנות־געלעכטער אויף די מאַדאַם גרינבערג, וועלכע איז געשטאַנען אַנגעלעהנט ביי דעם שראַנק אין איהר קלייד נאָך זיך געלאָזט נאָכשלעפען.

די מאַדאַם האָט גוט געשמייכעלט. און דער שמייכעל וואָס האָט אַרומגעבלאָנדזשעט אין די פאַלבען פון איהר געזיכט אַרום דעם מויל האָבען צו וויסען געגעבען, אז די מאַדאַם איז אין דער מינוט זעהר צופריעדען, וואָס זי טהוט אַ חסד מיט א מענשען — דאָס געלעכטעריל האָט גאָלדמאַנען מעהר האָפנונג געגעבען און ער האָט זיך געטראַכט אין הארץ: ווי גוטע מענשען דאָס זענען.

— זיטצען זיי יונגערמאַן — האָט די מאַדאַם מעהר מיט דער האַנד ווי מיט׳ן מויל געזאָגט.

גאָלדמאַן האָט זיך אַרומגעקוקט, געשמייכעלט קינדיש און געקוקט אויף דעם גרויסען, גלעזערנעם הענג־לייכטער, ווי ער וואָלט ביי איהם רשות געבעטען צו זיטצען, ביני לבינו האָט ער געזעהען זיין געזיכט אין א שפיעגעל — און אין הארץ האָט ער זיך געטראַכט בשעת מעשה, שלים־מזל, וואָס איז מיט דיר די שמחה אַזוי? — — —

מיין מאַן קומט באַלד וועט ער מיט איהן רעדען.

ער האָט איהר דאַנקען געוואָלט, איינינגע מאָל האָט ער שוין דאָס מויל געוואָלט עפענען עפעס צו זאָגען, נאָר ער האָט נישט געוואוסט וואָס, איז ער זיטצען געבליבען שוויינגענדיג.

— איך קען דריי שפראַכען, דייטש, רוסיש, ענגליש; אויסער העברעאיש, פויליש פערשטעה איך אויך, אָבער איך רעד גאָר נישט. דאָס האָב איך מיך אַליין אויסגעלערנט, אין דער היים זיך געלערנט, מיין טאַטע איז געווען אַ רב, ער האָט מיך פאַר א רב געוואָלט מאַכען. געגוג מלחמה געהאַלטען. צוויי יאָהר ווי איך

וואָהן אין ווארשא, איך בין בוכהאַלטער געווען, מיין פּרינציפּאַל האָט באַנקראָטירט.

די מאַדאַם האָט אויף'ן ערנסט געקוקט, נאָר דאָך, דאַכט זיך, זיינע ווערטער נישט געהערט.

ער האָט איהר דאַנקען געוואָלט. — ער האָט נישט געוואוסט מיט וואָס. אַ מינוט האָט ער זיך געטראַכט, וואָס טהו איך דאָ? באַלד האָט עס אין איהם די בעקאַנטע שטימע גע'טענה'ט: לאָז זי זיך אויפהענגען, וועמען געהט עס אָן? —

ער האָט זיך געוואָלט אויפהייבען און אַוועקגעהן. ער האָט נים געוואוסט ווי אַזוי מען שטעלט זיך פון טיש אויף; — ער האָט געוואָלט ווייטער זיטצען; נור ער האָט געפיהלט, אַז ער איז שוין איבריג, געוואוסט האָט ער, מען דאַרף עפּעס טהון, נאָר סיי ווי סיי: „וואָס געהט עס מיך אָן?

— צייט דעם אַוועק צו הייטצען, — האָט זיך די מאַדאַם גע־ווענדעט צום שטוב מיידעל.

גאָלדמאַן האָט געפיהלט אַז יעצט איז די צייט, ווי אַ מויז האָט ער זיך פון שטול אויפגעהויבען, און מיט'ן קאָפּ אָבגעשאָקעלט, ערגעץ וואו אַ וואָרט געוואָרפען:

אַדיע! איך וועל שפּעטער קומען, וואָס ניין?

— יאָ, יאָ שפּעטער — האָט די מאַדאַם ווי אין מיטען דעריגען זיך אָן עפּעס דערמאָנט.

ער האָט געוואָלט, אַז עס זאָל עפּעס געשעהען אַ זאַך. דער באַלקען זאָל זיך האָטש עפענען און פליעגלען זאָל ער קריגען און זאָל פלוצלונג אַרויס פליהען און די מאַדאַם זאָל קוקען מיט אַ אויפגעעפענטע מויל, אָדער גאָר, אָט ער, דאָס קליינע שפּל'דיגע מענשעלע זאָל זיך מיט אַמאָל געבען אַ ציה אויס דעם שמוציגען איבער־ראָק און זאָל בלייבען שטעהען אין אַ גאָלדענעם מאַנטעל אָנגעטוהן: מיניסטער, קייסער גאָר, נאַ, זעה, מיט וועמען דו האָסט גערעדט!"

ווי מען וואָלט איהם מיט קאַלט וואסער איבערגעגאָסען איז ער פון די טרעפּ אַראָב, אַרונטערגעשאַרט די פּיאות אונטער די אויערען אַראָבגעגליטשט זיך פון די טרעפּ — צעהן רובל וועלען זיין, צי וועלען נישט זיין?

אין האַרץ איז ער שוין זיכער געווען, „פּערפּעל" ברודער,

אומעטום די אייגענע מעשה, נאר דאך האט ער מיט די ליפען געקלאפט:

— צעהן רובל, גאנצע צעהן רובל א חודש.

ער האט געהאט א סימן ביי זיך, אז אין דעם וואס ער גלייבט, אז עס וועט זיין — איז עס נישט, נאר אין דעם אין וואס ער גלויבט נישט, קומט עס יא.

און ער האט נישט געוואלט גלויבען — ער האט זיך געשטארקט נישט צו גלויבען, אז די צעהן רובל וועלען גיט זיין — כדי, אז זיי זאלען יא זיין, און ער האט געוואלט זיין איבערצייגט, אז זיי וועלען נישט זיין — נור ווי איהם צו להכעיס האט זיך איהם אזוי אויסגעדוכט, אז אט שוין, שוין האט ער די לעקציע פון די צעהן רובל.

פאר וואס דען נישט? — האט ער זיך אין הארץ געטראכט, זעהר פריינדליך מיט מיר גערעדט. דאכט זיך, איך האב אויסגענומען, וואס נייז? -- אויסגענומען — נאר באלד האט ער מיט די ליפען געשטאמעלט: ברודער רעד דיר נישט איין, גאר נישט וועט פון דעם זיין, גארנישט.

דריי שפראכען, ענגליש, דייטש און רוסיש, חא-חא-חא! ווען זי גיט מיך א פרעג.

— שפיק יו ענגליש.

— יעס, מיסס — יעס. און ווייטער פטור. קען איך דען קיין ענגליש נישט רעדען.

איהם האט זיך געדאכט, אז דאס ליעגענד וואס ער זאגט, איז א גאנץ אנדערש ליעגענד פון א אנדערן, ער זאגט נאר ליעגענד אויף דערווייל: ער וויל די לעקציע בעקומען. און וואס ארט עס יענעם דען?

ער פיהלט זיך נידריגער פאר יעדען אנדערן, אז אין אמת'ן איז ער א גאר-נישט און א גאר-נישט. אלעס וואס ער וויל האבען, דאס ברויט עסען, דאס וואסער טרינקען, דאס מוז ער אויסנארען, און היינט מארגען קען ווער קומען און דעם ברודיגען שעניק פון הינטער זיין לייב רייסען.

די באקען זיינע זענען שטענדיג גרייט פעטש צו בעקומען, און איז שטענדיג גרייט שטראף צו הערען אויף דעם וואס ער האט די חוצפה אויך צו וועלען.

און ווייל ער האָט נישט דעם מוטה עס צו זאָגען מיט דעם מויל נאָר ער וויל עס פערבעסערען, זיך פערבעסערען אין יענעם'ס אויגען און איז גרייט אָבצוקומען דעם עונש באַלד פאַר דעם גע'גנבה'ריי. און איז גרייט אַוועק צו געבען דאָס וואָס ער האָט עס בעקומען מיט זיין אויסנאַרען.

ער פרעגט נישט, ער שמעלט זיך נישט אָב פאַר וואָס איז עס אַזוי, און וויל גאָרנישט, אַז עס זאָל אַנדערש זיין. אַזוי דאַכט זיך איהם, איז'ן גאַנץ גוט, אַזוי דאַרף טאַקע זיין.

אַלע מענשען טהוען מיט איהם חסדים, אַלע איז ער שולדיג. אויף דעם, וואָס מען קוקט אויף איהם ווי אויף אַ מענש, וואָס מען לאָזט איהם אַ שוועל דורכטרעטען. און ער וויל בעצאָהלען פאַר דעם, בעצאָהלען מיט עפּעס. מיט דעם וואָס ער ווייזט זיך אויס פאַר אַ אַנדערען. אָט איך בין נישט דער גאָלדמאַן. דער שפּל, וואָס ליגט אויף'ן פינפטען שטאָק, בעהאַלטען אויף זיין שעניק, און איז אַ שמש אַ זוהן, פון קראָשנעוויץ, ניין, איך בין גאָלדמאַן. מיין טאַטע איז אַ רב, איך אַליין בין אַ משכיל, קען דריי שפּראַכען, דייטש, רוסיש, ענגליש, איהר רעדט מיט אַ גאַנץ אַנדערן גאָלדמאַן.

און אין הארץ ווייס ער, אַז מען וועט זיך באַלד דער־וויסען ווער ער איז, אוי—וועט מען זיך דערוויסען — נאָר ער איז שוין מוכן ומזומן דעם עונש צו ערהאַלטען.

אָבער איצט, די מינוט ווייסט מען דאָך נאָך נישט...

נאָר טהיילמאַל, חאַפּט זיך איהם אָן אַ ווילען אַנידער שטע־לען זיך אין מיט'ן מאַרק און שרייען הויך אויפ'ן גאַנצען קול: איך בין גאָלדמאַן דעם שמש זוהן פון קראָשנעוויץ. אַזוי בין איך! אַזוי האָט מיך גאָט בעשאַפען!

נאָר דאָס טרעפט זיך זעהר, זעהר זעלטען...

שוואַרץ האָט די נאַכט די וועלט אַרומגענומען, פון אַ הויך הויז פינקעלן ליכט אין די פענסטער. דאָרט מוז איצט וואַרם זיין, און מענשען זיצען אַרום אַ ווייס־געדעקטען טיש, און טרינקען טהעע, האָט זיך גאָלדמאַן געטראַכט, טרעטענדיג מיט די האַלב אָפּענע שטיוועל אין דער נאַסער בלאָטע.

„פאַר וואָס דען נישט. — ווערען אַ גאַנצער בעל בית אין דעם

היוז. אײנציגװײַס, איך װעל זיך פערליעבען אין א מײדעל דאָרט, צוערשט װעט זײַן א סקאַנדאַל. דער נאָך װעלען זײ מענשען שיקען, מיר װעלען חתונה האָבען, איך װעל װערען א שותּף אין געשעפט, פאַר װאָס דען נישט? פאַר װאָס דען נישט?"

און די נאַקעטע פינגער פון זײַנע פיס, װאָס האָבען זיך ארויסגעגליטשט פון זײַנע אָפענע און שמוציגע שטיװעל, האָבען איצט געדרעפּטשעט אין דער קאַלטער בלאָטע, א װינד האָט איהם געבלאָזען אין זײַנע בײנער און ער האָט זיך אײַנגעװיקעלט אין זײַן ראָק, ערגעץ װאו געגאַנגען װאו די געדאַנקען האָבען איהם פערנאַרט.

„און אַמאָל אַ שענעם פאַרנאַכט, ער קומט אַזוי אַרײַן אין הויז אויף די לעקציע, קײנער איז נישט דאָ אין שטוב, עס איז טונקעל, זי זיצט בײַ דער פּיאַנע און שפּיעלט, זעהר שטיל, ער זעצט זיך אַנידער און הוסט אָב זעהר שטיל.— זי דערנעהנט זיך צו איהם און שמועסען זעהר טרויעריג און שטיל, נײן, זײ שװײַגען גאָר, און שמועסען װײַטער פון עפּעס דאָס, פון עפּעס דאָס, ביז מען רעדט זיך אָב, — ער בעהאַלט זײַן קאָפּ אויף איהרע קניען, ער װײנט פאַר איהר, און זי װײנט אויך, פאַר װאָס דען נישט? פאַר װאָס דען נישט?.."

„און מיט איהרע צערטליכע הענד האָט זי זײַן קאָפּ צו איהרע ברוסט געדריקט" האָט עס איהם ערגעץ װאו אַ זאַטץ פון אַ ראָמאַן דערמאָנט.

נאָר באַלד טאַפּט ער זיך אָן דעם קאָפּ מיט זײַנע הענד, און שמײכעלט, מײַן קאָפּ, גאָלדמאַן דעם שמש זוהן'ס קאָפּ, אַך! שעמען זאָלסט דו דיך.

און ער האָט זיך טאַקע פאַר זיך אַלײן פערשעמט, עפּעס מיאוּסנע די ליפּען פערקרימט, און דאָס געזיכט פון אַלײַכטענרע לאַמטער (װאָס איז געװען געגען איבער איהם) אַװעק־גענומען.

— עליםמזל! נאָר דו מוזט קלערען װעגען די לעקציע כּדי דו זאָלסט זי נישט ערשט בעקומען.

און כּדי מאַכענדיג זיך פערגעסען פון די אַלע גוטע זאַכען, װעגען װעלכע ער האָט געקלערט, האָט ער זיך געװאָלט פאַרשטעלען די ענדערונג פון דער זאַך.

— לעקציע װילען זײ בעקומען יונגער־מאַן, איהר גאָלדמאַן, קענען זײ עפּעס? האָבען זײ עפּעס געלײענט? געלערענט?

דריי שפראך – האַ=האַ=האַ: „ספיק יו ענגליש!"

טיילמאל וואלט ער געוואלט קריגען אַ גוטען ברודער, וואס זאל זיין אַ מענש. אַ בחור צו אַ בתולה, עס איז איהם קיין חילוק נישט. נאר אַזוי אַ גוטען ברודער. פאַר איהם זאל ער זיין אָפען, אין גאַנצען אָפען=הערציג; זעהסט, איך בין גאלדמאַן, דעם שמש זוהן. גאלדמאַנען דעם ליגנער, גאלדמאַנען דעם שלים=מזל'ניק, גאלדמאַנען אָהן ענגליש, דייטש, רוסיש, דעם גאלדמאַנען. זיין גאלדמאַנען. און ער דערמאַנט זיך אָן דבורה'לען.

שבת נאך מיטאג איז עס געווען. ער האט געוואָהנט ביי אַ שניידער, דער פאטער איז געשלאָפען הינטער די דעק, די מוטער איז אַריין צו אַ שכנה מיט'ן „צאינה וראינה". שניידער געזעלען זענען געקומען, האבען מעשיות געלעזען, שמו"ס ראָמאַנען און האבען זיך „פערוויילט".

ער האט געוואָהנט ביי זיי אין אַלקערישעל אויף די פראַנציישקאַנער. ער האט אייניגע מאל די טהיר אויפגעעפענט און געוואלט אַריינגעהען צו „זיי" דערינען מיט=פערווײלען זיך, נור ער האט נישט געוואוסט ווי אַזוי. ער האט זיך אייניגע מאל אַריין און אַרוים געדרעהט. ער האט געוואלט אין שטוב איבערבלייבען, נאר ביי זיין ערשײנען זײנען אַלע שטיל געוואָרען, האט ער נאר די טהיר פון זיין אַלקערישעל פערמאַכט הינטער זיך האט ער שוין דערהערט דאס פרעהליכע געזאַנג פון די מיידלעך מיט די שניידער=געזעלען הינטער זיך.

קומט ער אַהיים אויף דער נאַכט קוקט זי אויף איהם ווייך, פרעגט איהם אויב ער וויל נישט טהעע טרינקען?

ער ענטפערט איהר נישט, קוקט נור אויף איהר, טיעף קוקט ער אויף איהר. ער וויל איהר מיט זיין בליק אַזוי פיעל זאגען.

ווי גוט איז איהם דעמסטמאל געווען.

נאך גאָרנישט האט ער מיט איהר גערעדט, נאר ער האט געפיהלט, אַז עס איז דאָ ווער, וואס פיהלט איהם, וואס ליעבט איהם, אַט אַזוי ווי ער איז, דעם גאלדמאַן, דעם שמש זוהן, דעם ליגנער. אָהן די דריי שפראַכען.

און איז ער געזעסען אין גאַס צווישען די פיעל אײלענדע מענשען, האט ער געוואוסט אַז עס איז ערגעץ וואו דאָ אויף גאָט'ס ערד

אַ הויז מיט אַ הויכען אַלטען איינפאָהר=טהויער, וואָס שטעהט אויף איהם אַ נומער „156” אויפ'ן פינפטען שטאָק אין אַ פינסטערען קאָרידאָר געפינט זיך אַ קליין שטיבעל, דאָרט איז דאָ אַ מענש, וואָס ער קאָן אַרויפגעהען און אַנידערזעצען זיך, און קוקען אויפ'ן מענשען און זאָגען איהם: „איך בין גאָלדמאַן דעם שמש"ס זוהן, פון קראָשנעוויטץ ...”

אַמאָל איז ער אַ היים געקומען אויף דער נאַכט. אין שטוב איז קיינער נישט געווען, דער שניידער איז אַוועק מיט אַרבייט. דבורה זיצט ביי דעם לאָמפ און נייהט אויף דער מאַשין. ער איז צוגעקומען צום טיש.

– גוט'ן אָבענד.

– זעצט אייך.

און ער האָט זיך אַנידערגעזעצט. און ער האָט איהר געוואָלט זאָגען אַלעס. גענומט ער איהר האַנד אין זיינע, און זאָגט אַזוי:

– דבורה'לע, ווילסט זיין מיינע?

(אַך, ווי האָט ער בשעת מעשה געמוזט אויסזעהן, ער האָט מורא נאָכצוקלערען איבער דעם).

– איך ווייס נישט, ענטפערט זי.

– נו, ווער דען ווייסט?

– מיין פרנסה האָב איך, גאָט צו דאַנקען, איך האָב אויף 60 רובל אַ חודש לעקציעס. איך בין נאָר אָבגעלאָזט, דורך דעם, געה איך אַזוי אָרים, איך שיק מיין טאַטען אַ היים געלד.

– און זי ווילען דען מיך? אַ שניידער מיידעל?

– יאָ, געבען זי מיר די האַנד. זי זענען ביי מיר ליעבער ווי הונדערט אַנדערע בעל=בתי'שע טעכטער. איך שפיי אויף זיי, וויפיעל זיי האָבען מיר שוין שדוכים אויסגערעדט.

און זי האָט געשמייכעלט:

– און פאַר וואָס האָבען זי נישט געוואָלט?

– ווייל נאָר זי זענען מיר געפעהלען ...”

„..– דו גאָלדמאַן נאַר, דו גאָלדמאַן שמש זוהן פון קראָ=שנעוויטץ פאַר וואָס האָסטו דו איהר נישט דערצעהלט דעם אמת ווער דו ביסט, אָז דו ביסט אַ אָרימער מענש, אַז דו זאָגסט ליגען, און פאַר איהר אַליין, איין נפש אין דער וועלט ווילסט

דו אָפֿען זײַן, מיט דער גאַנצער נשמה אָפֿען זײַן...

די נאַכט איז שוואַרץ געווען, ער איז אויסער דער שטאָדט אַרויסגעקומען, בײַ אַ הויכען דונקעלען מויער, פֿון וועלכען אַלץ איז געווען גרוי בעלויכטען מיט אַ שײַן פֿון אַ לעמפּעל, איז געשטאַנען אַ הויכער שטאַם פֿון אַ בוים אַ דורכגעווייקטער אין רעגען. ער האָט זיך בײַ דעם שטאַם אָבגעשטעלט. דער וועג פֿאַר איהם איז געווען אין איין שוואַרץ געדיכטעניש פֿערהילט, און הינטער איהם האָבען קלײנע ליכטלעך אַרויסגעדרונגען פֿון אַ דונקעלען גרויען נעבעל. געשטאַנען איז ער איינער אַליין בײַם שטאַם און ער האָט ערגעץ וואו אין דער וועלט געקוקט. עס האָט איהם אַרומגענומען אַ גרויס בענקשאַפֿט און אַ רחמנות אויף זיך אַליין, ער האָט זיך פֿאַר וועמען קלאָגען געוואָלט, אַ מאַמע האָט ער געזוכט, אַ געטרײַע מאַמע אויף וועלכע ער זאָל זײַן שמוציג פּנים קענען בעהאַלטען און זאָגען ווער ער איז.

ער האָט זיך אַרומגעקוקט. אַרום איז קײנעם, קײנעם נישט געווען צו זעהן, האָט ער זײַן פּנים צום נאַסען שטאַם פֿון בוים צוגעקוועטשט, פֿעסט אַרומגעאַרימט דעם שטאַם צו זיך, און איהם האָט זיך געדאַכט ווי ער וואָלט אין זײַן מאַמעס הויז אַ היים געקומען און ער רעדט מיט זײַן מוטער:

— מאַמע איך בין דעם שמש זוהן פֿון קראָשנעוויץ, איך בין דער אָרימער משה, דער ליגנער, איך פֿערדין קײן זעכציג רובל אַ חודש נישט, איך קען קײן דרײַ שפּראַכען נישט, איך בין אַ ייד — — — —

די נאַכט איז געווען זעהר שוואַרץ און שטיל — און עס האָט זיך געדאַכט, אַז די נאַכט האָט אויערן און זײַנע ווערטער דריקען ערגעץ־וואו אין אַ האַרץ אַרײַן.

אַ פֶערְשְׁטֶעלְטֶער חָתָן:

אַ בריעף האָב איך מיטגעהאַט פון זיינם אַ גוטען ברודער און אַ „געשעפט=מענש" צו ר' יצחק עסקפעדירער. — דער „גרעניץ מויליכער" אין שטעדטיל סל. וואָס ליגט האַרט ביי דער עסטרייכישער גרעניץ, אַז ער זאָל מיך „אָרענטליך בעהאַנדלען". ווי איך בין נור אין שטעדטיל אַריינגעקומען, האָב איך מיך באַלד צו איהם אַהין געאיילט. ער האָט געוואָהנט האַרט ביי דער גרעניץ, טאַקע דער לעצטער שכן פון רוסלאַנד מיט'ן „עסטרייכער". דורך דעם אַודאי איז ער אַזא „פאַן בראַט" געוועזן מיט איהם. איך קום אַריין צו איהם, איך געפין דאָס שטיבעל פול מיט מחותנת'טעס אין יום=טוב'דיגע הויבען און בריטע זיידענע קליידער, גרייטען זיך אין וועג אַריין. און איינע שרייט איבער די צווייטע. ר' יצחק, אַ קורץ יודל מיט אַ ברייטער באָרד, אין אַ ברייטען סאַמעט ברוינעם הוט, שטעהט און מיטען רעדעל, אין האַנד אַ פלאַש בראָנפען און לעקעך, טיילט כבודים און קוויטשעט שוין הייזעריג איבער די ווייבער. איך האָב מיך קוים דערשלאָגען צו איהם. אין אַ ווינקעל איהם גערופען, און דאָס בריעוועל איהם איבערגעגעבען.

— מזל האָט איהר, יונגערמאַנטשיק — זאָגט ער צו מיר, איבערלייענענדיג דעם בריעף, און קלאַפענדיג מיר אויף די פּלייצעס: מזל, זאָל איך שוין אַזוי לעבען. אָט מאַך איך היינט אַ זוהן חתונה אין קראָקוי; דער חתן מיט'ן עלטערן זוהן זענען היינט געפאָהרען אין דער פריה דורך גריחאָוו. מיר וועלען פאָהרען דורך באַר, איהר פאָהרט מיט אונז אַלס דער חתן, און פון איצט אָן הייסט איהר שמואל גאָלדמאַן, נאָך אַמאָל, ווי הייסט איהר? — פרעגט ער מיך מיט אַ קשיא'דיגען טאָן.

— שמואל גאָלדמאַן, ענטפֿער איך איהם.

— אָט, גוט אַזוי, — קלאַפּט ער מיר אויף די פּלייצעס — נור דאָס וועט קאָסטען אַ גאַנצען צעהנער, — רוימט ער מיר איין און זאָגט דערביי הויך צום ווייב: — רייזע! וואו האָסט דו דאָס גוטע גלעזיל בראָנפֿען מיטען שטיקעל לעקעך, איך מאַך דאָך עפּעס היינט אַ זוהן חתונה מיט גאָט'ס הילף.

איך בין מיט איהם דורכגעקומען וועגען לוין. מען האָט מיר אַ סאַמעט־הוט אָנגעטהון, אויף דעם וואָגען צווישען די מחותנים און די מחותנת'טעס אַרויפגעזעצט. דער עולם איז געוועזען פֿרעהליך אַזוי ווי מען פֿאָהרט אויף אַ חתונה. אַ ביסעל בגילופֿין, איז דער וועג אויך געוועזען אַ פֿרעהליכער. מען האָט גענומען צו ביסלעך בראָנפֿען. מיך האָט מען נישט אויפֿגעהערט צו רופֿען „חתן“, אַזוי די מחותנים, אַזוי די מחותנת'טעס.

מילא. וואָס אַרט עס מיך? בין איך מיר דערווייל אַ חתן, עס איז דאָך נור ביז „איבער דער גרעניץ“ — זאָל איך נור אַריבערקומען... איך זיץ מיר דערווייל און חזר מיר אַלץ איין, ווי איך הייס: שמואל גאָלדמאַן, שמואל גאָלדמאַן, שמואל גאָלדמאַן.

נור פֿון פֿיעל חזר'ן. פֿערגעס איך טיילמאָל דעם פֿאָדערשטען, טיילמאָל דעם הינטערשטען נאָמען. טיילמאָל מישען זיי זיך, מיין נאָמען און יענעמ'ס נאָמען אַזוי צוזאַמען, אַז עס איז מיר שווער אַרויסצוקריכען. און אַמאָל דאַכט זיך מיר גאָר, אַז איך בין שוין אויס „איך“ געוואָרען. און אָנגענומען אַנ'אַנדער פּערזענליכקייט מיט אַנ'אַנדער מזל, אַנדערע גליקען און אַנדערע אומגליקען. און מיר בענקט זיך צוריק נאָך מיין „איך“, צו מיין פֿאַריגען מענש מיט מיין וועלטעלע... צום סוף האָב איך גאָר מורא. טאָמער זאָל זיך נישט מיין „שגץ“, בשעת מעשה איינשפּאַרען, ווען מען וועט מיך פֿרעגען ווי איך הייס און גאָר אָנרופֿען אַ פֿרעמדען נאָמען, אָדער ווייס איך וואָס? פֿאַר וואָס דען נישט? וואָס פֿאַר אַ שיכות האָב איך מיט'ן נאָמען שמואל גאָלדמאַן? פֿאַר וואָס נישט יעקב שלייפֿמאַן?

און אַזוי ווי איך קלער פֿון יעקב שלייפֿמאַן האַקט זיך מיר אין קאָפּ אַריין אַ יעקב שלייפֿמאַן, און וויל מיר נישט באין אופֿן אַרויס פֿון קאָפּ, מיט איין וואָרט: איך הייס יעקב שלייפֿמאַן. גיין, געוואַלד, איך הייס דאָך גאָר שמואל גאָלדמאַן, טענה איך

צו מיר, און דער וואגען מיט די רעדער קלאפען מיר: ניין, יעקב שלייפמאן. און איך ארבייט מיט מיר: ניין, שמואל גאלדמאן, און דערווייל קומט גאר מיין אייגענער נאמען און גיט זיך מיר א מיש אריין. איך קען שוין גאר נישט ארויס — איך קלער שוין פון גאר נישט.

אין דעם רופט זיך אן ר׳ יצחק עקספעדירער:

— חתן, וואס זיצט דו אזוי פערקלערט? ווי הייסט דו, חתן?

— יעקב שלייפמאן.

— אזוי איז גוט. וועל איך האבען א שענע חתונה,—רופט זיך אן ר׳ יצחק,— וואס פאר א „שלייפמאן" איז אויף מיר געקומען! שמואל גאלדמאן הייסט דו דאך גאר.

— יא, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן, שמואל גאלדמאן. הויב איך אויפ׳ם נײַ אן צו חזרן.

דערווייל זענען מיר שוין אנגעקומען צו דער „טאמאזשנע". אונז זענען אקעגען געקומען צוויי פון יענע יונגע לייטלעך מיט די בלאהע קאנטען, און בלאהע היטלען. מיין הארץ הויבט אין מיר אן צו קלאפען: „שמואל גאלדמאן". „יעקב שלייפמאן". מיין ר׳ יצחק לויפט זיי א קעגען מיט דער פלאש אין דער האנד. און הויבט אן טיילען כבודים. „זעהט, דאס איז מיין זוהן, דער חתן, ער האט היינט חתונה", ווייזט ר׳ יצחק אויף מיר מיט׳ן פינגער, און די מחותנת׳טע רייזע הויבט מיך אן צו בענשען, און דערזעהענדיג אז ר׳ יצחק איז מיט די לייטלעך אזוי „פאן בראט" ווער איך א ביסעל שטארקער ביי מיר און דער „שמואל גאלדמאן" הויבט זיך מיר אן אויסצוקלערען.

מען פיהרט אונז אין טאמאזשנע אריין, ר׳ יצחקווארפט אויף דער שוועל א ווינק צו מיר:—נו חתן, שמואל גאלדמאן. ווי פיהלסט דו דיך — צום סטראזשניק, וואס איז דארט נעבען אונז געשטאנען, כדי ער זאל נישט חושד זיין!— ער פאסט דאך נעבעך היינט.

מיר זענען אריין אין „טאמאזשנע". אינווייניג זענען געשטאנען גאליציאנער יודלעך. האלב נאקעט, מען האט זיי ארומגעזוכט. און זייערע לאנגע פאות האבען זיך געטרייסעלט פאר שרעק. א דיקער הויכער, שטארקער פריץ, האלב אנגעטהון ווי א אפיציער

האָט אונז מקבל פּנים געווען מיט אַ געלעכטער: וואָס איז דאָס עפּעס היינט ביי דיר פֿאר אַ שמחה?

— זעהסט, פּאַני לעבען, אונזער זוהן, אונזער חתן, וואָס מיר מאַכען איהם היינט מיט גאָט׳ס הילף חתונה. מיר זענען געקו־מען דיך בעטען, פּאַני לעבען, אויף דער חתונה, דו מוזט מיט אונז מיט פֿאָהרען, מיר ריהרען זיך נישט פֿון אָרט, — זאָגט צו איהם ר׳ יצחק.

דער הויכער פּריץ שטעהט און בעטראַכט מיך פֿון קאָפּ ביז די פֿיס, מיר אויף די ליפּען איז אָנגעגרייט, ווי עפּעס אַ קוויט: יעקב שלייפֿמאַן — (נור געוואוסט האָב איך, אַז איך הייס שמואל גאָלדמאַן).

— גאָר אַ פֿיינער בחור, — זאָגט צו מיר דער הויכער, דיקער פּריץ, — דו האָסט עפּיס ליעב די כלה?

איך חזר מיר אין זיך: שמואל גאָלדמאַן, שמואל גאָלדמאַן, שמואל גאָלדמאַן.

— ער שעמט זיך, — פֿערענטפֿערט מיך ר׳ יצחק פֿאַר׳ן פּריץ, — ביי אונז זעהסט דו, גנעדיגער פּריץ, איז דאָך אַנדערש ווי ביי אייך, ביי אונז זיצט דאָך אַזאַ בחור ווי ער אין „באָזשניצע“ און לערנט. —

— דער בעסטער לערנער אין שטאָדט, פֿאַר איהם פּאַסט ניט זעהען די כלה, די מאַמע זעהט די כלה פֿריהער, דערנאָך ערשט איז די חתונה — דערקלערט איהם רייזע.

— נו, יעצט האָטש מוז דער „יאַסנע פּאַן“ מיט אונז „זשיר־קעס“ בראָנפֿען טרינקען, אַז גאָט האָט מיר שוין יאָ געהאָלפֿען און דערלעבט חתונה צו מאַכען אַ קינד, —זאָגט ר׳ יצחק, בראָנפֿען אַנגיסענדיג.

— אַז גאָט האָט אונז דערלעבט — העלפֿט אונטער רייזע און טרערען הויבען אָן איהר צו קאַפּען פֿון די אויגען. די יודענע גיעהט צו צו מיר: — מיין זוהן, מיין קרוין, מיין נחת—און פֿאַלט אַרויף אויף מיר, און הויבט מיך אָן צו קושען, צו האַלזען: — מיין קרוין, מיין לעבען!

איך דערשרעק מיך, און רוק מיך אָב פֿון איהר, אַ שוואַרץ יאָהר, די יודענע האָט זיך געמוזט פֿערגעסען.

דער הויכער, שטאַרקער פּריץ קוקט אויף אונז.

— ער שעמט זיך צו קושען מיט א יודענע, — זאגט ר׳ יצחק.
— עס איז דאך א מאמע, — זאגט דער פריץ.
— ביי אונז איז אזא „זוויטשיי" (מנהג).
איך האב בעמערקט אין די יודענעס אויגען הייסע טרע־רען און איך האב געצווייפעלט: צי מיינט זי עס ערנסט. (אפשר האט זי זיך פערגעסען), אדער פאלש, בכדי דעם פריץ אבצונארען.
— ווי הייסט דו? — פרעגט מיך איינער דערווייל פון „די לייטלעך".
— שמואל גאלדמאן, — ענטפערט פאר מיר יצחק עקספערי־רער און כדי איהם פון חשד ארויסצונעהמען גיהט ער צו: — מיט מיר רייד, פריץ לעבען, ער איז דאך היינט א חתן, ער פאסט היינט, איז ער שוואך, — און באלד ווענדט ער זיך צום פריץ:
— נו, זאל דער פריץ דערלעבען זיינע קינדער חתונה צו מאכען, און זיינע אייניקלעך, און זיינע אור־אייניקלעך — זאגט ער צו איהם דאס גלאז דערלאנגענדיג.
נו, אויף דיין געזונד, „פאן מלאדי", — זאגט צו מיר דער פריץ, די האנד אויסשטרעקענדיג: — דא האסט דו א רובל „קאפקע נעלד". גיב דער כלה צו בעהאלטען.
„יעקב שלייפמאן, יעקב שלייפמאן. יעקב שלייפמאן"—חזר איך מיר דערווייל.
— עס איז דאך נאך א קעלביל, עס ווייסט דאך נאך פון גאר נישט,—פערענטפערט מיך ר׳ יצחק צונעהמענדיג דעם רובל.
— איך חזר מיר: יעקב גאלדמאן, יעקב גאלדמאן, יעקב גאלדמאן.
— האסטו נאר גאר נישט ביי דיר — זאגט צו איהם דער פריץ, בעטאפענדיג.
— ע, פריץ, דו בעליידיגסט מיך,—זאגט צו איהם דער יוד,
— חלעבען, פריץ, און אזא טאג, — העלפט איהם אונטער רייזע.
באלד האט אונז דער שרייבער דאס קוויטעל דערלאנגט.
— נו, קום חתן? ציהט מיך ר׳ יצחק.
דאס צווייטע מאל האט ער נישט געדארפט איבערחזר׳ן.
— נו, חתן! — ווי הייסט דו?
— שמואל גאלדמאן, ענטפער איך איהם.

— אז מען דארף נישט. ווייסט ער, — בייזערט זיך ר׳ יצחק, מיר קומען אן צום רויטען קלאטץ — פון דער צווייטער זייט קוקט אהער דער עסטרייכישער; מיר גיבען איבער דעם סאלדאט דאס קוויטעל, מען לאזט אונז אריבער.

נו, אט איז מען שוין אויף דער צווייטער זייט. מיר געהען אריין צום „עסטרייכישען". דארט איז ר׳ יצחק אין דער היים. רעדט יודיש ווי אין מיט׳ן בית־המדרש און חאפט פון דעם „עסטרייכישען" מיט׳ן שפיציגען בערדיל א ציגארעל.

— דאס מאך איך א האלבציים היינט, א חתונה הייסט דאס, מיט מיין עלטערן זוהן אין קראקוי — דערצעהלט ער איהם.

— שמואל גאלדמאן — רוף איך אוים מיין נאמען.

— דא דארף מען נישט — ציהט מיך ר׳ יצחק ביים ארבעל.

די באהן איז באלד ביי דער גרעניץ, גאליציאנער יודלעך אין צילינדערלעך. אלע טראגען זיי צילינדערלעך, אפילו שוין אבגעלעבטע, איינגעבויגענע, נאר דאך צילינדערלעך, אין א פראסטען מיטוואך. עפעס זעהט עס אוים ווי חול־המועד, און איינער גיט דעם צווייטען כבוד אב און „שפרעכען" זיך דייטש מיט א יודישען נוסח. אנשטאט „הא? הא?" וואס איין יוד פרעגט דעם צווייטען בשעת׳ן רעדען, חאטש ער דערהערט וואס מען רעדט, איז ביי זיי דער נוסח: ביטע, ביטע. אין מיטען דעם עולם דרעהט זיך א יודענע ארום מיט א גרויסען, אלט מאדישען טייסטער מיט פערשידען־לענדיש געלד: — אפשר ברויכען זי עסטרייכישעס, דייטשעס, ענגלישעס, אדער דעראיבעריגעס (רוסישעס)? — און איך דרעה מיך שוין פראנק און פריי ארום מיט מיין אייגענעם נאמען און מיט מיין אייגענעם „איך" און „אוים חתן" און קיינער זאגט מיר שוין נישט קיין ווארט...

איך האב מיר געקויפט א בילעט פאר „קרייצער" שוין מיט „קראנען" און בין מיר אין וואגאן אריין אינאיינעם מיט די מחותנים.

— נו, „חתן" וועסט דו חאטש קומען אויף דער חתונה? — פרעגט מיך ר׳ יצחק.

— אודאי, וואס דען?

און איך וויל מיר שוין דעם סאמעט־הוט אויסטהון, ערשט עס קומט אריין דער אייגענער געזונדער, שטארקער פריץ אין וואגאן אריין, מיר בעהאלטען זיך צוערשט — ער זוכט אונז אבער אויף:

— נו, ק'טשאַרטו, איך פאָהר מיט אייך, זשידקעס, אויף דער חתונה מיט — רופט ער זיך אָן.

פינסטער איז מיר, פינסטער איז ר' יצחק'ן אין די אויגען געוואָרען.

און ר' יצחק שמייכעלט נאָך: — הונדערט יאָהר זאָלסטו דו מיר לעבען דערפאַר, פריין לעבען, דער „חתן" טאַנצט פאַר פרייד.

וואָס נייַן. חתן? — ווענדט ער זיך צו מיר.

„זאָלסט אַזוי לעבען". — טראַכט איך מיר, און הויב מיר אויפ'ם נייַ אָן צו חזר'ן: שמואל גאָלדמאַן, שמואל גאָלדמאַן, שמואל גאָלדמאַן.

די הערצער קלאַפּען אין אונז און ר' יצחק מיט רייזען זענען מלא שמחה.

מיר פאָהרען דערוויַיל ווייטער, איך שפּיעל דערווייל די ראָלע אַלס „אַ חתן". ר' יצחק רופט צוזאַמען די גאַליציאַנער יודלעך און שטעלט מיך פאָר פאַר זיי. מען ווינשט מיר מזל-טוב, דער זיווג זאָל „עולה יפה" זיין.

— און וואָס וועט דער סוף זיין?

און חלעבען, איך האָב מורא, טאָמער איז דאָס גאָר נישט קיין שפּיעל, קיין אָנשטעל. אַ קשיא אויף גאַליציען, מיר הערען זיך אַזוי פיעל אָן: אריינגעכאַפּט אַ מיידעל אין אַ קאַטוילישען קלויסטער אריין, אָבגעשמד'ט און פערפאַלען, אַ גויה'טע, האָטש דער טאַטע לויפט צום קייסער, די מאַמע צום גלח — דאָס מיידעל וויל נישט עסען קיין טרפה, און זאָגט „מודה אני" — פערפאַלען, געשמד'ט. ווער ווייסט, מען האָט מיך אריינגענאַרט אין זאַק אריין און געמאַכט מיך פאַר אַ „חתן". מען וועט מיר געבען אַ כלה — און געה שריי „חי וקים".

און וואָס וועל איך זאָגען פאַר מיין ווייב אין דער היים?

מיר קומען אָן אויף אַ סטאַנציע פאַר קראָקוי. עס קומען אַרויף יונגע לייטלעך — שבת'דיג אָנגעטהון, מלא שמחה. אינמיטען עפּעס ווייבער:

— דאָ זענען דאָ אונזערע מחותנים? — פרעגט מען אין דער לופט.

— פינסטער איז מיר! — רופט ר' יצחק אויס.

— מאמע, מאמע — שרייט א יונגערמאנטשיק — אין א הויבען סאמעט־הוט. מיט א נייער קאפאטע. אין א נייע שירם מיט א פאר נייע קאלאשען, פון וועלכע מען האט אנגעזעהען, אז ער איז טאקי דער אמת'ער חתן.

— וועה איז מיר, שמואל מאך פליטה — ווארפט איהם אונטער ר' יצחק.

אין דעם אויגענבליק — דער חתן איז נישט דא.

די מחותנים שטעהען פערגאפט, קוקען זיך ארום.

— נו, וואס שטעהט איהר יונגע לייטלעך? איהר זענט דאך חתן־בחורים. אט האט איהר דאך דעם חתן, — רופט ר' יצחק.

די בחורים שטעהען און גאפען.

— נעהמט איהם. — גיט ער א ווינק צו די יונגע לייטלעך?

די בחורים גיבען מיך א ריגנעל ארום. מען גיט מיר אב „שלום עליכם” — איך לאז מיך: ווארט, איך וועל אייך שוין ווייזען, טראכט איך מיר.

שווייגענדיגערהייד פאהרען מיר צו קיין קראקוי. מיר קומען אן אויף די סטאנציע. איך האפ מיין פעקעל, גיב מיך א לאז ארויס און האפ א דראשקע:

— פאהרען!

— חתן, חתן — דא, דא, הער איך הינטער מיר קולות רופען.

— פאהרען! — בעפעהל איך נאך א מאל דעם פוהרמאן.

— דא, דא, חתן — רופט מען הינטער מיר.

די דראשקע פאהרט מיט מיר אוועק.

— לאזט, לאזט איהם — דא איז דער חתן, דא — רופט ר' יצחק.

און וואס דער סוף איז דארטען געווארען, ווייס איך נאך נישט עד היום.

א יודישער נגיד.

I.

צוויי שטעדטלעך.

גאמבין און גאסטענין זענען צוויי קליינע שטעדטלעך, וואס איינס ליעגט הארט נעבען דעם צווייטען, דאס לעצטע איז נאר א טפל, א צולייג צום ערשטען (חאטש גאסטענין זאגט דאס זעלבע אויף גאמבין). ווארום גאמבין איז א מקום, וואס ערציהט מאנספערשוינען, גאסטענין איז ווייטער א מקום, וואס איז מגדל פרויענצימער, און גאט ברוך הוא האט געקליגט צו בעשאפען איין שטעדטעל הארט נעבען צווייטען, כדי נאר אז יודען זאלען זיך קענען צוזאמען משדך זיין (אין איין שטאדט א שדוך טהון, וואס דארט זאל זיך דער חתן מיט דער כלה געפינען, פאסט דאך נישט, זיי קענען זיך דאך נאך אמאל אין דער גאס צוזאמען טרעפען), און חאטש גאסטענין ערציהט אויך מאנספערשוינען, דאך איז עס נאר א צולייג צו גאמבין, ווייל די יונגע לייטלעך קומען דאך צו די שוועהרס קעסט עסען, קומט אויס, אז גאסטענין ווערט וואס אמאל קלענער, גאמבין — גרעסער.

אויף דעם וועג פון גאמבין קיין גאסטענין איז פאראן א יודישע קרעטשמע, כדי דארט זאל זיין דער צוזאמען-פאהר פון ביידע צדדים. א בעזונדערע שטוב איז דירעקט אין דער קרעטשמע געמאכט געווארען, אז חתן כלה זאל צווישען זיך א ווארט האפען, און דארט שרייבט מען תנאים.

אלע גאמבינער יונגלעך האבען זיידעס און פעטערס אין גאסטענין, אלע גאסטעניגער יונגלעך באבעס און מומעס אין גאמבין, און אז איהר פאהרט אויף דעם וועג פון איין שטעדטיל אין צווייטען, זעהט איהר טהיילמאל ווי יונגלעך מיט אויסגעווייגטע אויגען לויפען מיט שרעק פון איין שטעדטיל אין צווייטען אריין,

א ברוגז זיך א ודאי אין דער היים געמאכט, לויפט ער צו א זיידען אדער צו א פעטער... און אז עס קומט חול-המועד געפינען זיך גאסטעניגער בעלי-בתים אין גאסבין — גאמביגער בעלי-בתים קומען צו גאסט נאך גאסטעניין.

דער וועג, וואס פיהרט פון איין שטעדטיל אין צווייטען אריין, הייסט אין גאסבין: „דער גאסטעניגער וועג", אין גאסטעניין רופט מען איהם: „דער גאמביגער וועג", און אז עס קומט שבת געהען גאמביגער מיידלעך אויף איין זייט וועג שפאציערען, גאסטעניגער בחורים אויפ'ן צווייטען זייט וועג שפאציערען, און ווען נישט דער תחום-שבת וואלטען זיי זיך צוזאמען געטראפען...

שבת נאכ'ן עסען, אזוי ווי דאס שטעדטיל ווערט נאר איינ-געשלאפען, לאזט זיך א בחור פון גאסטעניין אויף דעם „גאמביגער וועג" ארויס, ער טראגט א לאנגען ראק מיט צוויי שניטען, איין אומגעלייגט קעלנערל אויפ'ן האלז. און דער בחור געהט, ווייטער... ווייטער... קוקט זיך אלע מאל מיט שרעק אום, אויב עס געהט איהם, חלילה, נישט ווער נאך, און ער געהט, און א ווינד בלאזט, דערהייבט דעם שטויב און ער ווערט אין קארזש פון מענשענס אויגען בעהאלטען.

שבת נאכ'ן עסען, אזוי ווי דאס שטעדטיל ווערט נאר איינ-געשלאפען, לאזט זיך א מיידעל פון גאמבין אויף דעם „גאסטעני-נער וועג" ארויס, זי טראגט א לאנג גרין קליידעל מיט א זומער פאלדענדיגען זשאקעט, און דאס מיידעל געהט ווייטער... ווייטער... קוקט זיך אלע מאל מיט שרעק אום, אויב עס געהט איהר, חלילה, נישט ווער נאך, און זי געהט, און א ווינד בלאזט, דערהייבט דעם שטויב און זי ווערד אין קארזש פון מענשענס אוי-גען בעהאלטען.

אין מיטען וועג טרעפען זיי זיך צוזאמען.

— פייגעלע! מיין מאנד!

— שמערל! מיין זעעלע!

א געליבטער מיט א געליבטע זענען דאס, וואס לעזען ביידע שמר'ס ראמאנען.

II.

די שטעדטלעך צום נגיד.

דער מאַרק אין גאַמבין איז מיט קליינע הילצערנע היזלעך אַרום גערינגעלט, וואָס פון דערווייטען זעהען זיי אוים ווי קליינע שטיקלעך אָבגעבראָכענע פלויטלעך, און צווישען די שטיקלעך פלויטלעך פון איין זייט מאַרק קוקט אַ געלב אָבגעפאַרבט הויז אַרויס העכער פון אַלע, און דער נייער אָבגעשמירטער דאַך גלאַנצט מיט עזות אין דער גאַס אַריין, אויף אַ האָלצערנעם אַלט-מאָדישען גאַניקעל, וואָס העגגט איבער אַ נידריג געוועלב, טאַקי אין דעם זעלבען הויז זיצט שאָשע, בערקע דעם נגיד׳ס ווייב, אַ דיקע, ברייטע פרוי אָנגעטהון אין אַ ברייט פאַרטוך, און דאָס בונט שליסעלעך, וואָס איז אַריינגעשטעקט אין דעם פאַרטוך, און די גרויסע גאָלדענע באָמבעס, וואָס העגגען איהר אַראָב פון די גרויסע אויערען, שאָקלען זיך יעדע ווײַלע אַזוי ווי נאָר די יודענע בעוועגט זיך. ביי איהר זייט אויף דעם גאַניקעל שטעהט עפּיס אַ יונגעל אָנגעטהון אין אַ לאַנגע קאַפּאָטע מיט אַ ספר אונטערן אָרעם און ציהט זי ביי דעם פאַרטוך און קוויטשעט עפּיס וויינענדיג.

פון דער צווייטער זייט מאַרק פאַר אַ ווייס הויז, וואו עס גלאַנצט זיך אַ שילד, שטעהען איינינגע פייער-קענדלעך מיט וואַסער און עפּעס אַ סטראַזשניק, עפּעס אַ גוי מיט אָבגעפּוצטע שטיוועל און הויזען, מיט בלויע לאַמפּאַסען און אַ היטעל מיט לאַמפּאַסען, דרהעט זיך אין מאַרק אַרום.

אין מיטען גאַס שטעהט אַ דראָנג, אויפ׳ן דראָנג איז אַ ברעט אָנגעשלאָגען מיט אָבגעריבענע אותיות, ביים דראָנג העגגט אַ לאַמטער מיט אַ פערייכערט גלעזעל, ביי דער לאַמטער שטעהט איין אָבגעריסענער יוד, מיט אַ צעריסען פערדרעהט היטעל, און קראַצט זיך אין דעם שוואַרצען אָבגעברענטען לייב, וואָס קוקט אַרויס פון די צעריסענע קאַפּאָטע, און דער יוד שטעהט, קוקט אין גאַס און לאַכט.

אַ יונגעלע געהט דורך און שרייט: וועלוועל משוגע׳נער! וועלוועל לאַכט; באַלד דערמאָהנט זיך דאָס יונגעלע, אַז עס איז שוין שפּעט, אײַלט ער זיך אין חדר אַריין.

אין מיטען מארק שטעהען אקופקעלע יודלעך, אנגעטהון אין לאנגע קאפעטעס, מיט שטעקענס אין די הענד און שמועסען צווישען זיך, איינער שטעהט ביים דראנג און שרייבט עפעס אין א ביכעל אריין.

פאר די געוועלבלעך שטעהען ווייבער מיט שטריק־נאדלען אין די הענד, שטריקען, שמועסען צווישען זיך; פון ערגעץ וואו הערט מען א וויינענדיג געשריי פון קינדער: אחדר א ודאי נישט וויט...

אין דעם מארק, טאקי אין דעם געלבען הויז, זיצט בערקע, דער שטאדט־נגיד. פון וואנען ער איז נגיד געווארען? נישט קיין באהנען געמאכט, נישט קיין שיפען אויפ'ן ים? איין גאט ווייסט עס! אין דעם מארק צווישען די צעבראכענע אבגעריסענע פלויטלעך דערצעהלט מען אזוי:

אין אפטייקערס הויז אונטער די טרעפ איז אנ'איינגעלייגטער אויבען דא, דארט האט אמאל א בעקער געוואהנט, אפילו ביי טאג איז אויך א סכנה דורך דעם הויז דורכגעהן, איניגע ווייבער האבען שוין דארט, נישט דא געדאכט, גע'מפיל'ט, ווען זיי זענען אליין דורך גענאנגען. נטע הירש דער וואסער־טרעגער האט דארט געזעהען אייער ליגען, מיינט ער, אז עס האט זיי ווער אנידערגעלעגט און פרעהט זיך אויף דער כשר'ע מציאה, וואס גאט האט איהם געשיקט. און נאר אזוי ווי ער שטרעקט זיין האנד אויס: שטעה! עס פלאצען די אייער, און פערשידענע מענטשלעך פליהען ארויס מיט א גרויס געלעכטער, און זענען ערגעץ וואו פערשוואונדען געווארען.

און אויף בערקען פלעגט מען זאגען נאך פון קליינערהייט אן, אז ער האט צו טהון מיט „יענע לייט". דארט אין אפטייקערס הויז אויפ'ן אויבען פלעגט ער טאקי נעכטיגען, צוועלף א זייגער ביי טאג זעהט מען איהם תמיד אליין צום בית־עולם געהן און דער ריכטיגער סימן איז, וואס זומער טראגט ער שטענדיג א גראבען פעלץ און עס פלעגט איהם נישט הייס זיין, ווינטער אלייכט חאלאטעל און נישט קאלט זיין.

און בערקע האט אמאל „אזא איינעם" בעשווארען, און יענער האט איהם געוויזען פיעל טעפ רענדלעך, וואס דער אלטער אפטייקער האט אין אויבען געהאט איינגעמויערט.

געוועזען איז עס ארעם יודיש געלד, פון קראנקע דערשלא־

גענע מענשען, וואָס דער אַפּטייקער פּלעגט פון זיי די הויט רײַסען, דורך דעם האָט נישט דער אַפּטייקער און נישט בערקע קיין שליטה דערצו. זיי זענען נאָר שומרים איבער דעם געלד.

דעריבער איז דאָך שוין קיין וואונדער נישט, וואָס בערקע איז אַ קאַרגער, אַז ער האָט קיין שליטה נישט אויף זײַן אייגען געלד. טאַקי ער וויל העלפען, מיט'ן גאַנצען האַרץ וויל ער, מען זעהט דאָך טאַקי ווי ער וויינט פּשוט מיט טרערען, בשעת יענער קלאָגט זיך פאַר איהם, נאָר העלפען קאָן ער דאָך נישט... אַז עס איז נישט זײַן געלד.

און חאָטש אין גאָמבין אַליין איז בערקע אַזוי שפּל'דיג — טאַקי בײַ די גאָמבינער בעלי=בתים — אָבער אין דער פרעמד האַלטען גאָמבינער בעלי=בתים זעהר פיעל פון זייער בערקע, שטאָלצירען מיט זײַן רײַכקייט און בעריהמען זיך מיט זײַן דאָרף „זאַפּאַראַוועקע", וואָס שם'ט אין די סביבות — און זאָגט אַ גאָמבינער בעל=הבית, אַז אַ קוטנער נגיד איז רײַכער פון בערקען, איז ער אײַך גרייט אַלעבעדיגען אויף צו עסען.

גאָמבין וואַרט אויף בערקעס טויט ווי יודען וואַרטען אויף משיח'ן, אַ פּלויט צום בית=עולם, דאָס בית=המדרש — אַ דאַך, די מקוה — אַ נײַעם קעסעל, די שוהל — אַנ' ארון: אַלץ אויף בערקעס טויט. קוים מאַכט בערקע „דאָס עסק..." וועט שוין אויף אַלעם קלעקען.

גאָמבין וואַרט אויך אויף בערקעס טויט — אַי וואָס? גאָר נישט! דאַכט זיך אַזוי גלאַט וועט שוין נישט דורכגעהן: זיי זענען דאָך אויך יודען און דאַרפען אויך: אײַנס זייערע זיהן זענען גאָמבינער איידעמס, גאָמבינער בעלי=בתים — זייערע מחותנים. און גאָמבין שפּאַרט זיך אײַן: זיי קענען וואַרטען ביז משיח וועט קומען, זעצען זיי אַ בית=דין: ווי הייסט? זיי זענען דאָך אויך אָרעמע לײַט — מאַכט מען אַפּשרה: זיי וועלען אויך אַ חלק'ל קריגען — עס קומט זיי טאַקי נישט — נאָר גלאַט, זאָלען זיי וויסען, אַז גאָמבין איז גאָמבין.

און בערקע געהט דערווײַל אַרום און לאַכט.

נאָך דער שרפה שיקען די ראשי=הקהל צו איהם: ר' בערקע קרוין — וואָס איהר האָט צו געבען, גיט שוין, מיר זענען דאָך אין איין עת=צרה, וועט מען שפּעטער וועלוועלער לאָזען.

נאר געה און שמועס מיט אמענש, וואס האט קיין שליטה אויף זיין אייגענע געלד נישט, ענטפערט ער זיי:

— דערוויל קיין גראשין געלד נישט, דערנאך וועט איהר צייט האבען.

פאר דעם האט מען איהם געקנס'עט. — זיך נישט צו רידרען ביז פופציג רויטע וועלען נישט ליגען אויפ'ן טיש.

און דער גבאי פון חברה־קדישא בעזונדער מיינט, אז וויפיעל בערקע וועט געבען וועט מען אליין נישט די מטה מיט'ן נייעם טוך בערעקען.

אנדערע בעלי־בתים האבען תרעומות; וואס זאל ער נעבעך טהון, אז ער קאן נישט, אז ער האט קיין שליטה נישט?

III.

דער נגיד צו די שטעדטלעך.

בערקע אליין איז זעהר א רייכער מענש פון דער נאטור, א גוטער ברודער; האלט זיך נישט גרויס מיט זיין פערמעגען, דרעהט זיך א גאנצען טאג ארום אין דער גאס, אנגעטהון אין אן'אלטע פאפיעלאטע קאפאטע, אבגעפלאקערט פון דער זון, מיט נייע בענדער און קנעפ בענעהט, דאס היטעל אויסגעריבען, האלט אן'אלטען שטעקען אין האנד, וואס אויבען ביים אנגעהמער איז ער גלאטיג, א סימן אז ער דיענט שוין לאנג זיין בעל־הבית. קוקענדיג אויף בערקען, אויף זיין אויסגעטריקענט געזיכט, אויף די קאלטע הארטע קנייטשען, וואס פאלטען זיך אין זיין פנים, קריגט מען אויף איהם גרויס רחמנות — ער זאגט מיט שרעק, ווי א כושל, יעדען ציטעריג „גוט מארגען", שמייכעלט צו אלעמען ליעבליך און חנפ'עט אלעמען, ווי ער וואלט חלילה געבראכט יענעמס לאסקע, און קרעכצט תמיד אויף דער ביטערער צייט.

— גוט מארגען, חאצקעל, וואס מאכסט דו עפעס גוטס? זאגט ער צו חאצקלען דעם בעל־עגלה, ווען דער לעצטער געהט פון א געוועלב ארויס און האלט אין האנד א קעסטעל מיט שמירעכטס.

– ועסט דאָך בערקע (אַלע אין שטאָט רופֿען בערקען) מען שמיערט דעם וואָגען און מען פֿאָהרט.

– וואו אַהין דאָס?

– וואו דען? אז נישט קיין גאַסטעניץ.

דערוויילע קומען זיי אָן צו חאַצקעלס וואָגען, איינגעשפּאַנט אין צוויי אויסגעמאָגערטע גנאַדעס. בערקע געהט צו, קלאַפּט אויפ'ן פֿערדס רוקען, זאָגענדיג צו חאַצקלען.

– וואָס מאַכט דיין חיה עפּיס? אוי, גאָר נישט קיין בריה, שוין צייט זי איבערצוטוישען, חאַצקעל. און חאַצקעלס גנאַרע שטעהט אויסגעשטרעקט די אויערען, האָרכט אויס דעם שמועס – און פֿערקלערט זיך: מען מיינט זי אפשר?

חאַצקעל דרעהט אַראָב דאָס ראָד, שפּאַרט אונטער דעם וואָגען מיט'ן רוקען.

בערקע געהט צו, שטעקט אַרונטער אונטער דעם וואָגען זיין דיקען שטעקען און וויל חאַצקלען העלפֿען דעם וואָגען אונטערהייבען. און פֿרעהענדיג זיך אויף די טובה, וואָס ער טהוט דאָ איצט חאַצקלען, זאָגט ער מיט בעהאַלטענעם נחת:

– ווייסט וואָס, חאַצקעל? אין זאַבאַראָווקע זענען דאָ גוטע פֿערד צו קויפֿען. פֿאָהר אַרויס און זוך דיר עפּיס אויס אַ סחורה'לע פֿאַר דיר, ער וועט דיר וואָלוועל פֿערקויפֿען, ברוך.

האַצקעל, אַרונטער שטעקענדיג דעם קאָפּ אונטער דעם וואָגען, דעם אַקס שמירענדיג, ענטפֿערט איהם פֿון אונטער'ן וואָגען:

– יאָ, ברוך. גאָר נישט מיט איהם וואָס צו מאַכען, זיבען און צוואַנציג רובל שוין געוואָלט איהם געבען און ער וויל נישט הערען און גערענקען.

– אַזוי, וויל נאָך נישט – וואונדערט זיך בערקע, חאַ, חאַ, חאַ, – ער קנייטשט איין דעם שטערן, און עס דאַכט זיך, אַז ער האָט עגמת־נפֿש פֿון זיין רושאַנדצע, וואָס ער וויל קיין זיבען און צוואַנציג רובל נישט נעהמען.

– וואָלט איהם אַ בריוועל אַרויסגעשריבען, – רעדט חאַצקעל פֿון אונטער דעם וואָגען אַרויס.

– עך, ביטערע צייטען! – קרעכצט בערקע און נעהמט אַרויס אַ פּישקעלע מיט שמעק־טאַבאַק און איז מכבד חאַצקלען, – עס זעהט אויס, אַז בערקע איז זיך זעהר מצער דערויף.

דאָרט אין מיטען מארק שטעהען דאָס קופּקעלע יודען און קוקען אויף בערקען, ווי ער העלפט חאַצקעל פּוהרמאַן דעם וואָגען אונטערשמירען, און זייערע פערטריקענטע ליפען, און דאָס קלאַפּען מיט די שטעקענס אויף די שטיינער דריקט עפּעס עגמת־נפש אוים אויף זייער נגיד, וואָס ווייסט נישט צו האַלטען זיך בכבוד און גיט זיך אָב מיט אַלאַרע בעל־עגלה.

באַלד קומט בערקע אָן צו דעם קופּקעלע יודען.

— גוט מאָרגען.

— גוט יאָהר.

— וואָס הערט מען נייעס? ווער האָט אין וואַרשאַווקע געקויפט?

— ער וויל נישט פערקויפען, איינערער — רופט זיך אָן איינער פון די יודען.

— אָווא, פאַר דריי און פערציג אויך נאָך נישט, וואונדערט זיך בערקע.

— און איך זאָג דיר, אז עס וועט דיר באַנג טהון, בערקע, — זאָגט צו איהם איינער.

אַ צווייטער יוד העלפט איהם מיט:

— וואַרט, בערקע! דו וועסט נאָך אונז בעטען.

— מילא, קרעכצט בערקע, מן הסתם וויל מען טייערער געבען. וועט אַ גאַפּטעניגער קויפען.

— און אונז דאַרף מען נישט לאָזען לעבען, צעבייזערט זיך שוין איינער.

— עך, קרעכצט בערקע, און ווינקט צו אַ יונגען מאַן פון דער קופּקע.

— זרח, זיי נאָר מוחל.

יענער קומט צו איהם, און עפּים ווי וועלענדיג בערקען איבערבעטען זאָגט ער צו איהם נאָך אַמאָל זיין אייגענעם גוט מאָרגען:

— שוין היינט מאָנטאָג, געלטען נאָך צייט געווען, קרעכצט בערקע.

גלויבט מיר, איך ווייס דאָס, און וואָס קאָן איך טהון.

— איך האָב דאָך אויך אַ ווייב מיט קינדערלעך, בעט זיך בערקע און די קנייטשען פון זיין געזיכט זעהען אוים ווי וויינענדיג.

— די צייט איז שלעכט, פערענטפערט זיך זרח.

— די צייט איז ביטער — זאָגט בערקע, פרעגענדיג דערמיט זרח'ן...

—הײַסט דו צושרײַבען צום חוב-קרעכצט בערקע נאָך אַ מאָל.

—מילא, וואָס קאָן איך מאַכען?

—ביזט נעבעך אַ שלי־מזל׳ניק, בעדויערט איהם בערקע, שטאַרק אָבזיפּצענדיג זיך.

זײַ שמועסען װײַטער צווישען זיך.

באַלד הערט מען פון נאַניקעל שאָשעס, בערקעס ווײַבס קול.

— בערקע, דאָס מיטאָג איז שוין פאַרטיג.

—האָסט דו װײַטער אַ געשעפט. פאַרענטפערט זיך בערקע פאַר דאָס קופּקעלע יודען, און באַלד דרעהט ער זיך אוים, זאָגט עפּעס אַן־אויסרײַד און געהט אַהײַם.

זײַ קוקען איהם נאָך.

באַלד קומט בערקע אָן פאַר דער שטעל גרינס, וואָס איז פאַר זײַן הויז, נעהמט אַ רעטעך אין האַנד, בעקוקט איהם פון אַלע זײַטען.

ער נעהמט אַפּיערער אַרוים פון קעשענע און גיט איהם דער יודענע, וואָס זיצט פאַר דער שטעל.

די יודענע בעקוקט דעם פּיערער, און וואַרפט איהם אין אַ קוואָרט אַרײַן.

שוין אַן־אויסגעדונגענער פּרײַז.

בערקע נעהמט דעם רעטעך און געהט מיט איהם אין הויז אַרײַן.

— ווײַטער געלד אויסגעגעבען, זאָגט ער מיט אַ געלעכטערל צו דעם קרעמער, וואָס שטעהט אויף דער שוועל מיט דעם געוועלבעל, וואָס איז אונטער זײַן נאַניקעל.

דער קרעמער קראַצט זיך אין בערדיל קאַלטבלוטיג...

די מאמע מיט דער טאכטער.

— און דאס איז דיר נאך גוט געווען, האסט דו געהאט וועניג,— נא דיר נאך. א שענע, ריינע כפרה אויף מיינע שונאים'ס קעפ! — האט ביילע געענטפערט דער טאכטער, אראפציהענדיג זיך דאס טיכעל טיעפער איבער די אויערן. דאס געזיכט בעהאלטען אין די גערונצעלטע הענד און געבליקט אויף די פלעשער, וואס זענען פערשטעלט מיט גרויסע ביינען פאפיר און קוקען אראב פון דעם הויכען שראנק.

דער אלטער ר' יעקב גאלדשטיין, וואס זיצט אויבען אן ביים טיש, האט אויפגעהויבען דעם קאפ מיט דער לאנגער ווייסער בארד, און די אויגען האבען זיך ארויסגעשפארט דורך דעם טרוקענעם, צוזאמענגערונצעלטען פנים.

— נו, זאג טאכטער, זאג אדרבה, וואס פעהלט דיר ביי אונז, האסט חלילה נישט צו עסען, צו קליידען, אדער וואס, אדרבה פרעג דיין מאן, לאז ער זאגען, אדרבה.

— איין מאל פאר אלע מאל, איך וויל דאס מיינינגע און ווייטער פטור, איהר האט מיר צוגעזאגט 500 רובל נדן, — גיט מיר זיי! וואס, בין איך נישט ווי רחל'ע, ווי חיים דוד, וואס האט איהר צו מיר? גיט דאס מיינינגע און לאזט מיר געהן.

— געהן, שמייען, וואו, אין דער ערד אריין? — האט זיך די אלטע ביילע צובייזערט. מאכענדיג מיט די צוזאמענגעקנייטשטע גערונצעלטע הענד. איהרע טרוקענע איינגעצויגענע און איינגעפאלענע ליפען, וואס זעהען אוים ווי א קנייטש אין געזיכט, האבען זיך פערשפרייט, גערייטעלט, און דאס האט מעהר אויסגעדריקט איהר פערדרום, ווי די גרויסע אויסגעלאשענע אויגען.

נאך אמאל האט זי דאס געזיכט אין די הענד בעהאלטען, קוקענדיג אויף די פלעשער פון שראנק.

— נאר נישט געבייזערט זיך, נאר נישט געשריען, מען קען

אַלץ מאַכן אין גוטען, האָט זיך דער אַלטער אָנגערופען, אויפ־הויבענדיג זיך פון זיין פאַטערשטוהל. ער געהט צו צו דער טהיר, וואָס פיהרט אין אַ צווייטען חדר און קלאַפּט אָן.

— נחום, זיי מוחל.

עס עפענט זיך די טהיר, און נחום, אַ יונגערמאַן פון אַ יאָהר 20, בעוויזט זיך. זיין ווייס געזיכט, וואָס שיינט אַרויס פון דעם שוואַרצען בערדיל, און די ווייסע אויסגעצויגען נאָז האָבען צו ווייסען געגעבען, אַז זיין הארץ קלאַפּט.

זאָג, נחום, זיי מוחל, ארדרבה, דו ביזט דאָך אַ בר אורין, ארדרבה זאָג, וואָס פעהלט דיר ביי אונז?...

און די אַלטע אויסגעלאָשענע אויגען, וואָס זענען האַלבליך בעהאַלטען אין די ווייסע ברעמען, שטאַרען נאָך מעהר אַרוים פון דעם אויסגעטריקענטען דאַרען פנים, און עס דאַכט זיך, אַז אָט פאַלען די אויגען אַרויס און עס בלייבען איבער נאָר אַ פּאָר שוואַרצע מויטע לעכער.

— אַ, ווייס איך וואָס? איז בנויגע מיר איז מיר אַלץ איינס.

נחום׳ס שטימע האָט געציטערט, און דעמאָלס ווען ער האָט גערעדט, האָבען זיך די לעפצען כשר׳דיג איבער די אויגען אַראָבגעלאָזט, אזוי ווי זיי וואָלטען עדות זאָגען אויף דעם, וואָס ער רעדט.

— נו, האָט זיך דער אַלטער אָנגערופען מיט אַ שטייגער, ווי ער וואָלט געבעטען אום שלום.

— וואָס, נו, — גאָר נישט, איך וויל מיין געלד און ווייטער פּטור, איינמאָל פאַר אַלע מאָל, איך בין אַ מענש פאַר זיך, וויל איך מיר לעבען פאַר זיך, וויל איך פּרובירען מיין מזל, טאַמער וועט מיך גאָט אויפריכטען, שוין גענוג גשווען ביי אייך ביז אַהער.

נחום האָט געקוקט אויף זיין ווייביל. זעהענדיג איהר רויט געזיכט און איהרע פייערדיגע ברענענדיגע אויגען האָבען זיך איהם נאָך אמאָל די לעפלען אַראָבגעלאָזט איבער די אויגען און מיט אַ בעהאַלטענעם נחת האָט ער זיך די הענד געקוועטשט. זי האָט געגעבען אַ קוק אויף איהם, האָט זי די ליפּען פערביסען.

— אָבער דאָך ניט איצט, אויף די מינוט, דערווייל איז דאָך נאַכט, דערווייל לעגט מען זיך שלאָפען, — האָט דער אַלטער געזאָגט, אויפהויבענדיג זיך פון זיין אָרט.

די יודענע זיצט ביי׳ם טיש, דאָס געזיכט מיט די ביידע הענד

פערשטעלט, און די טראָלטען פון איהר הויב בעוועגען זיך.

— גוט דערלעבט, מ'שטיינס געזאָגט: מען בעט אויף קינ־דער—האָט זי אמורמעל געטהון, ניט אראָבנעהמענדיג די אויגען פון דעם גרויסען בוינגען פאפיער.

די טהיר, וואָס פיהרט אין צווייטען חדר, האָט זיך פערהאַקט.

א„גוט נאַכט” האָט זיך געהערט מיט א שטילען בייזערדי־גען טאָן.

— און איך זאג דיר, אַז אַלץ, אַלץ איז פון זיין קאָפּ. אַלץ ער, אַלץ ער,—זאָגט די יודענע מאַלענדיג מיט די הענד, אַזוי ווי מיט זיי וואָלט זי דעם מאַן עפּיס וועלען געבען צו פערשטעהן— זי האָט גאָר קיינמאָל דעם שכל נישט געהאַט דערצו.

—אָ, וואָס דיר פאַלט אַלץ איין,—דער אַלטער בלייבט שטיל און אין אַוויילע אַרום זאָגט ער ווידער:

—וואָס וועט מען איצט טהון? עס קומט אויס נאָר די קראָם צומאַכען אויף דער עלטער.

— קוקט איהם נאָר אָן, דו מיינסט טאַקי, איך דאַרף זי?—די אַלטע האָט זיך אויפגעהויבען פון איהר אָרט.—אויף טויזענד כפרות דאַרף איך זי, איך וועל מיר אַליין אויך קענען אַן'עצה געבען.

דער אַלטער האָט אַלץ געקרעכצט.

אין דעם צווייטען חדר.

נחום געהט אַרום הין און צוריק.

—בטלן, צו מיר האָט ער נאָך אַפּיסק, מיך קען ער נאָר יאָגען, און אַז עס האַלט עפּעס ביי'ם טהון, שטעהט ער ווי אַ גולם,—האָט זיך שרה געבייזערט, אראָבנעהמענדיג די נייע פלושענע קאָל־דרים פון די בעטען.

נחום האָט זיך געשטעלט ביי דעם שראַנק. שרה'לע, פער־שטעהסט נישט, איך קען נישט, מיך וועט ער צום רבי'ן שלעפּען—ער געהט צו נעהנטער צו איהר—ער וועט מיך פערקלאָגען, אַז איך וויל פון לערנען אָבשטעהן. דו מעגסט, פאַר דיר פּאַסט עס.

ער נעהמט זי אָן ביי דער האַנד.

זי שטופּט איהם אַוועק: געה שוטה...

אין אַ פּאָר וואָכען אַרום.

דאָס פֿערשטויבטע שוואַרצע שויפֿענסטער פֿון ר׳ דוד קו־בערבאַכערס געוועלב איז היינט אָבגעפֿאַרבען, אָבגעוואַשען און איינגעשטעלט מיט פֿערשידענע פּרוכטען: אַ טהורם פּאָמעראַנצען בעפּוצט מיט ניס, מאַנדלען, עפּעל און באַרנעס פֿון ביידע זייטען ציהט צו צו זיך יעדען פֿאַרביינגעהער, אַזוי ווי די שוואַרצע אויגען, וואָס בעהאַלטען זיך פֿערשעמט אין דעם איידעלען גערזיכט פֿון דעם יונגען ווייבּיל, וואָס שטעהט אויף דער שוועל.

אויף די טהירען, אַנשטאָט די פֿריהערדיגע פֿערשטויבטע שילדען מיט אָבגעריבענע ווערטער, העננגען היינט אַ פּאָר נייע אויסגעמאָלטע שילדען מיט פֿערשיעדענע פּרוכטען, אונטען שטעהט אויפֿגעשריבען דער נאָמען: נחום געלדמאַן.

אין דעם צווייטען הויז איז אויך אַ פּרוכט־האַנדעל. אין אַלטע פֿערשטויבענע קערב זענען די פּרוכטען, וואָס קוקען אַרויס פֿון דעם שויפֿענסטער, אַזוי ווי דאָס געזיכט פֿון דער אַלטער יודענע, וואָס שטעהט ביי דער טהיר.

אויף די טהירען הענגט אַ שילד יעקב גאָלדשטיין.

ביידע ווייבער שטעהען, אַזוי ווי גרייט מלחמה צו האַלטען.

עס געהט דורך אַ יונגער מאַן. די אַלטע יודענע פֿון דעם אַלטען געוועלב, לויפֿט איהם אַנטקעגען, חאַפּט איהם אָן פֿאַר די האַנד און ציהט איהם.

— זייט מוחל, יונגער מאַן, דאָ, זייט מוחל, וואָלוויל און גוט, ערשט אַנייעם סאָרט געבראַכט פֿון וואַרשוי.

דער יונגער מאַן געהט מיט דער יודענע — זי האַלט איהם פֿעסט ביי דער האַנד און שלעפּט איהם — אָט האָט ער שוין זיין טריט אויף איהר שוועל געשטעלט, און די אַלטע יודענע האָט אַ בליק געוואָרפֿען אַהין צו דער טאָכטער ווי זאָגענדיג: אַהאַ, ווער איז שטאַרקער?

שרה׳לע שטעהט פֿאַר איהר געוועלב און קוקט מיט איהרע שוואַרצע פֿינקעלדיגע אויגען, ווינקענדיג צו דעם יונגען מאַן. זי מאַכט אַ בעוועגונג מיט איהר האַנד, אַרויפֿנעהמענדיג זיך די האָר.

דער יונגער מאַן רייסט זיך אַרויס פֿון דער יודענע און געהט אַהין צו שרה׳לען.

די יודענע לויפֿט איהם נאָך: זייט מוחל, אַ פֿרישען סאָרט — וואָלוועל, בחצי חנם.

— וואָס פערדרעהט איהר מיר אַ קאָפּ, לאָזט מיך אָב! און דער יונגער־מאַן געהט נאָך שרה׳לען אין געוועלב אַריין.

— אַ בייזע פינסטערע נאַכט צו דיין קאָפּ, חצופה. משומד׳ת, אַלע קונים נעמט זי מיר אַוועק— אויסגעריסען זאָלסט דו ווערען.

שרה׳לע רופט זיך גאָר נישט אָהן.

די אַלטע געהט צוריק און זעצט זיך אַנידער אויף דער שוועל פון איהר געוועלב.

צווישען דעם שוועך און דעם איידעם איז אַגאַנצע וואָך שלום. אין בית־המדרש זיצען זיי ביידע און לערנען; קריגען זיי זיך אַמאָל איבער אַ תוספ׳ת׳ל, ווערען זיי באַלד שלום.

צווישען דער מאַמען און דער טאָכטער זענען אַ גאַנצע וואָך מחלוקת׳ן.

די אַלטע ציהט, שלעפּט דעם קונה, מיט געוואַלד נויט זי איהם—די יונגע ווינקט נור.

די אַלטע שרייט, שילט און זידעלט, די יונגע שוויַיגט.

נאָר שבת איז שלום.

שבת אין דער פריה, ווען אלע קראָמען זענען פערמאַכט און אַ לאַנג אויסגעצויגענער קול לאָזט זיך הערען אין מיטען גאַס: „יודען אין שוהל אַריין!" געהט די אַלטע יודענע אַרויס פון איהר שטוב, פערבונדען דעם קאָפּ מיט אַ טיכעל, זי געהט צו איהר טאָכטערס לאַדען און קלאַפּט אָן:

שרה, מען האָט שוין אין שוהל גערופען!